

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Юридичний факультет

Г. Татаренко

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ПРАВА

*(посібник для здобувачів вищої освіти ОП «Право»,
рівня «Доктор філософії»)*

Київ 2023

УДК 001.89:34(075.8)

Т 23

Рекомендовано до друку

*вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 5 від 28.12.2023 року)*

Рецензенти:

Шаповалова О.В., д. ю. н., професор, завідувачка кафедри господарського права Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, Гарант освітньо-наукової програми підготовки «Право» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право» кваліфікація: Доктор філософії спеціальність «Право».

Чорнойван Г.П., к.пед.н., старший науковий співробітник відділу інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України.

Татаренко Г.

Т 23 Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права : посібник для здобувачів вищої освіти ОП «Право» рівня «Доктор філософії» / Г. Татаренко ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, Юрид. ф-т. – Київ : [Вид-во Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля], 2023. – 104 с.

ISBN 978-617-11-0245-3

Посібник розроблений для викладання обов'язкової навчальної дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» у межах освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти «Право» (спеціальність 081 «Право»), яка передбачає всебічне ознайомлення та закріплення уявлення про особливості здійснення наукових правових досліджень, висвітлює основні положення методології, методики та організації наукової діяльності, розвиває навички самостійної науково-дослідної роботи у галузі 081 «Право».

Посібник побудовано за принципом модульності, містить 13 тем. У межах кожної теми розкрито ключові слова, поняття, основні теоретичні положення, питання для самоконтролю, практичні завдання, тест, джерела які мають активні лінки та цільові сторінки для конкретної теми. У посібнику використано QR-коди з додатковими інформаційними ресурсами, відео. На практичних заняттях здобувачам запропоновано пройти онлайн-курс та онлайн лекцію.

Для студентів, викладачів, аспірантів, докторантів вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться основами методології наукових досліджень.

УДК 001.89:34(075.8)

Посібник підготовлено у рамках виконання Проекту «Відродження переміщених університетів: посилення конкурентоспроможності, підтримка громад» / «Reinventing displaced universities: enhancing competitiveness, serving communities» (REDU) (2020-2024 роки)

Публікація підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Г. Татаренко, Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of H. Tatarenko, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University and do not necessarily reflect the views of the European Union.

© Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля, 2023.

© Татаренко Г., 2023.

ISBN 978-617-11-0245-3

Зміст

ВСТУП	4
МОДУЛЬ 1. Конспект до лекційних занять.....	5
Тема 1. Наука як соціокультурний феномен: історія та сучасність	5
Тема 2. Наукове мислення в організації та проведенні наукових досліджень	23
Тема 3. Роль правової науки на сучасному етапі розвитку української державності	31
Тема 4. Гносеологія та методологія сучасних наукових досліджень	42
Тема 5. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці.....	52
Тема 6. Вибір напрямку та послідовність наукових досліджень	60
Тема 7. Структура наукового дослідження в сфері права. Очікувані результати дослідження.....	69
МОДУЛЬ 2. Самостійна робота та семінарські заняття	80
Тема 8. Оприлюднення проміжних результатів наукового дослідження: вимоги національних стандартів	80
Тема 9. Специфіка та структура наукового тексту у сфері правових досліджень	84
Тема 10. Пошукові ресурси та інформаційне забезпечення підготовки та написання дисертації.....	87
Тема 11. Підготовка, оформлення та захист результатів наукових досліджень у сфері права. Академічна доброчесність	90
Тема 12. Особливості атестації докторів філософії в Україні	93
Тема 13. Участь аспірантів у наукових проектах, грантах, програмах академічної мобільності	96

ВСТУП

Навчальна дисципліна передбачає всебічне ознайомлення та закріплення уявлення про особливості здійснення наукових правових досліджень, висвітлює основні положення методології, методики та організації наукової діяльності, розвиває навички самостійної науково-дослідної роботи у галузі 08 «Право».

Актуальність навчальної дисципліни полягає у закріпленні та розвиненні теоретичних знань та практичних навичок проведення наукових досліджень та оформлення результатів у сфері права з урахуванням актуальної проблематики та сучасних методик дослідження.

Передумови вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна передбачає наявність знань, вмінь та компетентностей визначених державними стандартами для освітніх рівнів «Бакалавр» та «Магістр» спеціальності «Право». Зокрема з дисциплін: «Теорія держави та права», «Конституційне право», «Методологія проведення наукових досліджень», «Філософія права», «Юридична деонтологія» та базових галузей права.

Мета навчальної дисципліни: розвинення здатності визначати, обґрунтовувати та використовувати методологію та релевантні методи досліджень в сфері права, усвідомлювати новітні філософські концепції для теорії та практики правових досліджень; сприяння розвитку раціонального творчого мислення, розв'язанню наукових проблем, що постають в процесі наукових правових досліджень, на високому методологічному рівні.

Вивчення дисципліни, із застосуванням міждисциплінарного підходу, сприятиме формуванню у здобувачів наступних компетентностей:

здатність до пошуку, аналізу та синтезу інформації у різних джерелах з правових проблем (доктринальних, нормативних, правозастосовних);

здатність здійснювати експертизу законодавчих текстів;

здатність застосовувати знання у практичній юридичній діяльності, вести діалоги й аргументувати під час наукових і ділових дискусій;

здатність до креативності й продукування нових думок та ідей стосовно організації і методології юридичних наукових досліджень;

здатність формулювати мету, завдання та актуальність наукового дослідження;

здатність правильно вибирати і використовувати наукові методи дослідження;

здатність оформлювати результати дослідження на прикладі наукової доповіді, тез, статті, дисертації.

Практичне застосування набутих компетентностей втілюється у проведенні та оформленні проміжних результатів наукового дослідження (тез, наукових статей) та остаточного продукту наукового дослідження – дисертації.

Результати навчання (РН)

РН 1. Визначати методологію та організацію юридичних наукових досліджень

РН 2. Узагальнювати інформацію з правових проблем використовуючи дані з різних джерел (доктринальних, нормативних, правозастосовних)

РН 3. Здійснювати експертизу законодавчих текстів

РН 4. Знаходити рішення у практичній юридичній діяльності, вести діалоги й аргументувати під час наукових і ділових дискусій

РН 5. Продувати нові думки та ідеї у сфері правових досліджень

РН 6. Формулювати мету, завдання та актуальність наукового дослідження

РН 7. Використовувати методологію юридичних наукових досліджень для логічних основ побудови наукової діяльності

РН 8. Оформлювати результати дослідження у сфері права

РН 9. Захищати результати власного наукового дослідження у встановленій формі.

МОДУЛЬ 1. Конспект до лекційних занять

Тема 1. НАУКА ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

План

1. Етапи розвитку науки
2. Поняття та сутність науки, як соціокультурного феномену.
3. Юридична наука: поняття та структура

Поняття та його визначення

Вікіпедія

Ключові слова: наука, наукова діяльність, соціокультура, феномен.

Наука – «сфера діяльності людини, спрямована на отримання (вироблення і систематизацію у вигляді теорій, гіпотез, законів природи або суспільства тощо) нових знань про навколишній світ»¹.

Наука – соціокультурна діяльність, своєрідне суспільне явище.

Наукова діяльність – «інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження»².

Соціокультура – це культурнополітичне поняття, як пряме звернення митців і мистецьких ініціатив до соціальних актуальних тем щодо включення на рівноправних засадах усіх зацікавлених у процес творення³.

Феномен (гр., те, що з'являється) – «рідкісне, незвичайне, виняткове явище, єдине в своєму роді, взяте в його цілісності, в єдності з його сутністю й дане нам у досвіді, сприйняте органами чуттів»⁴.

Основні теоретичні положення

1. Етапи розвитку науки

Наука – багатоаспектний, складний, соціальний феномен, який одночасно виступає як певна система об'єктивних знань і вид діяльності людей та є засобом пізнання, розвитку та перетворення світу.

Поняття науки не має законодавчого визначення, на відміну від поняття наукової діяльності -ст.1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»⁵

Наука – соціальний інститут, що об'єднує зайняту науковою діяльністю спільноту, яка має відповідні матеріальні засоби для здійснення наукової діяльності та існує у вигляді системи організацій і установ (див. рис.1).

¹ Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia). Наука. URL: <https://cutt.ly/S9ZUbEo>

² Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 25.11.2015 р. № 848-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

³ Пономаренко Я.І. Соціокультурний контекст формування особистості. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2012. № 1. С. 71-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2012_1_20

⁴ Словник іншомовних слів. URL: <https://cutt.ly/GwoM8LVf>

⁵ Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 25.11.2015 р. № 848-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

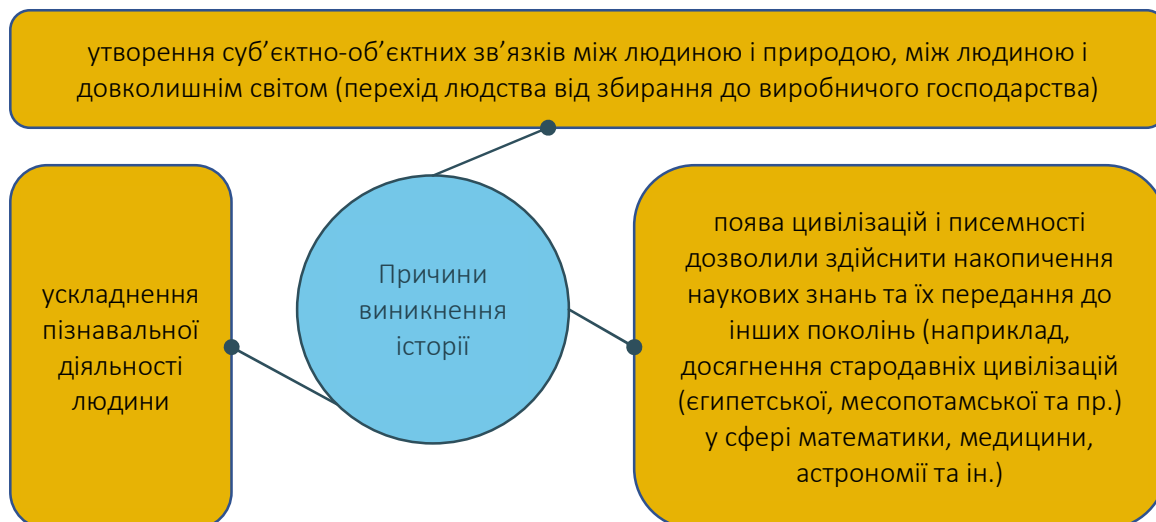

Рис. 1. Причини виникнення історії

У своєму становленні наука пройшла декілька великих етапів, на кожному з яких існували свої ідеали, норми і методи наукового дослідження, формувався певний стиль мислення, своєрідний понятійний апарат тощо. Критерієм періодизації є співвідношення (протиріччя) об'єкта і суб'єкта пізнання (див.рис.2).

Рис. 2. Етапи розвитку науки

1. Пранаука або переднаука. Стародавнього світу (від зародження людського суспільства до IV ст. до н. е.). На цьому етапі відбулося «формування навичок і вмінь, що зберігаються і передаються новим поколінням не біологічним шляхом (генетична спадковість), а шляхом соціокультурної трансмісії – через наслідування майстрів («роби як я»).... символи для позначення відповідних понять у мові були відсутні і накопичувалися дуже повільно. Проте у цей період складається знаково-символічна система ведення обчислень і календаря». Згодом з метою «...обслуговування функцій державного управління (стягнення податків, уніфікації і стабілізації відносин усередині державної машини і між державами, підтримка релігійних культів як найважливішої адаптації, що підтримує соціальну стабільність) виникає писемність. Виокремлюються дві перші соціальних спільноті (писарі і жреці), чия здатність виконувати призначені їм соціальні функції вимагала шкільного навчання на основі мовного спілкування з учителем». Таким чином заснований на раціональному мисленні і мовній комунікації передачі інформації спосіб вирішення життєво важливих завдань, який спирається на властиву людині здатність передачі інформації про

зовнішню, об'єктивну ситуацію за допомогою конвенціоналістської (договірної, не біологічної за своєю природою) мови символів»⁶.

Що стосується розвитку юридичної науки то, слід зазначити, що саме на цьому етапі відбувається становлення державно-організованого суспільства і виникає право, як нормативний спосіб регулювання відносин у ньому. У подальшому первинні соціальні норми закріпилися у письмових джерелах (III-II тис. до н. е.). Такі джерела з'явилися у Месопотамії, Єгипті, Індії та мали форму агрокалендарів, спеціальних правил організації процесу праці та поділу її результатів. Відбувається перетворення звичаїв, що склалися в первісній общині, на правові звичаї.

2. Античність (IV ст. до н. е. – VI ст. н. е.)

Фундамент класичної науки було закладено у Стародавній Греції (приблизно з VI ст. до н. е.). У цей період відбулася заміна міфологічного мислення на мислення раціоналістичне. У цей період встановлюються правила логічних міркувань, вводиться поняття гіпотези. Даний період був пов'язаний з виникненням особливого типу знання – теорії, що оперує ідеальними об'єктами і їх зв'язками. В епоху античної науки склався поділ знання і вміння на прикладні, практично корисні і теоретичні, «чисті» сфери – філософія, риторика. Важливою стає ідея доказовості й обґрунтованості знання, яка отримала розвиток у формах античної діалектики, риторики, мистецтва переконання й аргументації. «Створюється перша дослідницька програма науки як сукупність основних методологічних цілей, принципів і правил одержання нового знання дослідження (Аристотель): 1) наукове пізнання будь-якого явища або процесу рівнозначно виявленню його будови або причини; 2) початковий етап пізнання – аналітичний, виявлення усередині досліджуваного явища окремих компонентів і відносин між ними; 3) істинність аналізу підтверджується у ході синтетичного етапу, під час якого встановлюється результат узгодженої взаємодії виявлених аналізом елементів; 4) істинність дослідження досягається завдяки неухильному критицизму дослідника до власних досліджень, безперервним спробам знайти внутрішні суперечності і неузгодженості. Найважливішим досягненням теоретичної античної науки є логіка Аристотеля, що стала основним інструментом раціонального пізнання, який замінив інтуїцію, чуттєву наочність і тощо; геометрія Евкліда (бл. 330 – 277 рр. н. е.); геоцентрична астрономія Клавдія Птолемея (бл. 87 – 165 рр. н. е.)»⁷.

На цьому етапі поява теоретичних знань була обумовлена культурою античного полісу, «...з притаманними йому цінностями публічної дискусії, демонстраціями доведень і обґрунтуванням як умовами отримання істини. Перевага однієї думки перед іншою виявлялась через доведення. Ідеал обґрунтованого знання, відмінного від простої думки, отримав своє раціональне осмислення і розвиток у античній філософії»⁸.

Розвиток юридичної науки у цей період:

1. Натурфілософи Греції сформували засади природно-правовій філософії. Право ще не було виділено в особливу галузь наукового знання.

2. У подальшому проблема праворозуміння знаходить розвиток в працях Платона (ідеальне право – прагнення до належного; природне і позитивне право – лише тіні ідеального права) та Аристотеля, який виокремив політичний характер права, розмежував його на природне та умовне (волевстановлене).

3. Найважливіший етап у процесі перетворення правознавства на самостійну науку відбувся в епоху.

3. Наука середньовіччя (XVI-XVIII століття).

Наука епохи Середньовіччя розвивалася у великих містах, у яких почали з'являтися перші в Європі університети. Університети виконали декілька глобальних завдань: сприяли розвитку і поширенню знань; сприяли виникненню та розвитку нових галузей знань, що згодом перетворилися в фундаментальні науки – медицину, астрономію, математику, філософію і т.д. Цей етап пов'язаний з науковими революціями, коли відбувається поєднання математичного опису природи з методом експерименту

⁶ Кузь О. М., Чешко В.Ф. Філософія науки : навчальний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. С.34-35.

URL: <https://cutt.ly/ewoM2gFJ>.

⁷ Там само. С.36. URL: <https://cutt.ly/ewoM2gFJ>.

⁸ Наука як соціокультурний феномен. Одеський державний економічний університет. URL: <https://studfile.net/preview/5594017/>

Перша наукова революція (XVII–XVIII ст.). Відбулося становлення класичного природознавства та перехід від натурфілософії до наукової концепції світу, результатом було виникнення класичної європейської науки, передусім механіки та фізики. У ході цієї революції сформувався особливий тип раціональності, який отримав назву наукового. «Формування новоевропейської науки було підготовлено духовною революцією епохи Ренесансу і переходу до Нового часу, коли складаються необхідні для цього світоглядні передумови: розуміння людини як творця, бачення суб'єкта пізнання як такого, що протистоїть природі і активно її змінює, продовжуючи акти божественного творіння, розуміння природи як поля прикладення людських сил. Наприкінці цього періоду наука вже оформляється як особлива, самостійна область діяльності і соціальна інституція і розглядається вже як система знань, яку можна розвивати незалежно від філософських поглядів, релігійних догматів. З'являються вчені-професіонали, складається система університетської освіти, виникає наукове співтовариство з властивими йому специфічними формами і правилами діяльності, спілкування, обміну інформацією»⁹.

Перша наукова революція наприкінці XVIII ст. перетворилася у промислову, у результаті котрої відбулася розбудова капіталістичного індустріального суспільства та формування індустріальної цивілізації. Відтоді розвиток науки став значною мірою зумовлений потребами економіки й виробництва.

Формування та розвиток інституту прав людини набули особливих рис у часи Середньовіччя завдяки працям відомих мислителів Ф. Аквінського, М. Падуанського та Н. Макіавеллі.

«Філософське осмислення права пройшло тривалий шлях у своєму розвитку від змішування проблем моралі і права у вченнях античних натурфілософів до появи положень про загальність моральних і правових норм, про природне право, політичний характер права, політичну природу людини і т. д. Природно-правова доктрина античності знайшла свій подальший розвиток в епоху Середньовіччя і Нового часу: договірний характер права, проблема свободи, правової рівності та ін. Вона важлива і для сучасних інтерпретаторів теорії природного права. Європейське Середньовіччя стало важливим етапом розвитку суспільно-правової думки, на якому було сформовано суттєві передумови для виникнення інституту права людини на честь та гідність»¹⁰.

4. Класична наука (XVIII – кінець XIX століття).

Цей період характеризується появою численних наукових дисциплін, створюються фундаментальні теорії у математиці, фізиці, хімії, геології, біології, психології та інших науках. Технічні науки починають відігравати все більш помітну роль у матеріальному виробництві. «Виникають перші програми побудови наук про суспільство (К. Сен-Сімон, О. Конт, К. Маркс) і гуманітарних наук, основними об'єктами котрих стають стани культури, духовні феномени, виражені в текстах (Г. Ріккерт, В. Віндельбанд, М. Вебер). Стрижневою науковою дисципліною класичного періоду була механіка, що вивчала стійкі залежності, які можна виразити переважно математичною мовою. Вона орієнтувала дослідження на пошук причин явищ, знання яких за умови додержання логічних правил мислення обов'язково повинно привести до очікуваних наслідків. Видатну роль в дослідженні відігравав експеримент, за допомогою якого можна було визначити стабільність, однозначне функціонування досліджуваного об'єкта в заздалегідь заданих умовах. Вважалося, що заради вирогідності з описів і пояснень треба виключити все, що стосується впливу людської діяльності на об'єкт. Пізнання тлумачили як теоретичне узагальнення даних спостереження й експерименту. Основною рисою класичної науки є те, що знання носить об'єктивний характер, а сам шлях до їх накопичення і відкриття суб'єктивний. Класична наука має особистісно-світоглядну орієнтацію. Для класичної науки характерне поєднання теоретичних і емпіричних методів дослідження. Основна мета класичної науки формування загального уявлення про світ і місце в ньому людини.»¹¹

Період класицизму (XVII – перша половина XIX століття) для юридичної науки став періодом відділення юриспруденції від філософії і теології та періодом її дисциплінарного самовизначення. Перший

⁹ Данильян О. Г., Дзьобань О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. С. 16-17.

URL: <https://cutt.ly/vwoM6Wu8>.

¹⁰ Савенко В. Історіософський аналіз проблеми співвідношення права та закону в стародавній та античній періоди розвитку суспільства. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014, nr. 5(9), С.35. URL: <https://cutt.ly/gwo1romy>

¹¹ Класична, некласична і постнекласична наука (основні риси). Типи раціональності і ірраціональності. URL: <http://um.co.ua/8/8-16/8-168945.html>

крок в цьому напрямку робить Ш. Монтеस्क'є, який, будучи одним з представників школи природного права, проте, робить спробу пояснити законодавство і право, за допомогою апеляції до «духу народу» породжуваному не тільки природними – географічними, але і культурними, історичними факторами. Таким чином, право починає розумітися не тільки як природний, але і як соціокультурний феномен. У розробці теорії законів Монтеस्क'є спирається на аналіз історії законодавства. Він докладно досліджує римське законодавство, походження і зміни цивільних законів у Франції, історію права багатьох інших країн. Історичний підхід до права тісно поєднується у Монтеस्क'є з порівняльним аналізом законодавчих положень різних епох і народів. Вчення Монтеस्क'є про «дух законів» і поділ влади справила значний вплив на подальший розвиток юридичної науки.

Історичний підхід до вивчення права використовував неаполітанський мислитель, методолог Дж. Віко (1668-1744 рр.), Який він реалізував в фундаментальному дослідженні «Підстави нової науки про загальну природу націй». Будучи подібно Монтеस्क'є одним з представників школи природного права, Віко, тим не менш, розуміє природне право специфічним чином. У його баченні природне право не є право ідеальне, воно є правом реально діючим, продиктованим життєвою необхідністю і корисністю. Наприклад, природним правом древніх народів, на переконання Віко, є звичайне право. Таким чином, Віко висуває історичне розуміння природного права. Заслуга Віко полягає в тому, що він спробував застосувати історико-порівняльний підхід до пояснення правових інститутів.

Значний внесок у розвиток правової науки зробили німецькі філософи І. Кант (1724 -1804 рр.), Основоположник теорії правової держави і Г. Гегель (1770-1831 рр.), Творець концепції громадянського суспільства. Гегель формулює ряд методологічних положень щодо вивчення права. Наприклад, він розрізняє обивательське і наукове розуміння права. В основі наукового розуміння права, за Гегелем, лежить правильне - понятійне мислення.

Д. Остін (1790 - 1859 рр.) В роботі «Визначення області юриспруденції», стверджує, що юриспруденція як точна наука повинна дистанціюватися від доктрини природного права, що змішує поняття права з законами природи, моральними нормами, релігією. Остін стверджує, що предметом юриспруденції має бути позитивне право - право, яке встановлюється політично панівним для політично підлеглого. Позитивне право, по Остіну, це суть закони держави. Істотний внесок у справу розвитку юридичної науки зробив англійський правознавець, творець політико-правової доктрини утилітаризму Є. Бентам (1748 -1832 рр.), Автор робіт «Введення в основи моральності і законодавства», «Фрагмент про державне правління», «Керівні початку конституційного кодексу для всіх держав» і ін. Є. Бентам критикує теорію природного права і суспільного договору, вважаючи що вони є гола абстракція. Є. Бентам обґрунтовує право за допомогою доктрини утилітаризму. Право починає розумітися функціонально, як інститут, породжений вимогами захисту людських інтересів. Відповідно, Є. Бентам визнає лише право, сформульоване в тексті закону¹².

5. Некласична наука.

Друга наукова революція (кінець XIX – початок XX ст.), викликала появу нової, некласичної науки. У цей період відбулося відкриття електрона, радіо, перетворення хімічних елементів, створення теорії відносності та квантової теорії, проникнення у мікросвіт і пізнання великих швидкостей. З'явилися нові наукові напрями: кібернетика й теорія систем. Некласична наука почала досліджувати об'єкти, недоступні людським органам почуттів (мікро- і макросвіт). «Для цього створюють особливий тип лабораторій – складний, насичений технічними засобами технологічний процес на зразок сучасного виробництва. Наукові дослідження починають здійснювати спеціально організовані колективи з поділом праці в них: від генераторів ідей до організаторів їх виконання, з участю інженерів, техніків, лаборантів, які технічно забезпечують функціонування засобів наукової діяльності. Наука в прямому розумінні слова стає різновидом індустрії»¹³.

¹² Класичний етап розвитку юридичної науки. URL: http://ni.biz.ua/7/7_4/7_4022_klassicheskiy-etap-razvitiya-yuridicheskoy-nauki.html

¹³ Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

Розвиток юридичної науки у даний період характеризується зміною методологічних підходів. Зокрема, «...актуалізується рольове значення неklasичної методології пізнання права, яка дозволяє аналізувати правові явища у синергетичній площині координат, де як початкові засади виступають мінливість, динамічність, нестабільність і відкритість. Відповідно й саме право постає вже не як істинне абстрактне знання, а як інструмент вибору рішення у проблемній, не завжди стандартній ситуації, зумовлений не тільки (і не стільки) результатами формально-логічного аналізу і процесуально встановленими фактами, а й цінностями професійного світогляду суб'єкта»¹⁴.

6. Постнекласична наука.

Третя наукова революція (середина ХХ ст. – сьогодні), стала продовженням другої наукової революції та отримала назву науково-технічної, або науково-технологічної. Результатом третьої революції стало виникнення постнекласичної науки. «Подібно до того, як перша наукова революція переросла у промислову революцію, що породила індустріальну цивілізацію, третя наукова революція перетворилась у технологічну, яка формує постіндустріальну цивілізацію, їй відповідає постіндустріальне, інформаційне, постмодерне суспільство. Основою цього суспільства є новітні високі й тонкі технології, які ґрунтуються на нових джерелах і видах енергії, нових матеріалах і засобах управління технологічними процесами. Виняткову роль при цьому відіграють комп'ютери, засоби масової комунікації й інформатика, розвиток і поширення яких набули гігантських масштабів. Дистанція між науковими відкриттями і їх практичним застосуванням скорочується до мінімуму, досягнення науки у величезних масштабах впроваджуються в практику. Держава і приватні фірми йдуть на великі витрати для підтримки перспективних напрямків розвитку науки. У результаті наука другої половини ХХ століття бурхливо розвивається і перетворюється на одну з найважливіших галузей суспільної праці, особливий тип духовного виробництва, що включає різні типи об'єднань вчених і їх комунікацій, особливу промислово-технічну базу, складний розподіл праці і цілеспрямовану підготовку кадрів»¹⁵.

На цьому етапі розвиток юридичної науки «характеризується формуванням особливого інтегрального праворозуміння - посткласичної теорії права, що розглядає право як багатовимірне явище, яке за допомогою тільки однієї теорії права пізнати неможливо. Для цього необхідним є синтез методології кількох класичних теорій права»¹⁶. Посткласичне праворозуміння має два типи: інтегративне і постмодерністське. «До інтегративного праворозуміння відносять концепції, які прагнуть об'єднати (інтегрувати) в рамках одного підходу розроблені в класичних типах праворозуміння найкращі аспекти буття права або об'єднати методологію кількох класичних концепцій для вивчення феномена права у всій його багатогранності. інтегративну юриспруденцію (Дж. Холл, Г. Дж. Берман), реалістичні теорії права (К. Левеллін, Дж. Френк, К. Олівекроном), школу критичних правових досліджень (Р. Ангер, М. Келман), економічну теорію права Р. Познера [3, с. 22–23]. Серед сучасних правових концепцій до неї відносять лібертарну концепцію права В. Нерсисянца, діалогічну концепцію І. Честнова, комунікативну концепцію права А. Полякова, реалістичний позитивізм Р. Ромашова тощо. Постмодерністське праворозуміння відображено в таких концепціях: феноменологія права, герменевтика права, екзистенціалізм права, антропологія права, синергетика права»¹⁷.

У ХІХ ст. наука стала сферою професійної діяльності, на цьому етапі склалися основні інститути сучасної науки. Зростання ролі науки в суспільстві привело до її включення у багато аспектів функціонування національних держав. Технологічні досягнення стимулювали розвиток науки, яка, в свою чергу, створювала підґрунтя для нових технологій та нових досягнень.

Таким чином, можна зазначити, що на кожному з визначених етапів розвитку «наукове пізнання ускладнювало свою організацію. В усіх розвинених науках складаються рівні теоретичного і емпіричного

¹⁴ Гураленко Н.А. Криза класичної методології пізнання права: від догматичної доцільності до доцільної синергетики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. - С. 497. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/131.pdf.

¹⁵ Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2005. С.14. URL: <https://cutt.ly/qwo1soep>

¹⁶ Сторожук Д. Онтологія правового прогресу через призму типології праворозуміння. С. 175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_2_17http://old.univer.km.ua/visnyk/1770.pdf

¹⁷ Там само. С.177. URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1770.pdf>.

дослідження зі специфічними для них методами і формами знання. Формується дисциплінарна організація науки – система дисциплін зі складними зв'язками між ними. Взаємодія наук формує міждисциплінарні дослідження, питома вага яких зростає по мірі розвитку науки»¹⁸.

Наразі наука як атрибут суспільства вступає у постіндустріальну та інформаційну епоху, коли активно виявляються інтеграційні тенденції в науці, «що значною мірою пов'язано з розвитком комп'ютерно-комунікаційної технології і виникненням світової інформаційної мережі – Інтернету. Відчутнішим є прагнення до формулювання нових завдань вищого рівня узагальненості, навіть універсальних, які часто об'єднують віддалені галузі знань. Триває процес творення загальних понять, концепцій, наукової мови. Характерною ознакою сучасної науки вважають посилення інтересу до пошуків принципової структурної узагальненості різнорідних систем і загальних механізмів різноманітних явищ, які сприяють інтеграції науки, її логічній стрункості та єдності, що забезпечує глибше розуміння єдності світу».¹⁹

2. Поняття та сутність науки, як соціокультурного феномену

Проблема визначення науки є однією з найскладніших у сучасних дослідженнях з теорії пізнання й філософії науки.

Існує безліч дефініцій науки і наукового пізнання, у кожній з яких визначальною ознакою або сутнісною характеристикою науки зазвичай виділяють²⁰:

- набір специфічних пізнавальних процедур (експеримент, описання, класифікація, пояснення тощо);
- об'єктно-предметний характер знань, одержуваних у результаті наукового дослідження;
- рівень системної організації та обґрунтованості наукових знань та ін.

Наука має свої виміри (див.рис.3), форми (див.рис.4) та ознаки (див.рис.5).

Розуміння науки як **соціокультурного феномену** говорить про її залежність від різноманітних сил, струмів і впливів, що діють в суспільстві, про те, що наука визначає свої пріоритети в соціальному контексті, тяжіє до компромісів і сама значною мірою детермінує суспільне життя. Як соціокультурний феномен наука виникла, відповідаючи на певну потребу людства у виробництві та отриманні істинного, адекватного знання про світ, і існує, в свою чергу, надаючи вельми помітний вплив на розвиток всіх сфер суспільного життя. Наука розглядається як соціокультурний феномен тому, що, коли мова йде про дослідження її витоків, межі того, що ми сьогодні називаємо наукою, розширюються до меж «культури». І з іншого боку, наука претендує на роль єдиного стійкого і «справжнього» фундаменту культури в цілому, в її первинному – діяльнісному і технологічному розумінні. Культурна сутність науки тягне за собою її етичну і ціннісну наповненість.

«Наука – це процес творчої діяльності з отримання нового знання, і результат цієї діяльності у вигляді цілісної системи знань, сформульованих на основі певних принципів. Наука передбачає процес отримання нового знання і результати цього процесу (систему об'єктивних знань, що адекватно відображають реальність). Вона наділена суттєвими ознаками, що принципово відрізняють її від інших можливостей пізнання світу. На відміну від міфології та релігії наука є об'єктивною, має апарат дослідження та певні схеми доведень, здатна відрізнити істинне знання від помилкового або суб'єктивного. Наука прагне до пізнання внутрішньої сутності явищ і до побудови системи знань, на противагу об'єктивному емпіричному знанню, отриманому на основі практичного досвіду, яке описує лише зовнішні аспекти явища.

ПОНЯТТЯ НАУКИ

¹⁸ Наука як соціокультурний феномен. Одеський державний економічний університет. URL: <https://studfile.net/preview/5594017/>

¹⁹ Стадніченко О.О., Мацегора І.Л. Основи наукових досліджень та інформаційна культура студентів: Навчальний посібник. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2009. С.9-10. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r/r84.pdf>

²⁰ Данильян О. Г., Дзьобань О.П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків : Право, 2017. С.48-49. URL: <https://cutt.ly/two1knlx>.

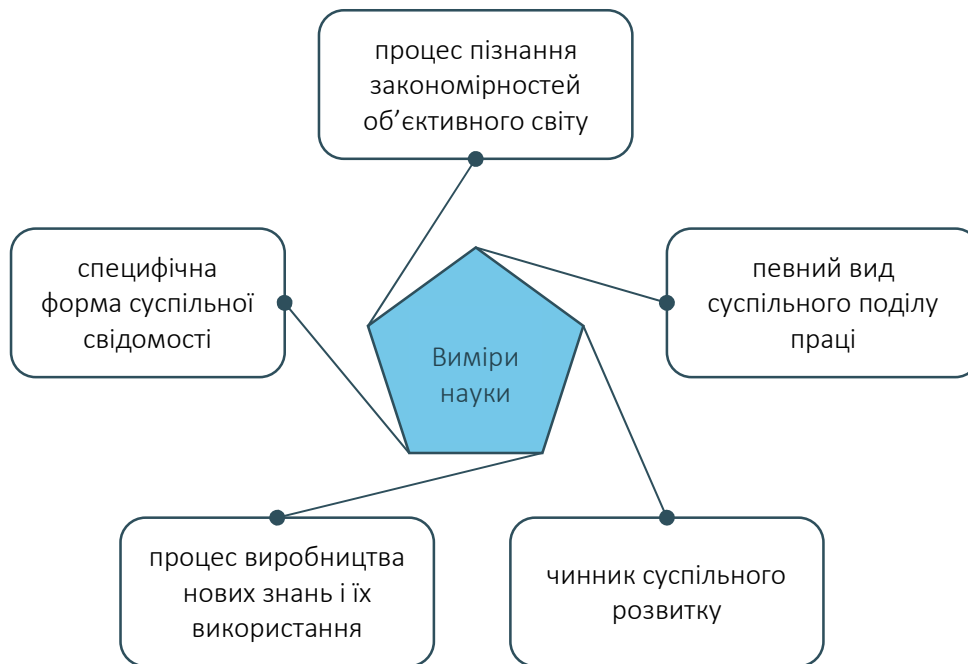

Рис. 3. Виміри науки

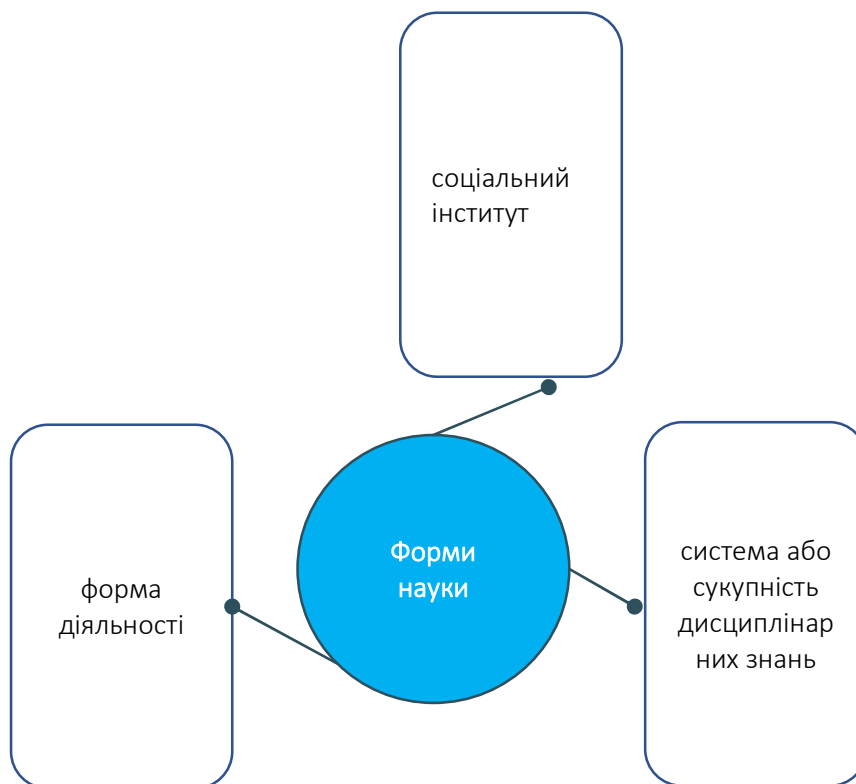

Рис. 4. Форми науки

Рис. 5. Ознаки науки

Систему наукових знань утворюють виявлені факти, їх понятійний, якісний і кількісний опис, а також емпіричні закономірності, що були встановлені шляхом їх аналізу. Проте для цілісного наукового уявлення про дійсність необхідно визначити те загальне або спільне, яке стосується всього світоутворення чи окремих його частин – закон або групу законів – необхідне, суттєве, стає співвідношення, що повторюється між окремими явищами об'єктивної реальності.

Знання, понятійний і якісний опис фактів, що ґрунтуються на емпіричних закономірностях, є передумовою формулювання вихідних, основоположних ідей, теорії або групи теорій. Завдяки ним уможлиблюється адекватне відображення в мисленні стану природи та людського буття, наукове бачення картини світу як загального об'єктивного образу реальності (сукупності об'єднаних загальними концептуальними ідеями об'єктивних знань, принципів і законів, що функціонують у різних галузях пізнання)»²¹.

Наука має своє змістовне наповнення (див.рис.6), предмет (див.рис.7), функції (див.рис.8), мету (див.рис.9), завдання (див.рис.11). У відповідності до об'єкту дослідження існують групи наук (див.рис.10).

²¹ Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014. С.5-6. URL: <http://surl.li/jeihl>.

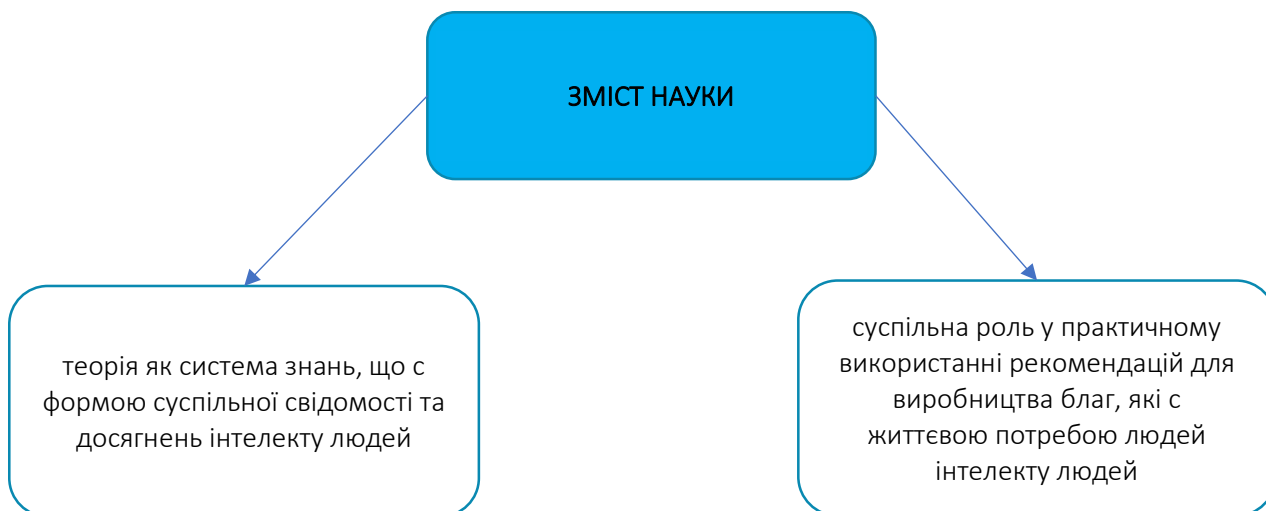

Рис. 6. Зміст науки

Предметом науки є пов'язані між собою форми розвитку матерії або особливості їх відображення у свідомості людини.

Рис. 7. Предмет науки

Рис. 8. Функції науки

Мета науки – пізнання законів розвитку природи і суспільства, їх вплив на природу на базі використання знань з метою отримання корисних для суспільства результатів. Поки відповідні закони не відкриті, людина може тільки описувати явища, збирати, систематизувати факти, але вона нічого не може пояснити і передбачити.

Рис. 9. Мета науки

Рис. 10. Групи наук

3. Юридична наука: поняття та структура

Право в соціальному контексті є необхідною складовою людської культури, проявляючись у різноманітних формах. У сфері ціннісних орієнтацій право виступає як визначений набір правових цінностей, унікальна форма правової необхідності та відрізняється від інших форм необхідності (наприклад, моральної, релігійної) та ціннісних форм. А з урахуванням підходу юридичної аксіології право доцільно розглядати як один із феноменів соціокультурного світу. «Його ціннісні властивості зумовлені самою природою цього специфічного явища, його значенням як особливої форми суспільних відносин, місцем і роллю в соціокультурній системі суспільства. Врешті, критерієм цінності права є особистість, що розвивається. Право є ціннісним у тому сенсі, що воно прямо чи опосередковано сприяє самоздійсненню

Рис. 11. Завдання науки

16

та самотворенню людини в історії»²². До фундаментальних цінностей права як соціокультурного феномену на сучасному етапі відносять: рецепцію права, правову культуру, правосвідомість, мораль, які органічно взаємопов'язані.

Юридична наука відноситься до суспільних наук, оскільки об'єкти її вивчення (право і держава) мають соціальну природу. Правознавство, як наука, має свою систему (див.рис.12).

Наказ МОН

Прикладом іншої побудови системи юридичних наукових дисциплін може бути класифікація, заснована за критерієм наукових спеціальностей, кожна з яких має свій реєстраційний номер та відповідний зміст (згідно з Наказом МОН від 14.09.2011 № 1057 Про затвердження Переліку наукових спеціальностей (див.рис.13).²³

Наприклад, наукова спеціальність 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» включає такі наукові дисципліни: трудове право та право соціального забезпечення. В Україні система наукових спеціальностей, яка охоплює обсяг юридичних наукових дисциплін міститься в Переліку наукових спеціальностей під шифрами від 12.00.01 до 12.00.12.

У 2015 р затверджено новий перелік галузей і спеціальностей «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» (Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266)²⁴

²² Павко А. Правояксоціокультурний феномен. Віче. 2011. №13. С. 20.

URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=viche_2011_13_9.

²³ Про затвердження «Переліку наукових спеціальностей»: Наказ МОН від 14.09.2011 № 1057.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11#Text>

²⁴ Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова КМУ України від 29.04.2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>

Рис. 12. Система правознавства

17

Для співвіднесення спеціальностей 2011 р. оновленому переліку розроблено таблицю відповідності «Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266» (Наказ МОН України від 06.11.2015 р.)

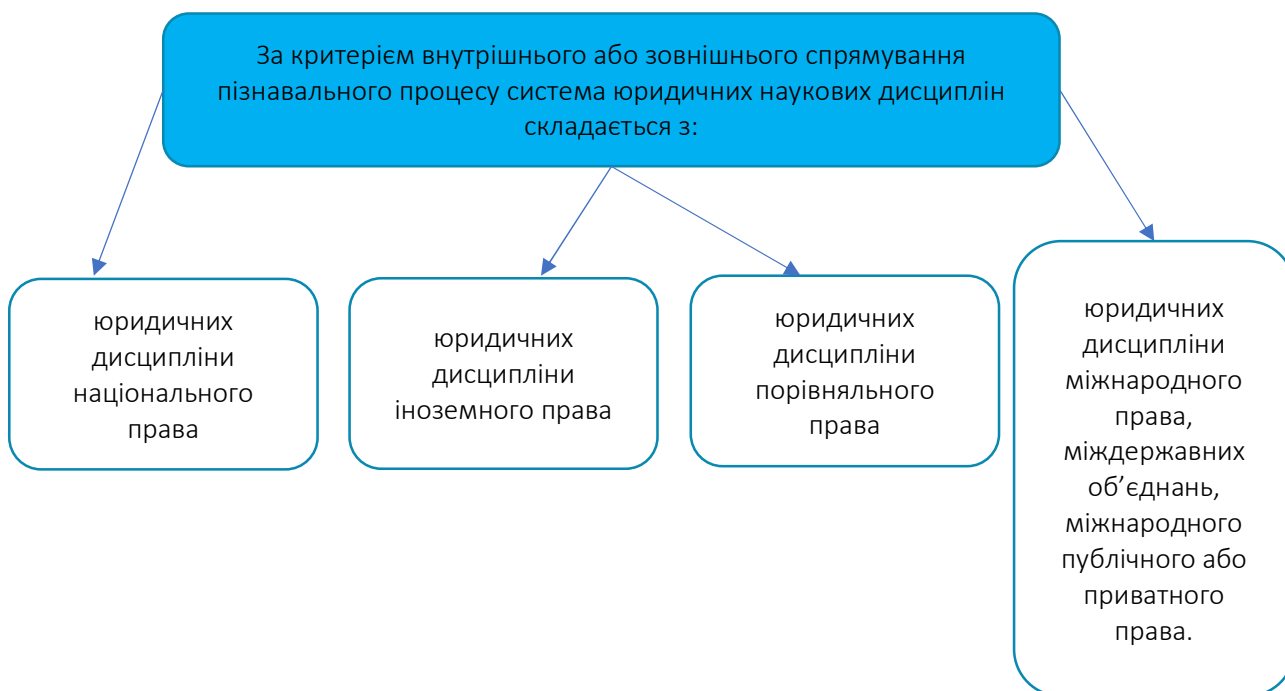

Рис. 13. Система юридичних наукових дисциплін

Юридична наука, або правознавство чи юриспруденція, є спеціалізованою галуззю гуманітарних наук, що зосереджена на вивченні права в теоретичному і практичному аспектах, а також на дослідженні правових форм організації і функціонування держави, суспільства та їх окремих інститутів.

Особливості юридичної науки у порівнянні з іншими гуманітарними науками

- прикладний характер, покликана обслуговувати практичні потреби правового регулювання суспільних відносин, сприяти удосконаленню законодавства і правової практики;
- конкретність, точність – законодавча визначеність;
- наявність формалізованих понять та категорій (правова термінологія).

Об'єкт та предмет юридичної науки

Об'єктом юридичної науки є суспільство та держава.

Предмет юридичної науки — правові структури, які виступають як засоби самоорганізації суспільства або правової системи конкретного суспільства. Юридична наука досліджує світовий правопорядок і правові механізми, що використовуються для самоорганізації людства (цивілізації), та право (правову систему) як особливу форму самоорганізації суспільства.

Предмет юридичної науки складають:

«- закономірності виникнення і розвитку правових форм самоорганізації суспільства, цивілізації, людства – об'єктивні, необхідні, стійкі, істотні і загальні зв'язки (співвідношення, залежності), що укладаються як між головними правовими явищами й інститутами, так і в їхній взаємодії з іншими – соціальними явищами і процесами;

- зміст правових форм або права (правової системи) як особливої форми самоорганізації – правові норми, правові акти, правовідносини, правопорядок, правова свідомість, юридична наука, правові процеси, правова практика і т.п.

- юридична техніка – правила, засоби і прийоми, які використовуються при розробці і систематизації законів і інших нормативних актів, для ведення юридичних справ, упорядкування юридичних документів; техніка розслідування злочинів і інші.

- юридична практика – специфічна сфера практичної діяльності юристів: судова, слідча, прокурорська, арбітражна, нотаріальна, оперативно-пошукова і т.д.»²⁵

Юридичні дисципліни можливо класифікувати за різними критеріями завдання (див.рис.14)

Юридичні дисципліни можуть бути класифіковані за критерієм єдності і відмінностей внутрішнього-зовнішнього:

- «юридичні дисципліни внутрішнього або національного права (історія держави і права України, конституційне право України, кримінальне право України і т.д.);

- юридичні дисципліни іноземного права (історія держави і права закордонних країн, конституційне право закордонних країн, адміністративне право закордонних країн і т.д.);

- юридичні дисципліни порівняльного права (порівняльне конституційне право, порівняльне адміністративне право, порівняльне трудове право і т.д.);

- юридичні дисципліни міжнародного права, міждержавних об'єднань (міжнародне публічне право, міжнародне приватне право, право Європейської Союзу, право СНД і т.д.)»²⁶.

Основні завдання, що постають перед сучасною юридичною наукою України.

Метою функціонування та розвитку правової науки є «вироблення знань та їх організація у відповідну систему, а також створення способів та засобів розв'язання проблем, що виникають у ході функціонування та розвитку правових явищ, зокрема і юридичної практики»²⁷.

²⁵Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія». Національна академія внутрішніх справ.
URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_2.html

²⁶ Там само. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_2.html

²⁷ Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С.23
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2016_2_6

Рис.14. Класифікація юридичних дисциплін

Серед актуальних проблем та напрямів розвитку правової науки визначають:

1. соціологізацію юридичних знань, що передбачає розгляд правової проблематики у більш широкому контексті – суспільства в цілому, а не лише його державної організації, опосередкованої відносинами виключно з приводу формування та реалізації державної влади²⁸, у тому числі шляхом запровадження принципу верховенства права;
2. обумовленість напрямів розвитку юридичної науки різними типами праворозуміння (природно-правові, соціологічні та нормативістські концепції і теорії права);
3. дослідження євроінтеграційних проблем розвитку та функціонування правової системи;
4. взаємозв'язок розвитку юридичної науки з основними напрямами розвитку та модернізації юридичної освіти;
5. зростання питомої ваги порівняльно-правових досліджень та вдосконалення іншої правової методології²⁹.

29 листопада 2022 р. під патронатом ЮНЕСКО в Києві відбувся міжнародний симпозіум «Наука України в умовах сучасних викликів і загроз: проблеми та пріоритети розвитку» (подія тривала у змішаному форматі – офлайн і онлайн). Подія організована у межах серії присвячених пам'яті академіка НАН України Б. Патона щорічних міжнародних науково-практичних конференцій, що проходять під загальною назвою «Наука – в життя». Під час цього річного симпозіуму розглядалися питання розвитку науки у вкрай несприятливих умовах, що загострилися через повномасштабну російську агресію.

З матеріалами форуму можна ознайомитися за посиланням.

Симпозіум

²⁸ Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки / О. Петришин // Право України. 2010. № 4. С. 138

²⁹ Гуменюк Т. Концепти функціонування сучасної юридичної науки. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 4. С. 192.
URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/32.pdf>

Питання для самоконтролю

1. Надайте визначення та характеристику передісторії та основних етапів розвитку науки
2. Які вам відомі визначення поняття та сутність науки?
3. Як ви розумієте зміст та значення культурно-діяльнісного виміру науки
4. Надайте характеристики класичних концепції розуміння й аналізу науки
5. Надайте характеристики посткласичних концепції, поглядів на науку та наукову діяльність науки.

Практичні завдання

1. Охарактеризуйте тему власного наукового дослідження з позиції філософії науки (презентація)
2. Навести аргументи «У чому полягає свобода наукового пізнання і соціальна відповідальність вченого» (есе)
3. Визначте типові характеристики розвитку науки у різні історичні етапи. Результати внесіть до таблиці.

Історичні етапи розвитку науки

Назва етапу	Характеристики
Пранаука або переднаука	
Античний	
Середньовіччя	
Класичний	
Неокласичний	
Поскласичний	

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Наука – це:

1. сфера дослідницької діяльності, що спрямована на виробництво нових знань про природу, суспільство і процеси мислення;
2. сфера пошукової діяльності, спрямована на задоволення потреб суспільства;
3. сфера пізнавальної діяльності, що спрямована на підвищення ефективності суспільного виробництва.

2. Головною функцією науки є:

1. пізнання об'єктивного світу від живого споглядання до абстрактного мислення і до практики;
2. участь у розвитку науково-технічного прогресу;
3. участь у накопиченні фактів та розкритті закономірностей навколишнього світу.

3. Основні функції науки в суспільстві:

1. задоволення потреб людини у пізнанні законів природи і суспільства;
2. розвитку культури, гуманізації виховання і формування нової людини;
3. удосконалення виробництва і суспільних відносин.

4. Період механістичного природознавства відноситься до:

1. класичного етапу розвитку науки;
2. середньовічного етапу розвитку науки;
3. стародавнього етапу розвитку науки;
4. науки сучасного періоду.

5. Наука як система знань:

1. розкриває закономірності розвитку природи, суспільства, мислення;
2. дає об'єктивне відображення світу;
3. виступає творчою діяльністю, що об'єднує інтелектуальний потенціал суспільства;
4. є формою суспільної практики, пов'язаною з нагромадженням і використанням нових знань.

6. Предмет науки - це:

1. матеріальні об'єкти природи;
2. пов'язані між собою форми руху;
3. особливості відображення форм руху матерії у свідомості людей;
4. форми мислення.

7. Концепція це –

1. система взаємозалежних і виникаючих один з одного поглядів, спосіб розуміння, трактування явищ, процесів; основна ідея якої-небудь теорії, єдиний визначальний задум, основна думка добутку, наукової праці і т.д.;
2. ознака, по якій класифікуються, визначаються, оцінюються явища, дії чи діяльність (зокрема, при їх формалізації);
3. складання конспектів літературних джерел різного типу;
4. короткий письмовий виклад змісту розмови, тексту.

8. Основними групами наук є:

1. суспільні, технічні, гуманітарні;
2. технічні, гуманітарні, природничі;
3. суспільні, гуманітарні, природничі;
4. суспільні, технічні, гуманітарні, природничі;
5. суспільні, технічні, філологічні, природничі.

9. Історичний етап розвитку науки, який характеризувався виникненням нових галузей наук та тісним зближенням науки з виробництвом та суспільним життям, називається етапом:

1. античної науки,
2. посткласичної науки;
3. науки епохи Відродження;
4. класичної науки.

10. Наука являє собою:

1. систему релігійних вірувань;
2. сукупність спортивних змагань;
3. систему достовірних знань про природу, людину і суспільство;
4. галузь мистецтва.

Джерела

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. URL: <https://cutt.ly/E1TnSsF>. (див. ст.54, 78, п.6 ст.85)
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014. № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. (див.п.6 ст.5, п. 2-3 ст.7)
3. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с. URL: <http://moodle2.snu.edu.ua/course/view.php?id=3195>
4. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.
5. Аракелян Р. М. Концепція правової політики в працях українських вчених XIX – початку XX століття. *Право та закон: теорія, методологія, практика* : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. м. Київ, 15 квіт. 2021 р. С.7-18. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=221
6. Данильян О. Г., Дзьобань О.П. Методологія наукових досліджень: підручник Харків : Право, 2019. С.9-60; С.64-90 URL: <https://cutt.ly/vwoM6Wu8>.

Тема 2. НАУКОВЕ МИСЛЕННЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

План

1. Сутність та особливості наукового мислення
2. Стиль наукового мислення
3. Управління знаннями. Інтелектуальний капітал
4. Проблеми формування наукового мислення
5. Проблемні ситуації в межах наукового дослідження

Поняття та його визначення

Презентація до теми

Ключові слова: наукове мислення, наукове дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки, фундаментальні наукові дослідження.

Наукове мислення – «мислення, спрямоване на пізнання глибинної сутності реального світу і відповідає критеріям доказовості, об'єктивності, системності»³⁰.

Наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки (ст.1 п.п.28, 30, 33 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»³¹.

«прикладні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань;

науково-технічні (експериментальні) розробки - науково-технічна діяльність, що базується на наукових знаннях, отриманих у результаті наукових досліджень чи практичного досвіду, та проводиться з метою доведення таких знань до стадії практичного використання. Результатом науково-технічних (експериментальних) розробок є нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, об'єкти права інтелектуальної власності, нові або істотно вдосконалені послуги».

Фундаментальні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язків. Результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки;

Основні теоретичні положення

1. Сутність та особливості наукового мислення

Наукова діяльність є ефективною, якщо в її основі лежить наукове мислення. Воно має ґрунтуватися на «строгій доказовості, логічній обґрунтованості результатів, вірогідності висновків, усуненні суб'єктивізму. Але одночасно наукове мислення передбачає формулювання припущень, імовірних суджень, гіпотез. Тому наукова діяльність передбачає високий рівень розвитку логічного мислення,

³⁰ Вершицька А. В. Наукове мислення та його витоки. URL: http://ni.biz.ua/3/3_10/3_105432_nauchnoe-mishlenie-i-ego-istoki.html

³¹ Закон України «Про науку та науково-технічну діяльність». URL: <https://cutt.ly/49BwcmR>

культури мислення, фахової підготовки науковців, їх спрямованості на вдосконалення існуючих знань, відкритість до нових знань і готовність їх сприймати»³².

Обов'язковою якістю наукового мислення є інноваційність.

Інноваційне мислення – одна з форм прояву наукового мислення на теоретичному, прикладному, галузевому та господарському рівнях.

Інноваційне мислення визначається як «пошукове мислення, яким є наукове, і ділиться на два види: те, що збирає та систематизує знання; те, що поглиблює наявні знання, створює і розробляє нові знання»³³.

Отже, інноваційне мислення:

- а) включає в себе наукове мислення, як складову частину;
- б) входить в наукове мислення, коли займається пошуком істини.

У свою чергу наукове мислення складніше інноваційного, оскільки воно «передбачає спеціальні методи пізнання, виявлення і структурування істини. Але коли обидва ці види займаються пошуком істини, то вони являють собою єдність, складають єдине ціле»³⁴.

Принципами наукового мислення є наступні (див.рис.15).

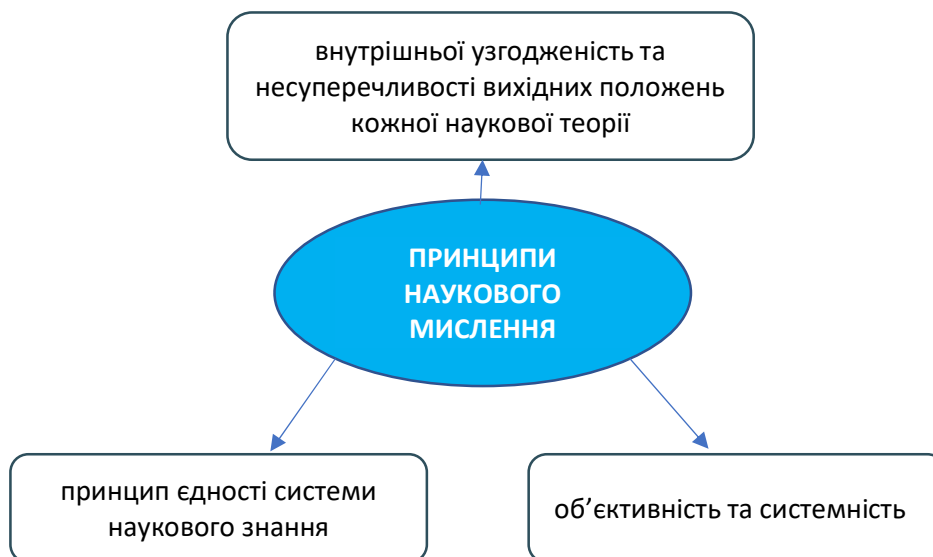

Рис. 15. Принципи наукового мислення

Культура наукового мислення охоплює³⁵:

- «- мотиваційно-ціннісний компонент (мотиви, цілі наукової діяльності, ціннісне ставлення до наукового пізнання та перетворення педагогічної дійсності),
- предметний компонент (знання про сутність, форми та принципи наукового пізнання, методологічні підходи, технології наукової творчості, методи науково-педагогічної діяльності, етос наукової комунікації та ін.),
- інструментальний компонент (володіння технологіями, методами інформаційно-аналітичної наукової діяльності)».

До особливостей наукового мислення можна віднести (див.рис.16).

³² Вайнський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.82. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

³³ Там само. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

³⁴ Там само. С.83. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

³⁵ Бутенко Л.Л. Культура наукового мислення як передумова успішності діяльності науково-педагогічних працівників. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. 2 (65). - С. 30. URL: <http://surl.li/jegkm>

Рис. 16. Особливості наукового мислення

2. Стиль наукового мислення

«Специфічною формою подання продуктів наукової діяльності є стиль наукового мислення.

Стиль наукового мислення є складною системою взаємодії когнітивно-методологічних і психологічних факторів руху думки вчених у певний історичний період.

Стиль наукового мислення відображає, насамперед, соціокультурний, ціннісний зміст наукового пізнання, репрезентує особливості уявлення науковця про образ науки, дослідницькі програми, норми наукового пізнання тощо. Стиль наукового мислення виконує регулятивну функцію, зумовлює вибір методологічних та методичних засад наукового пошуку, які конвенційно прийняті науковою спільнотою³⁶.

Розуміючи «стиль наукового мислення» як внутрішню гносеологічну детермінацію наукового пізнання, дослідники ототожнюють стиль мислення зі структурою свідомості науки як соціального інституту, або з окремими елементами цієї структури, як правило, картиною світу, світоглядом, методом.

У стилі мислення виражається соціально-культурне самовизначення суб'єкта наукового пізнання, творче освоєння ним форм інтелектуальної діяльності попередників і сучасників. Стиль невіддільний від особистості того, хто пізнає суб'єкта і упереджений іншим як оригінальний спосіб здійснення пізнавальної активності. Формування стилю мислення є покликанням дослідника знайти свій шлях у науці, розсунути межі пізнання.

Суб'єкт наукового дослідження – учасник колективної пізнавальної діяльності, що має свої особливості і закономірності, які неможливо звести до простої суми рис індивідуальної роботи вченого.

Стиль. Презентація

³⁶ Бутенко Л.Л. Культура наукового мислення як передумова успішності діяльності науково-педагогічних працівників. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. 2 (65). С. 32. URL: <http://surl.li/jegkm>

Стиль наукового мислення характеризує суб'єкта пізнання як організатора наукового співтовариства, що створює оригінальні предметні уявлення в ході інтелектуального конструювання як функції організації діяльності. Тому стиль мислення – це оригінальна предметна структура процесу пізнання, що виражає соціально-культурне самовизначення організатора науки»³⁷.

3. Управління знаннями. Інтелектуальний капітал

Розвиток суспільства визначається його «інтелектуальним капіталом» («сумою того, що суспільство знає»)³⁸.

Накопичення наукових знань є складною, динамічною системою, що саморозвивається; це є «рух енергії знань».

Наведемо відмінності інтелектуального капіталу як живої системи³⁹:

- інтелектуальний капітал напрацьовується в процесі росту і дозрівання кожного члена суспільства окремо, «зрозуміти його можна тільки в термінах процесів».

Отже, інтелектуальному капіталу властива динамічна природа;

- структура інтелектуального капіталу визначається процесом розвитку, в той час, як системи, пов'язані з функціонуванням неживих об'єктів, визначаються організаційною структурою;

- інтелектуальному капіталу, як живій системі, повинен бути притаманний високий ступінь внутрішньої гнучкості і пластичності;

- поведінка системи інтелектуального капіталу визначається циклічними патернами інформаційних потоків, відомих як зворотний зв'язок, так як попереднє покоління суспільства виховує свою зміну – майбутнє покоління, яке буде відтворювати і розвивати інтелектуальний капітал країни;

- інтелектуальний капітал – це система, що самоорганізується, тому порядок і функції її структури встановлюються нею самою. В рамках самоорганізації інтелектуальному капіталу властиво самовідновлення;

- здатність постійно оновлювати і переробляти свої компоненти, разом з цим підтримуючи цілісність всієї структури – інтелектуального капіталу;

- як живій системі інтелектуальному капіталу властива самотрансцендентність – здатність досягати творчості, виходячи за фізичні і ментальні обмеження в процесі навчання, розвитку та еволюції;

- інтелектуальний капітал – відкрита система; щоб зберігати баланс, вона повинна підтримувати безперервний обмін енергією і матерією зі своїм оточенням. Це різноманітний обмін продуктами виробництва інтелектуального капіталу з іншими країнами, взаємопроникнення наукових технологій ведення господарства і т.п.;

- процес повного оновлення інтелектуального капіталу, як живої системи, виражається в зміні одного технологічного укладу іншим;

- як жива система інтелектуальний капітал здатний до адаптації: як тільки новий технологічний уклад входить в силу, інтелектуальний капітал держави починає працювати на його зміцнення і розвиток; отже, розвиток інтелектуального капіталу є рушійною силою зміни одного технологічного укладу іншим – на етапі становлення і розвитку укладу інтелектуальний капітал працює на його зміцнення, сам при цьому оновлюючись і відтворюючись; коли відбувається певне накопичення інтелектуального капіталу, його якісна трансформація завершується новим технологічним укладом.

4. Проблеми формування наукового мислення

Державний освітній стандарт вимагає враховувати у педагогічній діяльності інтелектуально-інноваційну специфіку сучасного освітнього середовища.

Формування наукового мислення відбувається поетапно та потребує досягнення певних взаємопов'язаних проміжних цілей. «Сьогодні в рамках фундаменталізації системи освіти інваріантом

³⁷ Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.83. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

³⁸ Там само. С. 84. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

³⁹ Там само. С.85. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

системи проміжних цілей є вимога переходу розумової діяльності майбутніх фахівців з рівня репродуктивної на рівень творчої діяльності. Немає сумнівів у тому, що такий перехід вимагає наукового мислення, залучення до аналізу протиріч і постановки проблем, висунення гіпотез, їх обґрунтування і доведення при поясненні явищ»⁴⁰.

«При формуванні у студентів наукового мислення необхідно розрізнати змістову (аналіз однієї з проблем науки) і методичну (застосування методу проблемного викладу знань) сторони проблемного подання матеріалу. Відбувається поступове переведення студентів з рівня формально-логічних узагальнень на рівень змістовних узагальнень, а згодом – на рівень гіпотетико-дедуктивного мислення і, відповідно, наукового пояснення і прогнозування явища, встановлення причинно- наслідкових зв'язків, вміння пояснити методику рішення завдання»⁴¹.

Етапи формування наукового мислення: діагностичний, мотиваційно-цільовий, організаційно-процесуальний, завершальний.

5. Проблемні ситуації в межах наукового дослідження

«Проблемна ситуація – інтелектуальне ускладнення людини, що виникає у випадку, коли вона не знає, як пояснити певне явище, факт, процес дійсності, не може досягти мети знайомим їй способом, що спонукає людину шукати новий спосіб пояснення або спосіб дії»⁴².

У процесі розв'язання проблемних ситуацій відбувається⁴³:

- 1) перенесення вже набутих знань і вмінь на нову ситуацію, тобто їх асиміляція;
 - 2) виокремлення у звичних ситуаціях нових проблем та постановка нових завдань, тобто залучення процесів акомодатії;
 - 3) за умови творчого підходу знаходиться оригінальний спосіб її вирішення.
- Проблемні ситуації мають певні функції (див.рис.17).

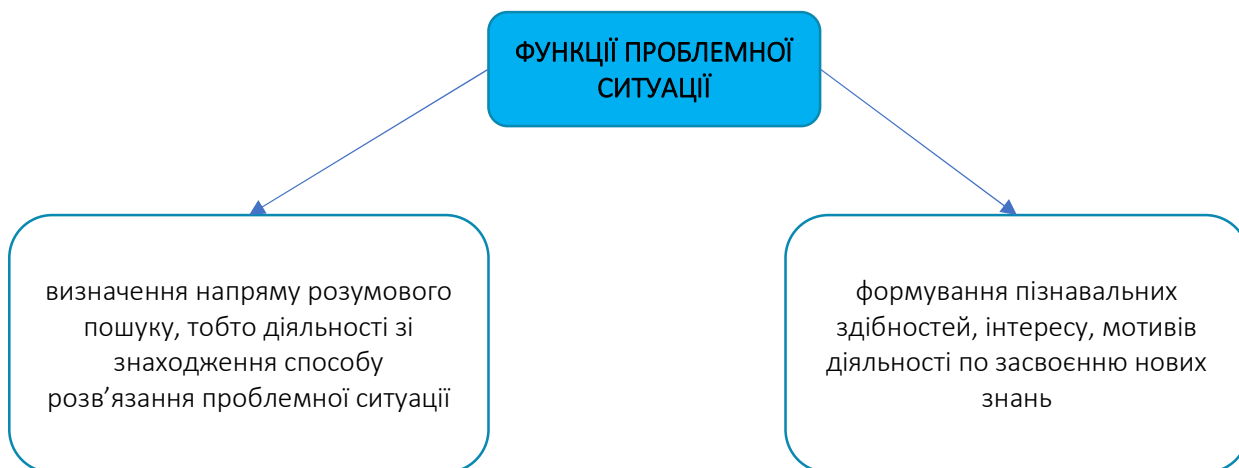

Рис. 17. Функції проблемної ситуації

⁴⁰ Вайжинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.87. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

⁴¹ Там само. С.88. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

⁴² Павленко В. В. Проблемні ситуації: поняття і типи *Нові технології навчання: Збірник наукових праць* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. К., 2014. Вип. 83. С. 196–202. URL: <http://surl.li/jegne>.

⁴³ Вайжинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.89. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

Критерії класифікації проблемних ситуацій⁴⁴:

– «за спрямованістю: на пошук нових знань або способів дії, на виявлення можливості застосування відомих знань і способів в нових умовах;

- за рівнем проблемності залежно від того, наскільки гостро виражені суперечності;
- з дисциплін і предметів, у яких допустиме застосування тих чи інших проблемних ситуацій;
- за характером змістової сторони суперечностей:

1) недостатність знань для пояснення нового факту, умінь для вирішення нового завдання;

2) необхідність використовувати раніше засвоєні знання і (або) уміння, навички в нових практичних умовах;

3) наявність суперечності між теоретично можливим шляхом рішення задачі і практичною нездійсненністю вибраного способу;

4) наявність суперечності між практично досягнутим результатом виконання завдання і відсутністю знань для його теоретичного обґрунтування».

Якщо узагальнити все вищесказане, можна зробити висновок, що наукове мислення може виконувати пізнавальну, практичну, культурну та культурно-світоглядну функції, а також функцію соціальну, адже воно сприяє вивченню життя і діяльності людей, і нерідко визначає шляхи і способи практичного застосування наявних у нас знань і навичок.

Ще на один важливий аспект хотілось би привернути увагу, а саме, роль наукового мислення у сфері права. Підтримуємо позицію професора Б. Розовського, щодо «необхідності прогнозування законотворчої діяльності, впровадження результатів наукових досліджень у практичну діяльність, у тому числі й у законотворчу роботу»⁴⁵. Розвиваючи цю думку, професор Н. Шелухін вказує що «це може бути здійснено у вигляді створення робочої групи при МОН або Академії правових наук або при Верховній Раді, до якої вчені-правознавці змогли б відправляти свої напрацювання з удосконалення чинної нормативної бази та перспективи розвитку законодавства, а група б у свою чергу підтримувала зв'язок із профільними комітетами Верховної Ради»⁴⁶. Тобто саме наукове мислення та його результати призводять до прогнозування законотворчої діяльності. Вважаємо, що результати наукових досліджень та напрацювання, які роблять вчені-правники важливо оприлюднювати та відправляти до відповідних установ з удосконалення чинної нормативної бази та перспективи розвитку законодавства.

Питання для самоконтролю

1. Надайте визначення поняття наукового мислення та охарактеризуйте його структуру
2. Наведіть основні риси наукового мислення
3. Назвіть та охарактеризуйте форми наукового мислення. Назвіть особливості наукового мислення
4. Що таке стиль наукового мислення? Які бувають стилі наукового мислення та їх особливості?
5. Які існують проблемні ситуації в межах наукового дослідження?
6. Що таке «Інтелектуальний капітал»? Проблеми збереження і підтримки інтелектуального капіталу.

⁴⁴ Павленко В. В. Проблемні ситуації: поняття і типи. *Нові технології навчання: Збірник наукових праць* / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. К., 2014. Вип. 83. С. 196-202. URL: <http://surl.li/jegne>

⁴⁵ Шелухін Н.Л. О монографии Б.Г. Розовского «Рынок в ожидании эпохи социализма оцифрованной экономики». *Цифровізація сучасних бізнес-процесів як вектор нової економічної політики*. Збірник наукових праць. За заг. ред. О.В. Шаповалової. Севе́родонецьк: СЧУ ім. В. Даля, 2019. С. 27. URL: <https://cutt.ly/HwoBsiSC>.

⁴⁶ Там само. С. 27. URL: <https://cutt.ly/HwoBsiSC>.

Практичні завдання

1. Підготуйте презентацію на одну з тем:
 - Гене́за наукового мислення у юридичній науці (покажіть розвиток наукових досліджень за напрямом Вашої наукової теми)
 - Культура наукового мислення та її складові
2. Ознайомтеся з онлайн-ресурсом «Що таке мислення і як його розвивати?»

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Характерними ознаками будь-якого наукового дослідження є:

1. наявність плагіату;
2. новизна та унікальність;
3. математичні розрахунки;
4. органічний зв'язок теорії та практики;
5. статистичні данні;
6. посилання на закордонні джерела.

2. Основними типами наукових досліджень є:

1. фундаментальні та експериментальні;
2. експериментальні й теоретико-прикладні;
3. фундаментальні та прикладні;
4. теоретико-методологічні та конструктивні;
5. теоретичні та методичні.

3. За способами проведення дослідницької діяльності виокремлюють такі різновиди наукових досліджень:

1. розвідувальні, пілотажні, описові, аналітичні;
2. емпіричні, емпірико-теоретичні, теоретичні;
3. точкові, повторні, серійні, панельні;
4. прикладні, теоретико-прикладні, теоретичні;
5. прогностні, аналітичні, ретроспективні.

4. Фундаментальними принципами наукової діяльності є:

1. історичний, термінологічний, функціональний;
2. системний, когнітивний, комплексності;
3. структурності, генетичності, ієрархічності;
4. діалектики, детермінізму, ізоморфізму;
5. науковості, об'єктивності, всебічності.

5. Наукове дослідження – це:

1. процес цілеспрямованої діяльності спеціально підготовлених груп людей, які досягли певного рівня знань, навичок, розуміння;
2. цілеспрямоване пізнання, результатом якого виступають система понять, законів і теорій;
3. перехід від постановки одних проблем до їх розв'язання, а потім – до постановки нових проблем і подальшого їх розв'язання.

4. форма наукового пізнання, що відображає зв'язки, закономірності дійсності й спрямована на її перетворення;
5. завершена та представлена письмова робота.

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.
2. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С. 82-90. URL: <https://cutt.ly/bwoBs0QZ>. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>
3. Конспект лекцій з курсу «Методика виконання дисертаційної роботи (PhD Thesis Prospectus)» для здобувачів наукового ступеня доктора філософії / Укл. І.Я. Омецінська. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С.5-10. URL: <https://cutt.ly/bwoBdiMm->
4. «Що таке мислення і як його розвивати?» - лекція Олега Хоми. URL: <https://youtu.be/l3xdkek96r4>

Тема 3. РОЛЬ ПРАВОВОЇ НАУКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

План

1. Юридична наука: поняття та сутність
2. Правова політика держави: загальна характеристика
3. Концепція правової політики: історичний розвиток
4. Принципи сучасної правової політики України

Поняття та його визначення

Ключові слова: право, правова політика, юриспруденція, юридична наука.

Право - це специфічна форма регулювання поведінки людей, сукупність правил поведінки (норм), встановлених або санкціонованих державною владою, що виражають інтереси, потреби та надії переважної більшості громадян, що створили державу з метою захисту їх прав, свобод і власності, стабілізації суспільних відносин, встановлення цивілізованого правового порядку в країні, зміцнення і розвитку держави⁴⁷.

Правова політика є особливим видом політики, що ґрунтується і виникає в сфері права, при цьому об'єктивно потребуючи впорядкування з боку публічної влади. Вона є самостійним політико-правовим феноменом, особливим видом політики держави, формою реалізації політичного курсу держави з власною складною внутрішньою структурою⁴⁸.

Юриспруденція, юридична наука, правознавство (лат. Jurisprudencia - праворозсудливість, лат. jurisprudentia - правознавство, від лат. Jus - право і лат. Prudentia - передбачення, розумність, мудрість) - комплексна суспільна наука, система знань про об'єктивні закономірності (необхідності) і випадковості виникнення, розвитку і функціонування права і держави в їхній структурній єдності, їхнє місце і роль у суспільному житті. Історично як самостійна галузь суспільствознавства юриспруденція виникла в Стародавньому Римі: наприкінці IV - початку III ст. до н. е. з'явився термін «юриспруденція», а до початку I століття до н. е. відбулося її оформлення як системи володіння навичками професійно-юридичної майстерності. Наприкінці середніх віків юриспруденція розвивається вже як зведена наукова дисципліна.

Основні теоретичні положення

1. Юридична наука: поняття та сутність

Юридична наука, (юриспруденція, правознавство) це спеціалізована галузь знань у сфері суспільствознавства (див. Відео-лекція з дисципліни «Теорія держави та права» Тема: Поняття, система і функції юридичної науки. Лекція №1. <https://www.youtube.com/watch?v=bU1264jNpFU>)

Термін «юриспруденція» виник у Стародавньому Римі наприкінці IV — на початку III століття до н.е. (лат. jurisprudentia — знання права) і зараз вживається у значеннях: - науки про право і державу, тобто юридичної науки, інакше — теоретичної діяльності у галузі права; - професійної практичної діяльності юриста (суддя, прокурор, слідчий, нотаріус, адвокат тощо). За визначенням проф. Скакун О.Ф. «Юридична наука — це система знань про об'єктивні властивості права і держави в їх поняттєво-юридичному

⁴⁷ Сутність права, функції, принципи та значення права. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9583/>

⁴⁸ Минькович-Слободяник О. В. Види правової політики України. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С.21-24. URL: <http://surl.li/jegqe>. — С.21.

розумінні та вираженні, про загальні та окремі закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права в їх структурній багатоманітності».⁴⁹

Юридична наука має власні риси (див.рис.18), об'єкт (див.рис.19), предмет (див.рис.20), функції (див.рис.21), цикли розвитку (див.рис.22).

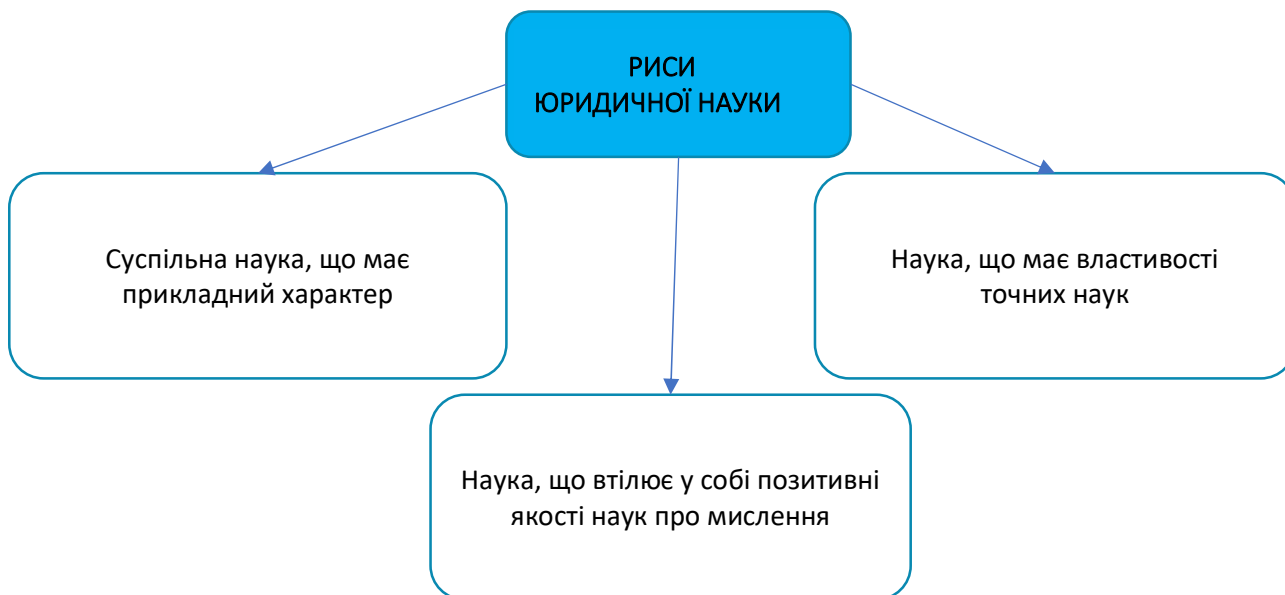

Рис. 18. Риси юридичної науки

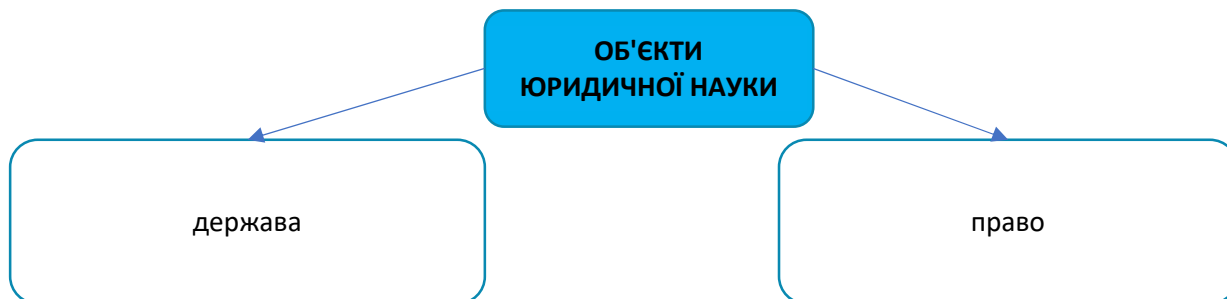

Рис. 19. Об'єкти юридичної науки

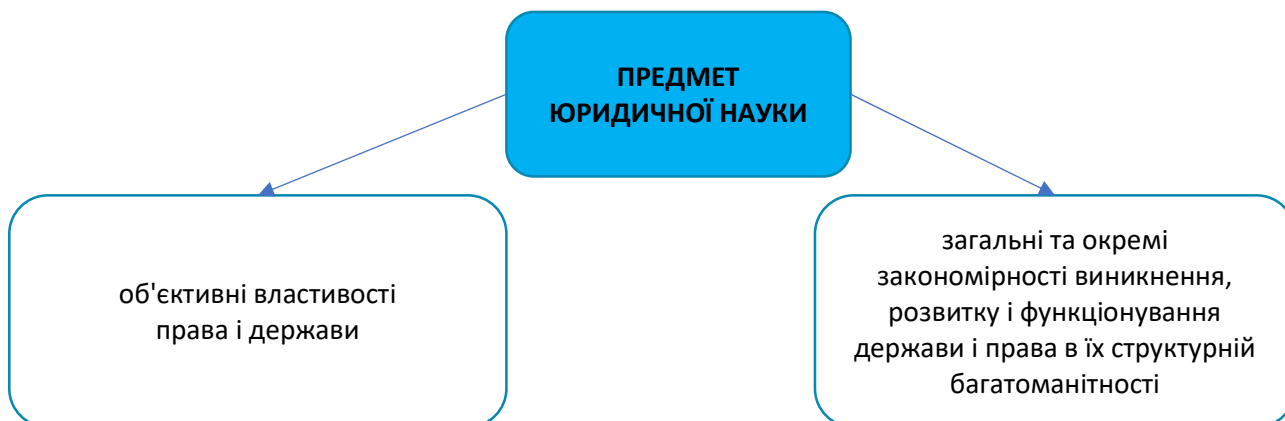

Рис. 20. Предмет юридичної науки

⁴⁹ Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: <http://surl.li/bvobx>.

*Предмет кожної окремої юридичної науки — певний елемент юридичної дійсності.
Метод юриспруденції являє собою засіб юридичного пізнання, створення та організації юридичного знання.
Основний метод юридичної науки — філософська діалектика (матеріалістична та ідеалістична).*

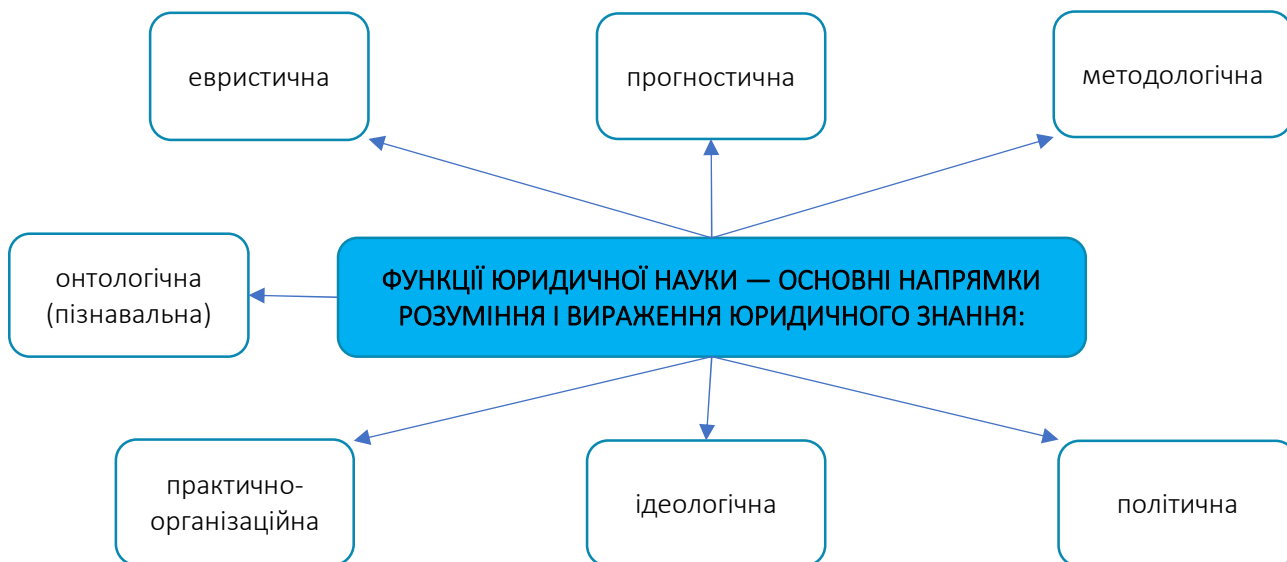

Рис. 21. Функції юридичної науки

Рис. 22. Цикли юридичних наук

2. Правова політика держави: загальна характеристика

Термін «політика» вживається в різних значеннях:

- 1) як діяльність держави, класів, політичних партій, соціальних груп, що визначається їх інтересами і цілями;
- 2) як питання і події державного та суспільного життя;
- 3) як спосіб дій, спрямований на досягнення будь-якої цілі, що визначає відносини з людьми. Стосовно правової політики термін «політика» вживається у першому значенні.

З визначення політики в цілому видно, що за своєю природою це - діяльність політичних суб'єктів, пов'язана з державною владою. правова політика повинна виділятися як самостійний вид політики з урахуванням суб'єктів, засобів та форм її здійснення. Тому для відмежування правової політики від інших видів політики у визначенні її поняття потрібно посылатися на право .

Правова політика - це один з найважливіших видів політики як родового інтеграційного поняття⁵⁰.

Для з'ясування поняття правової політики як специфічної правової категорії необхідно визначити її природу, зміст і характерні риси.

Правова політика - це специфічна міжгалузева правова категорія, яка визначає ґрунтовані на загальних та специфічних закономірностях розвитку національної правової системи принципи, стратегічні напрямки та шляхи створення і реалізації правових норм, спрямована на зміцнення режиму законності та безпеки, формування у громадян розвиненої правової культури, здатності використовувати правові засоби для задоволення своїх інтересів, захисту прав та свобод і одночасно є статичним елементом правової системи .

Головне завдання правової політики - нормативно-правове забезпечення реформ, які проводяться в державі.

Правова політика повинна мати здатність прогнозувати больові точки життя суспільства і своєчасно та ефективно здійснювати їх профілактику. Найважливіша властивість правової політики — її державно-вольовий характер, владно-імперативний зміст. До ознак правової політики можемо віднести (див.рис.23)

Юр.наука та політика

II Всеукр.семінар

Рис. 23. Ознаки правової політики

Основні принципи правової політики, на основі яких вона повинна розроблятися та здійснюватися:

⁵⁰ Матеріали II Всеукраїнського науково-практичного семінару: «Правова політика України: історія та сучасність». 8 жовтня 2021 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qdSynolRKoE>

- 1) соціальна обумовленість;
- 2) наукова обґрунтованість;
- 3) стійкість і передбачуваність;
- 4) легітимність та демократичний характер;
- 5) гуманність і моральні засади;
- 6) справедливість;
- 7) гласність;
- 8) поєднання інтересів особистості та держави;
- 9) пріоритетність прав людини як найвищої соціальної цінності;
- 10) відповідність основним положенням законодавства Європейського Союзу та міжнародного права.

Методами проведення правової політики є:

- переконання;
- примус.

Методи використовують певні засоби впливу на свідомість і поведінку людей (виховання, покарання, відповідальність (позитивна і негативна), санкції (заохочувальні і негативні), превентивність, правова освіта, впровадження правової культури, підвищення правосвідомості тощо).

Значення правової політики держави що раз зростає. Її обумовлюють такі чинники :

- потреба організаційно та нормативно забезпечити економічну, політичну, соціальну сферу співжиття людей;
- необхідність упорядкування правової інформації;
- встановлення єдиних напрямків розвитку державного, публічного та правового простору;
- необхідність становлення правопорядку в державі та забезпечення демократичних аксіологічних патерн;
- встановлення єдиної державницької ідеології;
- розвиток правової культури та правосвідомості суспільства.

Правова політика завжди передбачає реалізацію передусім інтересів держави, а через державу - інтересів суспільства, його громадян.

Зміст правової політики включає в себе велику кількість компонентів: стратегію законодавства, принципи правового регулювання, конституційне будівництво, здійснення державно-правової реформи, захист прав людини, вдосконалення виборчого права, основних засад суспільного та конституційного ладу, зміцнення законності, правопорядку, дисципліни і багато чого іншого .

Правова політика - специфічна правова категорія, загальна для всіх галузей права, об'єктивно входить у предмет теорії держави і прав, вивчення якого на загальнотеоретичному рівні має важливе методологічне значення для галузевих дисциплін.

Правова політика повинна виділятися як самостійний вид політики з урахуванням суб'єктів, засобів та форм її здійснення.

Правова політика - це специфічна міжгалузева правова категорія, яка визначає базовані на загальних та специфічних закономірностях розвитку національної правової системи принципи, стратегічні напрямки та шляхи створення і реалізації правових норм, спрямована на зміцнення режиму законності та безпеки, формування у громадян розвиненої правової культури, здатності використовувати правові засоби для задоволення своїх інтересів, захисту прав та свобод, і одночасно є статичним елементом правової системи .

На сучасному етапі термін «правова політика» має три інтерпретації :

- діяльнісну (правову політику тлумачать як науково обґрунтовану та послідовну діяльність державних і муніципальних органів зі створення ефективного механізму правового регулювання);
- ідеологічну (її визначають як комплекс ідей, заходів, завдань, програм, настанов, що реалізують у сфері права і завдяки праву);
- правову політику сприймають як частину державної політики.

Однак доцільно поєднати ці інтерпретації та вважати їх нерозривно пов'язаними характеристиками цього поняття.

Професор О.В. Шаповалова відмічає, що «створення і розвиток сучасних інформаційних систем і засобів дозволяє підвищити ефективність державної політики. Вірно вказуючи на те, що «стає доцільним вивчення такого вектору зміни державної політики України під впливом цифровізації економіки як формування системи електронних публічних реєстрів. Цей напрям слід визнати стратегічним з огляду на сучасну світову практику. Він забезпечує баланс публічних та приватних інтересів при забезпеченні інформаційно-комунікативної безпеки учасників відносин у сфері цифрової економіки». Тому, на нашу думку, сучасні інформаційні системи та технології підвищують ефективність правової політики, у тому числі.

На законодавчому рівні питаннями правової політики в Україні опікується Комітет Верховної Ради України з питань правової політики (сайт Комітету <https://kompravpol.rada.gov.ua/preview/>) (див.рис.24)

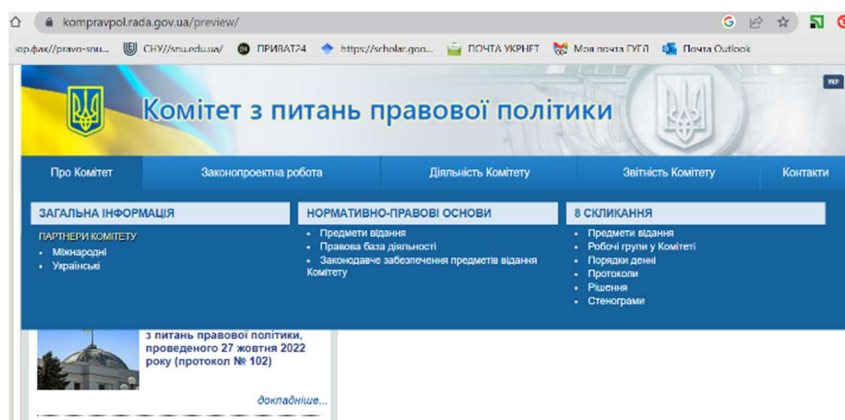

Рис. 24. Сайти Комітету з правової політики

3. Концепція правової політики: історичний розвиток

За визначенням М.Г. Хаустової «Концепція правової політики – це система теоретичних положень, що фіксують досягнутий рівень правового розвитку і визначають цілі, принципи, перспективи й напрями вдосконалення основоположних механізмів правового регулювання та правозастосовної практики, що найбільш ефективно функціонує у формі доктринального документа»⁵¹.

На сучасному етапі відсутня формалізована концепція правової політики, що зумовлює труднощі щодо окреслення пріоритетних напрямів правової політики держави. Правова політика є особливим напрямом державної політики.

Концепція правової політики почала формуватися наприкінці XIX століття. Поняття «правова політика» пов'язане з діяльністю О. Конта – відомого соціолога, який оперував цим поняттям саме в рамках соціологічних досліджень. У подальшому соціологічний напрямок дослідження права як соціокультурного феномену почали сприймати правознавці багатьох країн Європи. Українські дослідники також внесли свій вклад в розвиток концепції правової політики і розглядають її як метод захисту інтересів держави та прав людини, формування української нації.

Українськими дослідниками було сформовано низку оригінальних ідей відносно правової політики та можливостей використання її для розвитку держави та соціуму. Наприклад, Б. Кістяківський, розглядав державу як «свідому форма організацію суспільства, народу та нації, що створюється і захищається людьми у власних інтересах. Отже завданням держави є турбота про добробут народу. Така турбота є передумовою збереження держави, що повинна виступати провідником солідарних інтересів людей.

⁵¹Хаустова М.Г. Ідеологічний складник правової системи в умовах її модернізації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С.74-77. URL: <http://surl.li/jegtww>.

Державницькі політики мають будуватися в інтересах спільного добробуту, який є «формулою в якій стисло зафіксоване завдання і мета держави. Досягти такого добробуту здатна лише правова держава»⁵². Б. Кістяківський визначав правову державу як «...найліпша форма державного буття, яку відпрацювало людство, як реальний факт» та стверджував, що право виступає «явищем соціального характеру, що існує в динаміці та має інструментальний характер, тобто повинно слугувати інтересам соціуму». Значення правової політики держави, на думку Б. Кістяківського, полягає у «сприянні формуванню конкретних правовідносин, що охороняли б інтереси людини, і захищали б такі законні права і інтереси від порушень»⁵³.

Б. Кістяковський виступає одним із засновників соціології права, «призначення якої він вбачав у розгляді правових феноменів у зв'язку з соціальними структурами та відносинами, у вивченні їхньої ролі та місця в реальному соціальному житті. Б. Кістяківський розглядав право не як зведення законів, приписів, параграфів, а як «живе право», як головний соціальний феномен культури, який живе, існує, втілюється у вчинках, поведінці, стосунках людей»⁵⁴.

Серед представників формування та розвитку концепції правової політики можна назвати Л. Петражицького, українського академіка С. Дністрянського. С. Дністрянський, у своїй роботі «Загальна наука права і політики» говорить про те, що «право є первинним по відношенню до політики природним станом існування людини, що виходить з потреб суспільного життя, а виникнення держави є результатом інституціоналізації суспільних зв'язків. Проте сама держава є все ж самостійним явищем, і здатна діяти окремо від суспільства як в його інтересах, так і всупереч таким інтересам. Головним завданням держави стає ведення політики саме в інтересах суспільства, а не проти таких інтересів»⁵⁵.

Свої погляди на державу і право С. Дністрянського виклав при розробці, прохання уряду Є. Петрушевича, проекту Конституції Західноукраїнської Народної Республіки.

В сучасних умовах (на тлі євроінтеграційних процесів - подолання корупції, реформування й очищення влади та вдосконалення національної правової системи) позиціонування правових ідеалів держави є вкрай важливим. Тому знову на порядку денному - нагальне питання щодо Концепції правової політики України. Її проект був розроблений ще у 2003 р. Центром правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України та за участю фахівців НДІ державного будівництва і місцевого самоврядування Академії правових наук України під науковим керівництвом О. В. Петришина.

Враховуючи сьогоденні реалії, ця Концепція потребує відповідного оновлення. За Конституцією України Президент України «звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України» (п. 2 ч. 1 ст. 106). Зазначені звернення глави держави фактично містять елементи правової політики. А у Посланні Президента України до Верховної Ради України 2012 р. був безпосередньо закріплений розділ «Політико-правовий розвиток України у загальноєвропейському просторі», який містив п. 5. «Ефективна правова політика як чинник здійснення реформ». В ньому зазначалося: «... в Україні цілком очевидною є потреба у концептуалізації правової політики, що є однією з умов забезпечення її ефективності, тобто цілеспрямованої планомірної діяльності держави у сфері правового регулювання соціальних відносин. Сутність такої політики полягає у виробленні та практичній реалізації правових ідей та цілей стратегічного характеру».

Необхідно розробити та прийняти Концепцію правової політики в Україні. Концепція має визначати: стратегічні, перспективні цілі правової політики (соціальна, політична і правова стабільність; економічний прогрес; безпека особи, суспільства й держави тощо); актуальні завдання правової політики (наукове

⁵² Аракелян Р. М. Концепція правової політики в працях українських вчених XIX – початку XX століття. *Право та закон: теорія, методологія, практика* : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. м. Київ, 15 квіт. 2021 р.

URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=221

⁵³ Там само. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=221

⁵⁴ Бакіров Віль С., Богдан Кістяківський і соціологія. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». Випуск 46. 2021 р. С. 16 URL: <http://surl.li/jegvg>.

⁵⁵ Дністрянський С. С. Загальна наука права і політики. Т. 1. Прага: Наклад Українського університету у Празі, 1923. 400 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12002/file.pdf>

обґрунтування стратегії правового розвитку на довгострокову перспективу; розроблення середньострокової та короткострокової програми розвитку окремих напрямів правового регулювання, об'єктивна оцінка доцільності та ефективності системи правових засобів і механізмів тощо); принципи правової політики (соціально-політична обумовленість, наукова обґрунтованість, пріоритетність прав та основних свобод людини і громадянина, гласність, легітимність, демократичний характер тощо); механізм формування та реалізації правової політики (суб'єкти, форми реалізації правової політики, чинники, що впливають на ефективність правової політики). У Концепції необхідно визначити основні заходи, спрямовані на підвищення ефективності правової політики у таких сферах: правотворча діяльність, правореалізаційна практика, інформаційно-виховна, культурно-моральна.

Отже, аналіз правової політики сучасності дає можливість зробити висновки, що правова політика залежить від таких факторів: суспільно-політичної та економічної ситуації в державі; зовнішніх викликів, котрі стоять перед країною; міжнародних чинників; позиції партії влади; очікувань суспільства; правової грамотності політиків; популізму політиків; впливу громадськості і має здійснюватися у формі реалізації національної Концепції правової політики.

Основними суб'єктами формування правової політики в Україні є Президент та Верховна Рада, співпраця між якими призводить до напрацювання та ухвалення законодавчої бази для регулювання різних сфер суспільного життя і впровадження реформ. Законодавча діяльність залежить насамперед від комунікації Глави держави і народних депутатів. Практично кожен законопроект, ухвалений в парламенті, є результатом компромісу між ними. Таким чином, реалізація правової політики насамперед залежить від політичної приналежності як Президента, так і більшості у Верховній Раді. Тож важливою складовою для пошуку політичного компромісу між двома інститутами влади є особливості комунікації, авторитетність представників влади, особистісні відносини.

З початком збройної агресії рф проти України відбулися деякі зміни у концептуальних підходах до визначення правової політики держави в умовах гібридної війни та активізувалася законопроектна, законодавча робота (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/commBillProclMain/5290?current=1>)

4. Принципи сучасної правової політики України

Правова політика повинна містити принципові положення, основні ідеї, а також слугувати своєрідною ідеологією при створенні правових норм, а також моніторингу щодо їх реалізації, застосування, виконання принципи правової політики – це вихідні визначальні ідеї, установки, що становлять моральнісну та організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування правової політики.

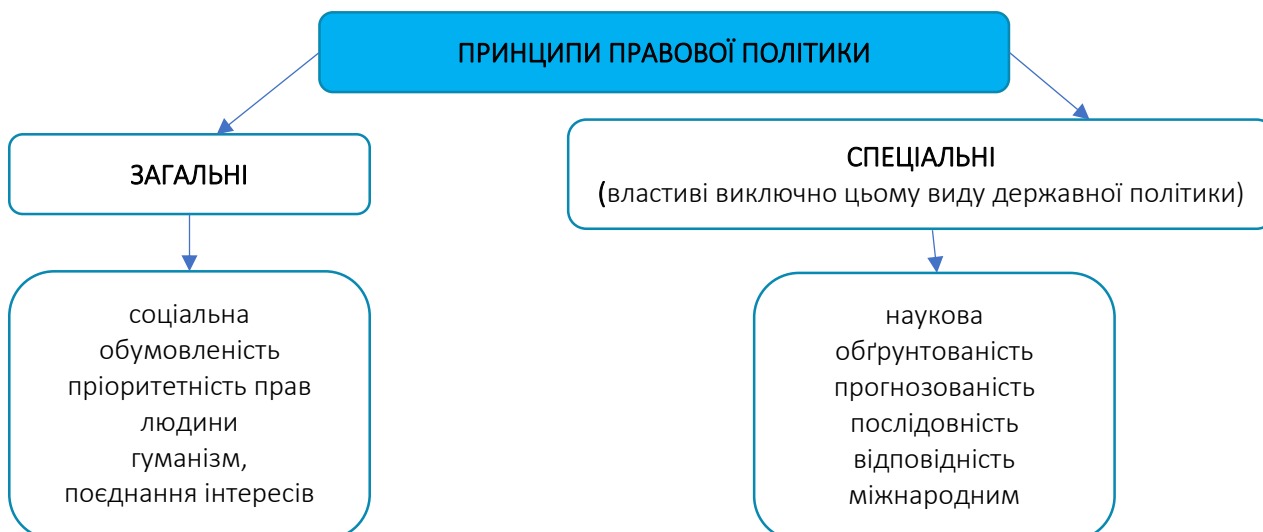

Рис. 25. Принципи правової політики

Принципи правової політики витікають з об'єктивних закономірностей правового розвитку та покликані уніфікувати характер цілеспрямованого впливу на соціальні відносини за допомогою юридичних засобів, а також слугувати критеріями оцінки правильності прийнятих правотворчих та правореалізаційних рішень (див.рис.25).

? Питання для самоконтролю

1. Що таке «юридична наука»? Яка структура, об'єкт та предмет юридичної науки?
2. Надайте визначення поняття «правова політика»
3. Надайте визначення поняття «концепція правової політики»
4. Назвіть та охарактеризуйте специфічні принципи правової політики
5. Назвіть завдання правової політики

Практичні завдання

1. Проаналізуйте Проект Концепції правової політики. Презентуйте власні критичні судження та пропозиції щодо змісту зазначених проектів. (<https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-proyekti-koncepcij-ta-planiv-realizaciyi-derzhavnoyi-politiki-shodo-dosyagnennya-cilej-11-15-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-ukrayini>)
2. Підготуйте доповідь щодо обґрунтування власного наукового дослідження з позиції реалізації мети, напрямів, принципів правової політики України та забезпеченості нормативним підґрунтям.

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Яка з наведених функцій відповідає ролі юридичної науки?
 1. забезпечення фізичної активності;
 2. пізнання об'єктивного світу;
 3. вивчення технологічних інновацій;
 4. розробка теорії права і визначення правових принципів;
2. Яку функцію виконує юридична наука, пояснюючи сутність державно-правових явищ, причини їх виникнення і зміни, їх структуру, функції та ін:
 1. констатуючу;
 2. інтерпретаційну;
 3. евристичну;
 4. прогностичну.
3. Як називається система правових принципів, теорій, концепцій, ідей, які покладені в основу правової діяльності держави і визначають міру взаємних обов'язків і відповідальності держави і особи:
 1. правове регулювання;
 2. правова політика держави;
 3. природне право;
 4. позитивне право.

4. Які з наведених нижче є основними правовими формами діяльності держави:
1. правотворча;
 2. правозастосовча;
 3. правоохоронна;
 4. установча.
5. Як називається система правових принципів, теорій, концепцій, ідей, що покладені в основу правової діяльності держави і визначають ступінь взаємних зобов'язань і відповідальності держави і особи:
1. реформа політичної системи суспільства;
 2. предмет юридичної деонтології.
 3. правова політика держави;
 4. програма діяльності уряду
6. Які завдання в сфері правової політики України є пріоритетними:
1. побудова правової держави, громадянського суспільства;
 2. перехід до однопартійної політичної системи;
 3. удосконалення законодавства і практики його застосування;
 4. створення надійної правової бази державних реформ.
7. Як називається система знань про об'єктивні закономірності і випадковості розвитку держави і права, одержаних в результаті інтелектуальної діяльності вчених щодо глибинного осягнення і прогнозування динаміки правових явищ і процесів у суспільстві:
1. юридична практика;
 2. юридична наука;
 3. правова система;
 4. юридична професія.
8. Як називається сукупність правил поведінки, які сформувалися у суспільстві стихійно, існують у свідомості людей і відображають прийняті у даному суспільстві погляди на добро і зло, честь і совість, обов'язок і справедливість і, таким чином, виступають критеріями у ставленні людей один до одного і до суспільства:
1. право;
 2. законність;
 3. мораль;
 4. правосвідомість.
9. Які завдання в сфері правової політики України є першочерговими:
1. формування однопартійної політичної системи;
 2. боротьба із злочинністю;
 3. створення системи правових засобів, спрямованих на боротьбу із корупцією;
 4. подолання правового нігілізму, підвищення рівня правової культури населення.
10. У чому полягає пізнавальна функція юридичної науки:
1. пізнання сутності юридичної діяльності;
 2. розробка перспектив розвитку практичної юридичної діяльності ;
 3. осягнення характеру професійної поведінки юриста, норм-вимог та інших нормативів культури, якими він повинен керуватись;
 4. своєчасне ознайомлення з правовими актами, які відносяться до діяльності юриста.

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.
2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.
3. Іляшко О. О. Концептуальні підходи до визначення правової політики держави в умовах гібридної війни. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С.105-115. URL: <https://cutt.ly/qwoN27eR>
4. Жаровська І. Правова політика держави (теоретико-правовий аналіз). *Вісник Національного університету Львівська політехніка*. Серія: «Юридичні науки» № 4(28), 2020. С. 47-51. URL: <https://cutt.ly/iwoN2wwO>.
5. Железняк Н. А. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика. С.9-14 URL:<http://https://cutt.ly/n1TmeRP->
6. Кравчук М., Матола В. Правова політика в сучасній Україні: сутність, особливості формування та реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 1 (13). 2018 р. С.29-35. URL: <https://cutt.ly/DwoN0a3Y>
7. Laura McKinney Юридичний текст: характеристика, структура та приклади URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/texto-juridico-16705>
8. Наука в Україні. URL: <https://cutt.ly/11TmgpA>

Тема 4. ГНОСЕОЛОГІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

План

1. Загальні поняття процесу пізнання
2. Принципи та методи наукового пізнання
3. Рівні та класифікація методів наукових досліджень

Поняття та його визначення

Ключові слова: абсолютна істина, відносна істина, гносеологія, об'єктивна істина, метод, метод наукового пізнання.

Абсолютна істина – знання, які тотожні своєму предмету і які не спростовуються подальшим розвитком пізнання та практики.

Відносна істина – знання, яке в принципі правильно, але неповно відображає дійсність;

Гносеологія - система поглядів на пізнання світу

Об'єктивна істина – знання про дійсність, які не залежать від людини;

Метод - це спосіб досягнення мети.

Метод наукового пізнання - це сукупність прийомів і операцій, що регулюють дії з досліджуваними об'єктами.

Основні теоретичні положення

1. Загальні поняття процесу пізнання

Процес поступу людської думки від незнання до знання називають пізнанням, в основі якого лежить відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини в процесі її суспільної, виробничої й наукової діяльності, так званої практики. Наукове пізнання виникло на етапі розвитку людства, коли відбувся суспільний розподіл праці, тобто відокремлення розумової праці від фізичної й перетворення розумової праці на відносно самостійну сферу діяльності (див.рис.26).

«Які відмінності між гносеологією та гносеологією?» .

Автор: Gregory Harris

<https://uk.warbletoncouncil.org/diferencias-epistemologia-gnoseologia-7415#menu-3>

Рис. 26. Періоди розвитку науки

Розвиток наук у сучасному суспільстві спричиняє «вертикальну» інтеграцію науки – тенденцію до все більшого зближення науки з практикою, а в зв'язку з цим – до зближення між фундаментальними і прикладними науками, поглиблення процесів диференціації та інтеграції наукового знання. Результатом диференціації є поява окремих теоретичних систем і відокремлення їх у самостійні галузі науки з власними предметом, мовою і методами (див.рис.27).

Рис. 27. Етапи розвитку галузі науки

Процес пізнання відбувається лише під час взаємодії людини з явищами дійсності, пізнання реалізується шляхом взаємодії суб'єкта як носія свідомості й знання та об'єкта на який спрямована пізнавальна діяльність суб'єкта.

Сучасна теорія пізнання конкретизує традиційну концепцію істини через діалектичний зв'язок понять⁵⁶:

- об'єктивна істина – знання про дійсність, які не залежать від людини;
- відносна істина – знання, яке в принципі правильно, але неповно відображає дійсність;
- абсолютна істина – знання, які тотожні своєму предмету і які не спростовуються подальшим

розвитком пізнання та практики.

Особливості наукового пізнання

Наукове пізнання – це самостійна, цілеспрямована діяльність, яка складається з таких компонентів⁵⁷:

- пізнавальної діяльності спеціально підготовлених груп людей, які досягли певного рівня знань, навичок, розуміння, виробили відповідні світоглядні та методологічні настанови;
- об'єктів пізнання;
- предмета пізнання;
- особливих методів та засобів пізнання;
- сформованих логічних форм пізнання та мовних засобів;
- результатів пізнання, що виражаються в законах, теоріях, наукових гіпотезах;
- цілей, що спрямовані на досягнення істинного знання.

Головна роль у науковому пізнанні належить раціональному мисленню, основними формами якого виступають поняття, судження, умовиводи. Формами та засобами наукового пізнання є також ідея, проблема, гіпотеза, концепція, закон, теорія.

Наукове знання і сам процес його отримання характеризуються системністю й структурованістю (див.рис.28).

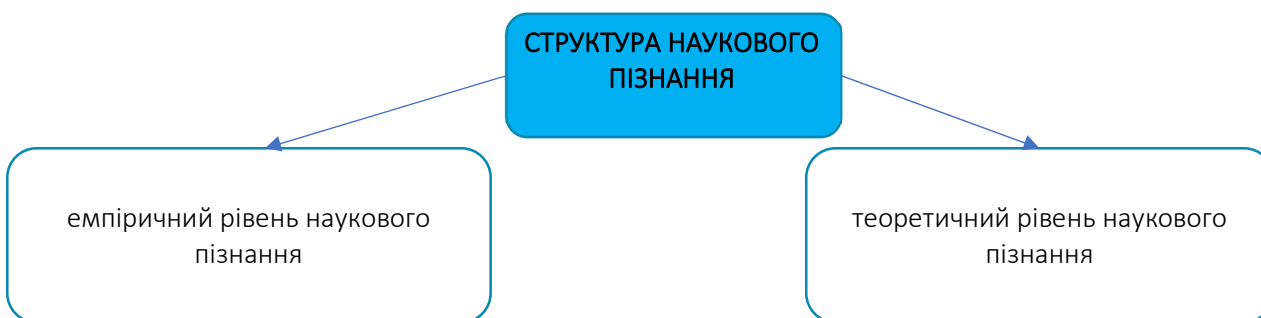

Рис. 28. Структура наукового пізнання

Підстав для виділення емпіричного й теоретичного рівнів у науковому пізнанні існує декілька. Зокрема, ці два рівні розрізняються: «– за гносеологічною спрямованістю дослідження; – за характером і типом одержуваного знання; – за використовуваними методами й формами пізнання; – за пізнавальними функціями; – за співвідношенням чуттєвого й раціонального корелятивів пізнання й низки інших ознак»⁵⁸.

За гносеологічною спрямованістю емпіричний і теоретичний рівні наукового пізнання розрізняються тим, що на емпіричному рівні пізнання орієнтоване на вивчення явищ і поверхових зв'язків між ними, без заглиблення в сутнісні зв'язки й відносини, а на теоретичному рівні головним

⁵⁶ Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.32. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

⁵⁷ Там само. С. 34 URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

⁵⁸ Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків : Право, 2017. С.195. URL: <https://cutt.ly/OwoBnflz>.

гносеологічним завданням є розкриття причин і сутнісних зв'язків між явищами. На цьому й заснована відмінність у пізнавальних функціях, що реалізуються на цих рівнях пізнання.

Багаторівневність та системність сучасної наукової методології Головним пізнавальним завданням емпіричного рівня є описання явищ, а теоретичного – пояснення явищ, що вивчаються. Найбільш чітка відмінність між двома рівнями пізнання виявляється у характері одержуваних наукових результатів. Основною формою знання, що отримується на емпіричному рівні, є науковий факт і сукупність емпіричних узагальнень. На теоретичному рівні одержуване знання фіксується у формі законів, принципів і наукових теорій, в яких і розкривається сутність явищ, що вивчаються. Відповідно розрізняються й методи, використовувані при отриманні цих типів знань.

2. Принципи та методи наукового пізнання

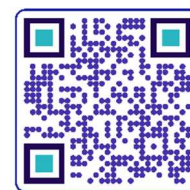
Сучасна наука керується трьома основними принципами пізнання⁵⁹:

- принципом детермінізму,
- принципом відповідності,
- принципом субсидіарності.

Методи наукового пізнання.

«Метод – це спосіб досягнення поставленої мети. Метод об'єднує суб'єктивні та об'єктивні аспекти пізнання. Метод є об'єктивним, оскільки дозволяє відображати дійсність та її взаємозв'язки. Отже, метод є програмою побудови і практичного застосування теорії. Одночасно з цим метод суб'єктивний, оскільки є знаряддям думки дослідника та включає в себе його суб'єктивні особливості»⁶⁰.

До критеріїв наукових методів можна віднести наступні (див.рис.29), а класифікувати методи можна таким чином (див.рис.30)

методологія пізнання

Рис. 29. Критерії наукових методів

⁵⁹ Методологія наукових досліджень. Тексти лекцій для студентів галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 051 – Економіка, освітньої програми “Економіка довкілля та природних ресурсів” денної форми навчання / Укладачі: Дерій Ж.В., Зосименко Т.І. Чернівці: ЧНТУ, 2018. С.19. URL: <https://cutt.ly/CwoBIQKL>.

⁶⁰ Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.37. URL: <https://cutt.ly/2woBEP5y>

Класифікація методів

Рис. 30. Класифікація методів наукового пізнання

Наведена класифікація носить умовний характер, оскільки в процесі розвитку пізнання науковий метод має здатність переходити з категорії до категорії.

Всередині категорій методи також можна класифікувати.

Наприклад, загальнонаукові методи являють собою систему принципів, прийомів, що мають загальний, універсальний характер, є абстрактними, суворо нерегламентовані, не піддаються формалізації та математизації; використовуються в усіх чи майже в усіх науках з урахуванням особливостей конкретних об'єктів дослідження.

Загальнонаукові методи поділяються на :

- методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент);
- методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування, аналіз і синтез, індукція та дедукція, моделювання та ін.);
- методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізація, формалізація, аксіоматичний метод);
- системні методи (дослідження операцій, теорія масового обслуговування, теорія керування, теорія множин тощо)⁶¹.

⁶¹ Вайнський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.37-39. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

3. Рівні та класифікація методів наукових досліджень

У процесі розвитку наукові дослідження виконуються на двох рівнях: емпіричному та теоретичному. «Рівні відрізняються глибиною, повнотою і всебічністю дослідження об'єкта; цілями, методами досягнення та способами вираження знань; ступенем значимості в них чуттєвого та раціонального пізнання»⁶².

У відповідності до мети, завдань дослідження і необхідних результатів, методи наукового пізнання поділяють на наступні рівні: емпіричний (див.рис.31), експериментально-теоретичний (див.рис.32), теоретичний (див.рис.33) і метатеоретичний (див.рис.34).

Методи емпіричного рівня пов'язані з явищами, що вивчаються, і використовуються на етапі формування наукової гіпотези.

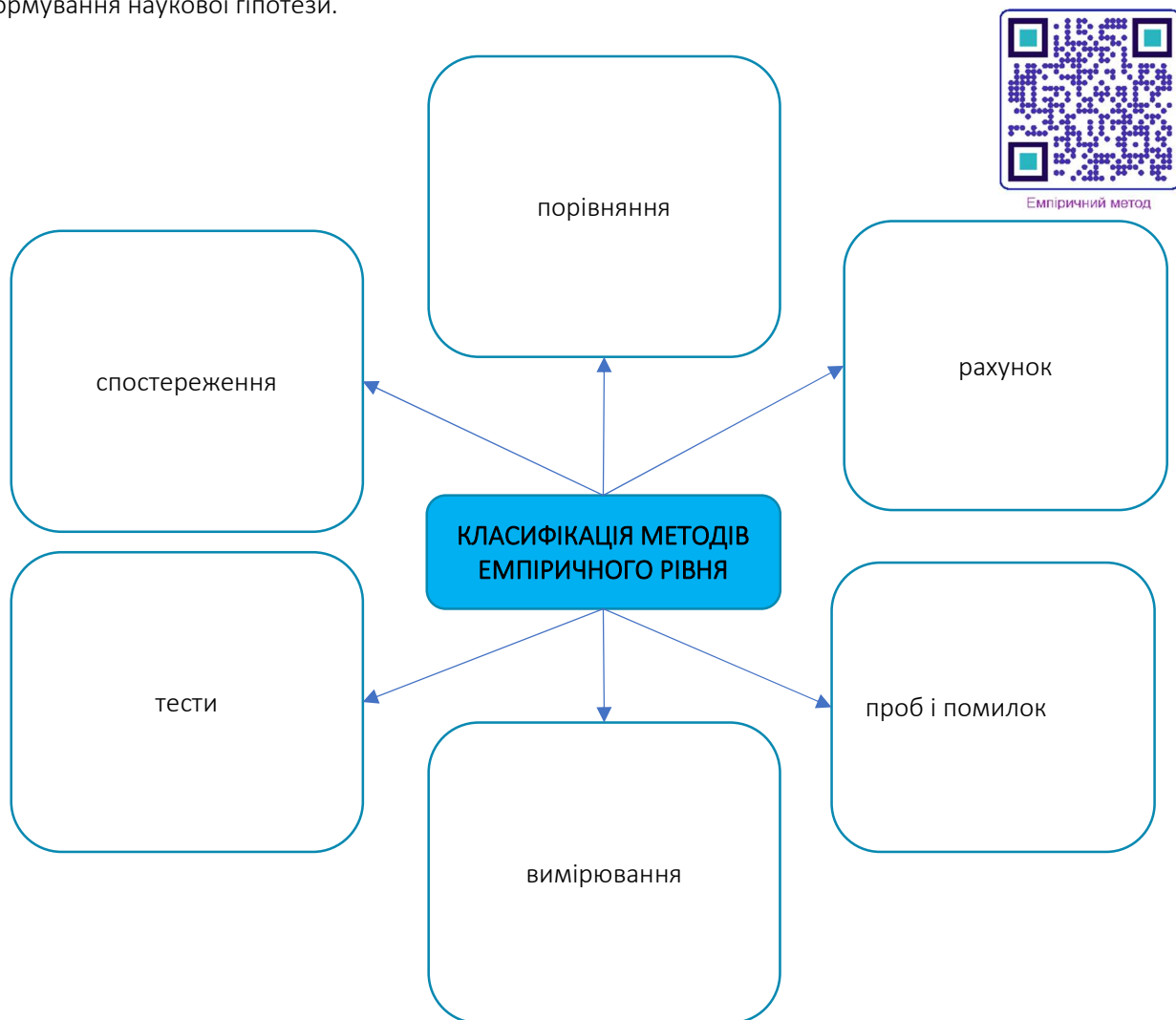

Рис. 31. Класифікація методів емпіричного рівня

⁶² Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.38-39. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

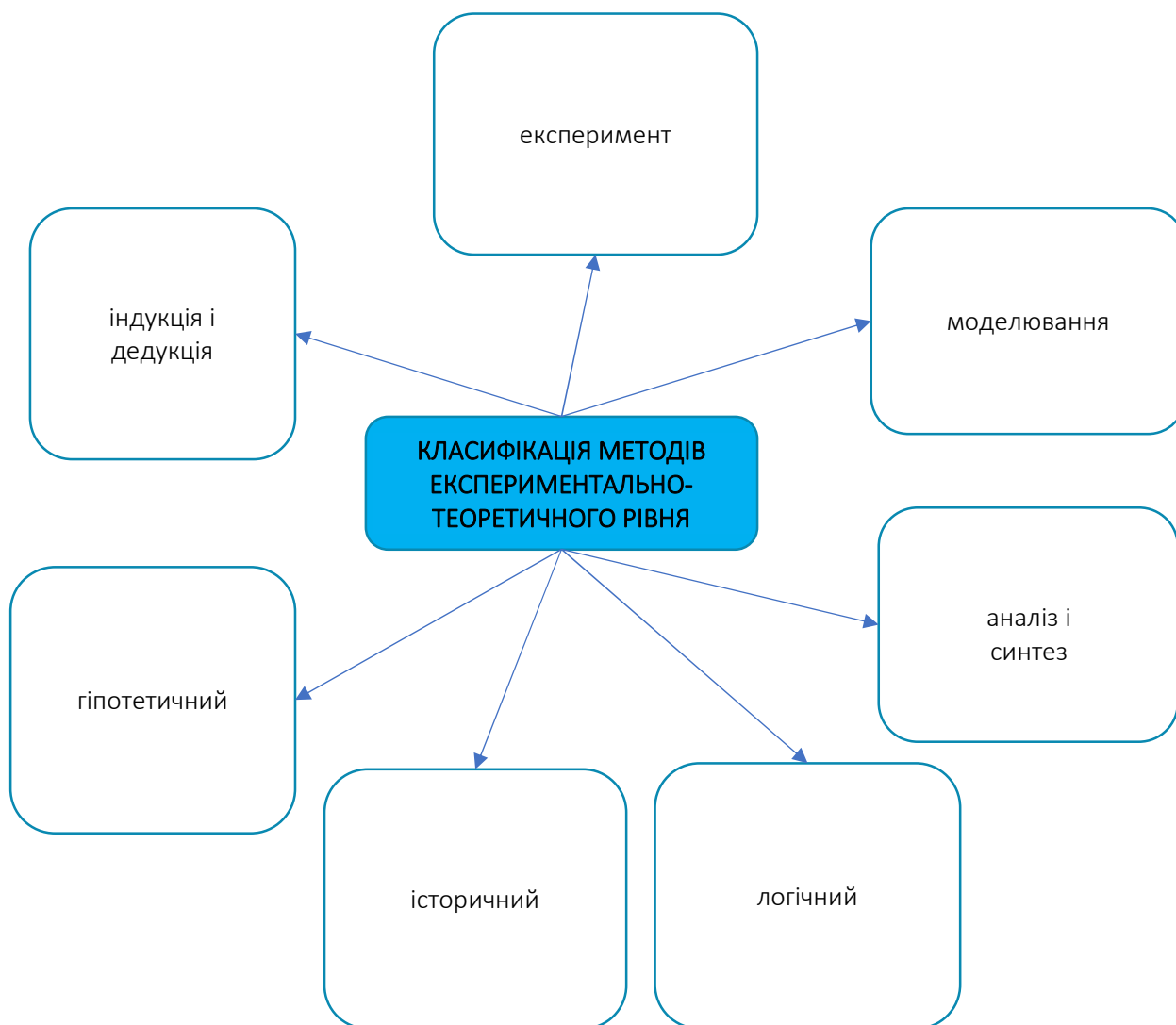
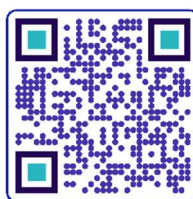
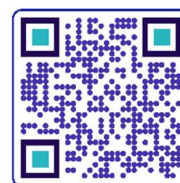

Рис. 32 Класифікація методів експериментально-теоретичного рівня

Метод експерименту

Метод моделювання

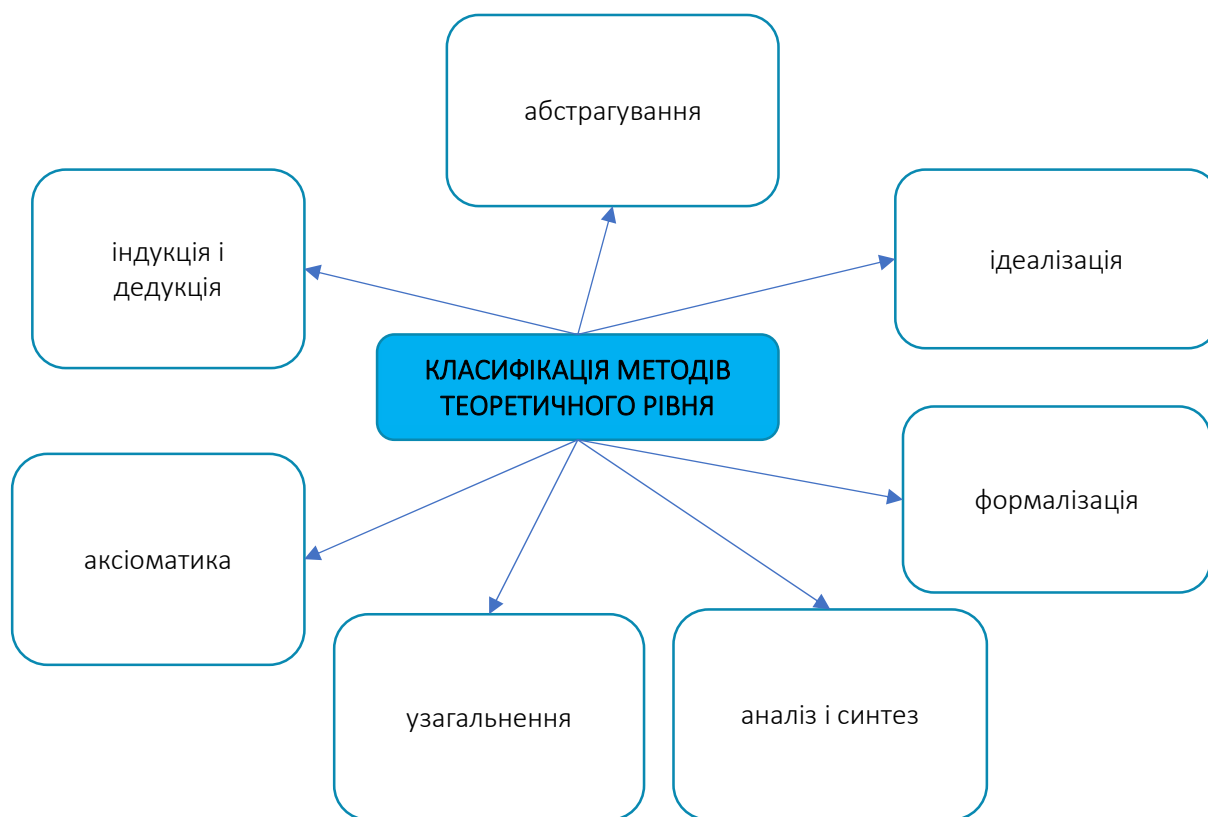
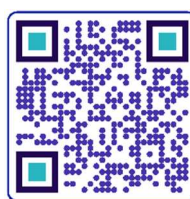

Рис. 33. Класифікація методів теоретичного рівня

Теоретичні методи

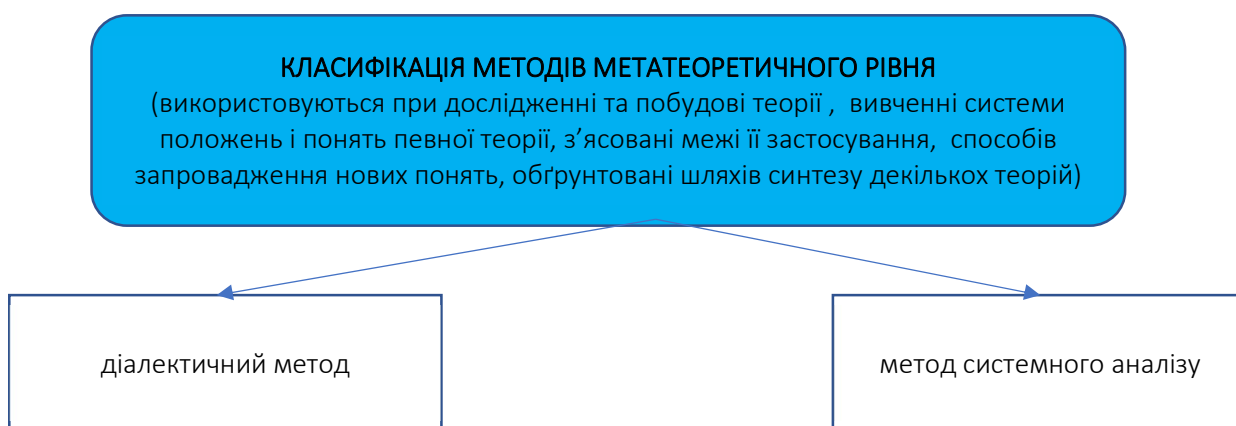

Рис. 34. Класифікація методів метатеоретичного рівня

Питання для самоконтролю

1. Що таке гносеологія?
2. Які об'єктивні причини обумовлюють розвиток науки та наукового пізнання?
3. Назвіть головні поняття процесу пізнання.
4. Назвіть основні методи наукових досліджень.
5. На яких принципах ґрунтується методологія наукових досліджень? Розкрийте поняття «методологія» та «методологія наукових досліджень».
6. У чому полягає сутність предметного та міждисциплінарного рівнів методологічного аналізу.
7. Опишіть особливості загально-наукових методів дослідження.
8. Які ви знаєте наукові дослідження у сфері юридичної науки?

Практичне завдання

1. Підготувати презентацію з запропонованих на вибір тем та показати елементи зв'язку з темою **Вашого наукового дослідження**:
 - Аксіологічна діяльність людини.
 - Праксіологічна діяльність людини.
 - Об'єкт та суб'єкт методології наукового дослідження.
 - Предмет методології наукового дослідження.
 - Роль філософії в обґрунтуванні проблем наукового дослідження.

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Частина об'єктивної реальності, яка перебуває у взаємодії із суб'єктом, це:

1. метод пізнання
2. принцип пізнання
3. об'єкт пізнання;
4. предмет пізнання.

2. Рівень знання, зміст якого одержано переважно з досвіду, це

1. емпіричний;
2. теоретичний
3. раціональний
4. почуттєвий

3. Відчуття, сприйняття та уява – це форми такого рівня пізнання

1. раціональне;
2. чуттєве.
3. емоціональне
4. аналітичне

4. Яка роль гносеології у сучасних наукових дослідженнях?

1. вона вивчає природу знань і принципи їхнього набуття
2. гносеологія визначає кількість наукових дисциплін у сучасному світі
3. гносеологія виключено займається вивченням впливу природних явищ на людину
4. гносеологія досліджує соціальні аспекти розвитку наукового методу

5. Сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, що підпорядковані вирішенню конкретного завдання, являє собою:

1. об'єкт пізнання
2. функцію пізнання
3. метод пізнання
4. принцип пізнання

6. До методів емпіричного дослідження належать:

1. спостереження, порівняння, експеримент
2. спостереження, вимірювання, формалізація
3. експеримент, формалізація, абстрагування
4. порівняння, вимірювання, абстрагування.

7. Ідеалізація – це метод

1. емпіричного дослідження;
2. використовується на обох рівнях;
3. теоретичного дослідження.
4. загального дослідження

8. Метод, що передбачає рух думки від одиничного до загального це-

1. дедукція;
2. аналіз;
3. синтез;
4. індукція.

9. До основних рівнів методологічного знання відносять:

1. філософська методологія;
2. паранаукова методологія;
3. загальнонаукова методологія
4. спеціально наукова методологія.

10. До форм наукового пізнання належать:

1. проблема;
2. експеримент
3. гіпотеза
4. теорія.

Джерела

1. Железняк Н. А. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика. С.9-14. URL:<http://cutt.ly/n1TmeRP>.
2. Зацерковний В.І., Тішаєв І.В., Демидов В.К. Методологія наукових досліджень: навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С.18-24. URL: <https://cutt.ly/i1TTION>.
3. Морисон Р. Науковий текст: характеристика, види, структура, приклади. С.124-131; С.131-178. URL: <https://cutt.ly/o1TTRgD->
4. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. С.8-26. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Тема 5. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА У СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

План

1. Методологія пізнання права
2. Системність права та правової науки

Поняття та його визначення

Ключові слова: правова система, принципи наукового пізнання, система права.

Правова система — це комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини та ін.).

Принципи наукового пізнання (від лат. — основа) — центральне поняття, логічне вираження пізнання, основна ідея, що пронизує систему знань і встановлює субординацію цього знання. До загальнонаукових принципів дослідження належать: детермінізм, принцип відповідності і принцип субсидіарності історизм, причинність, розвиток, практична спрямованість.

Система права — це сукупність чинних принципів і норм права, якій притаманні єдність, узгодженість, диференціація (поділ) і згрупованість норм у відносно самостійні структурні утворення (інститути, галузі та підгалузі права).

Основні теоретичні положення

1. Методологія пізнання права

Методологічне підґрунтя науки, різноманіття та точність методів наукових досліджень дозволяє дослідникам знаходити нові шляхи пізнання процесів і явищ, що відносяться до сфери їх наукових інтересів. «Невипадково сьогодні методологія наукових досліджень у праві набуває значної культурної цінності для сучасного суспільного розвитку та належить до фундаментальних проблем вітчизняної юридичної науки.

Методологія пізнання права, ґрунтуючись на результатах попередніх теоретичних досліджень, дає нам новий погляд на розуміння сутності даного явища. Тим самим методологія сприяє розвитку теорії і практики реалізації права, у тому числі його трансформації та удосконалення»⁶³.

У широкому розумінні методологія — «це діяльність пізнання, мислення або, якщо говорити точніше, вся діяльність людства, включаючи сюди не лише власне пізнання, але й виробництво. У вузькому розумінні слова під методологією розуміють сукупність методів, прийомів, процедур наукового дослідження»⁶⁴.

Завдання методології полягає в тому, щоб конкретизувати методи дослідження соціальних явищ, які відповідають об'єкту дослідження та формують теоретичне уявлення про систему методів дослідження конкретного явища — дозволяють теорію звернути до практики.

Презентація до теми

⁶³ Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 4. С.33-34. URL: <https://cutt.ly/NwoBDgb3>

⁶⁴ Там само. С. 34. URL: <https://cutt.ly/NwoBDgb3>

Методологію розглядають як⁶⁵:

1) вчення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософська, теоретична основа;

2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта її пізнання.

Під методологічною основою дослідження розуміють основне, вихідне положення, на якому ґрунтується наукове дослідження. Методологічні основи даної науки завжди існують поза цією наукою, за її межами і не виводяться із самого дослідження.

«Методологія – вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності – має чотирирівневу структуру. Нині розрізняють фундаментальні, загальнонаукові принципи, що становлять власне методологію, конкретно наукові принципи, що лежать в основі теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі, і систему конкретних методів і технік, що застосовуються для вирішення спеціальних дослідницьких завдань.

Філософська (або фундаментальна) методологія є вищим рівнем методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ, процесів, сфер діяльності»⁶⁶.

Значення функцій методології полягає у (див.рис.35).

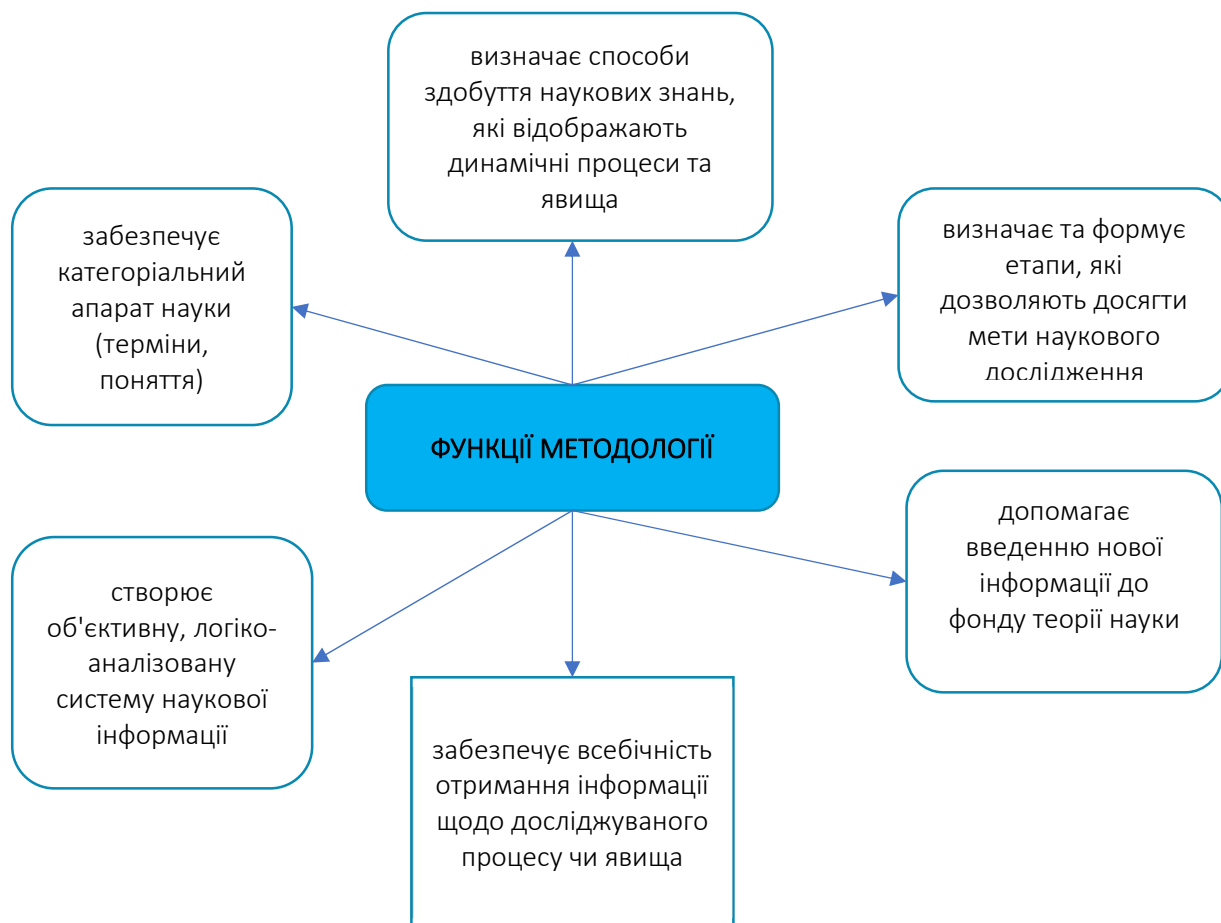

Рис. 35. Функції методології

⁶⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С.664. URL : <http://surl.li/jehiy>.

⁶⁶ Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 4. С.36-37. URL: <https://cutt.ly/NwoBDgb3>

Задля дослідження права, як соціального багатоаспектного явища, необхідно окреслити деякі принципи наукового пізнання, які є значущими для розуміння методологічних засад дослідження права (див.рис.36).

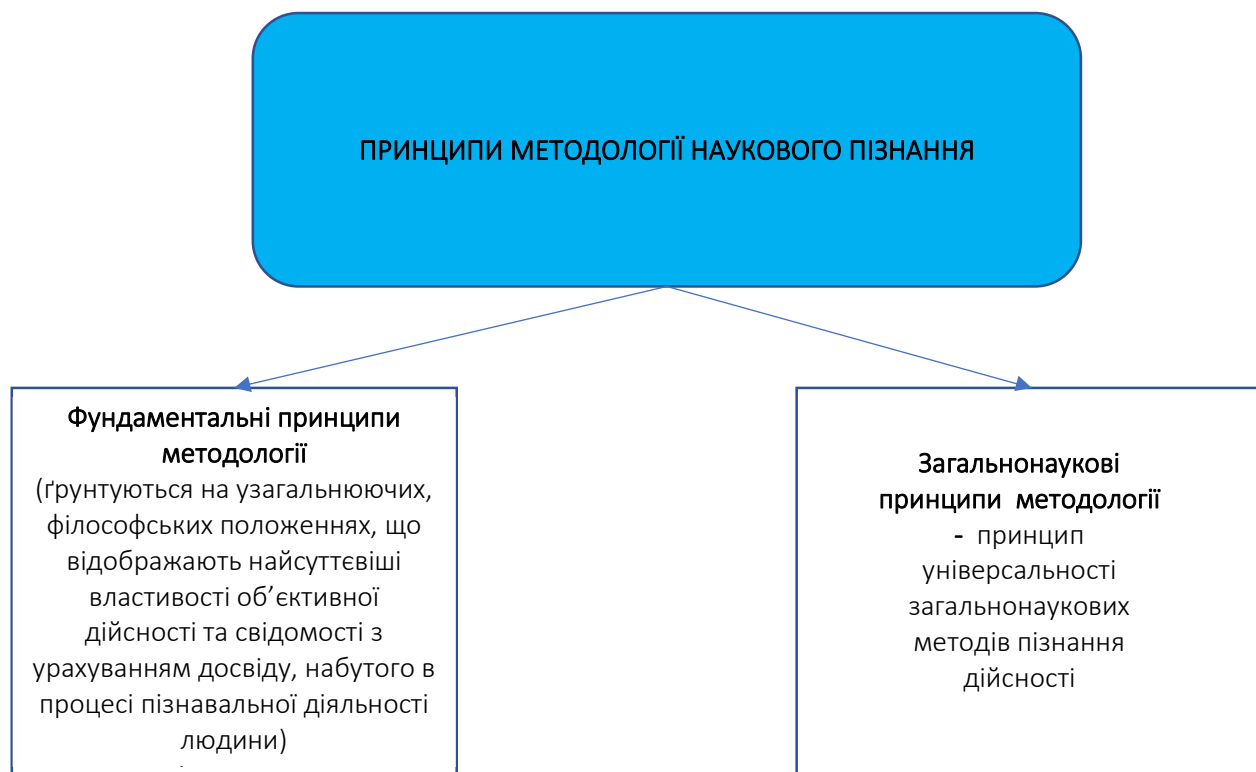
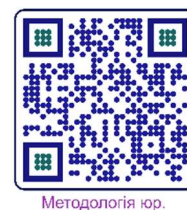

Рис. 36. Принципи методології наукового пізнання

«Необхідно також зазначити, що право становить для дослідників складну систему. У цьому зв'язку доречно вказати на необхідність відповідного системного пізнання, що дозволяє визначити природу та характер взаємозв'язків його елементів, розкрити функціональне призначення та ефективність дії кожного з компонентів та охарактеризувати право в цілому»⁶⁷.

«З огляду на складний та динамічний об'єкт пізнання методологія сучасної юриспруденції потребує постійного розвитку. Поява нових і вдосконалення сучасних науково-юридичних методів обумовлена необхідністю точного й адекватного відображення всього розмаїття правової реальності»⁶⁸.

2. Системність права та правової науки

Системність права відображається в наступних основних ознаках⁶⁹:

- а) компоненти правової системи є певною цілісністю, вони з'єднані між собою за певними сутнісно-змістовими характеристиками;
- б) правовій системі властива відносна самостійність, вона має можливість видозмінювати свої компоненти і створювати нові, може виступати у вигляді підсистеми іншої, об'ємної системи;

⁶⁷ Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 4. С.36-37. URL: <https://cutt.ly/NwoBDgb3>

⁶⁸ Сибірня Р.І. Сучасні підходи до проведення наукових досліджень у юриспруденції. *Право.ua*. 2021. № 3. С.28-34. URL: <https://cutt.ly/iwoBDLRV>

⁶⁹ Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 4. С.37-38. URL: <https://cutt.ly/NwoBDgb3>

в) у результаті структурної упорядкованості її компонентів правова система утворює єдність, цим вона являє собою гармонійний «ансамбль», що забезпечує субординацію, ієрархічність, синхронність і стійкість функціонування;

г) сукупність зазначених ознак обумовлює основну властивість правової системи – інтегративність: кожен її компонент існує і діє лише у взаємодії з іншими, а порушення характеру та ритму дії одного компонента негайно відображається на функціонуванні інших компонентів і правової системи в цілому.

Системний (системно-структурний) метод пізнання права можна визначити як сукупність методологічних підходів, прийомів і принципів вивчення та конструювання держави і права багатьох державно-правових явищ як систем.

«Системний підхід – сукупність загально-наукових методологічних принципів, в основі яких лежить розгляд об'єктів як систем. Іншим є підхід представників вітчизняної юридичної науки, у розумінні яких системний метод припускає, що всі державно-правові явища розглядаються як елементи систем. Право, держава, їх структурні підрозділи є відкритими системами, що складаються із систем нижчого порядку і належать до ширших систем. Найчастіше системний метод дозволяє досягнути взаємодію держави і права як комплексний процес з усіма його проявами, простежити зв'язки між причиною і наслідком у державно-правових явищах»⁷⁰.

Систему розглядають як сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія; якісні характеристики цих елементів становлять зміст системи, сукупність закономірних зв'язків між елементами – внутрішню форму (структуру системи)⁷¹.

Також під системою розуміється:

- 1) значна кількість закономірно пов'язаних одних з одним елементів (предметів, явищ, поглядів, принципів тощо), що становлять певне цілісне утворення, єдність;
- 2) порядок, зумовлений плановим, правильним розташуванням частин у встановленому зв'язку, суворій послідовності;
- 3) форма, спосіб організації чого-небудь;
- 4) сукупність господарських одиниць, установ, споріднених своїм завданням та організаційно об'єднаних у єдине ціле;
- 5) сукупність споруд, машин, механізмів, які служать єдиній меті;
- 6) те, що стало звичним, регулярним;
- 7) технічний пристрій, конструкція.

В основі системного підходу лежить дослідження певного об'єкта як цілісної системи, що має внутрішню структуру, поділяється на складові елементи, і завдання дослідника полягає в тому, щоб визначити їх кількість, порядок організації, зв'язки та взаємодію між ними.

Системний підхід дозволяє ефективно досліджувати різноманітні явища правової дійсності (див.рис.37).

Таким чином, «в основі розуміння права як системи лежить така властивість права, як системність. Призначення системного підходу, на нашу думку, полягає не просто в констатації існування певної системи, а в аналізі таких сукупностей елементів і зв'язків між ними, які дослідник, відповідно до своїх пізнавальних завдань, розглядає саме як системи. Причому стосовно одного й того самого досліджуваного об'єкта можуть бути змодельовані різноманітні системи – залежно від обраного критерію, тобто так званої системотворчої ознаки. Наприклад, правову систему змістовно можна уявити як сукупність правових феноменів: правові норми, правові інститути, правовідносини, правові концепції, правосвідомість, правова культура тощо»⁷².

⁷⁰ Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 4. С.38. URL: <https://cutt.ly/NwoBDgb3>

⁷¹ Філософський енциклопедичний словник / [під гол. ред. В.І. Шинкарука]. К.: Абрис, 2002. С.583. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf

⁷² Котова Л.В., Розовський Б.Г., Шаповалова О.В., Арсентьева О.С. Про стан та перспективи розвитку освітніх програм за спеціальністю 081 «Право» у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля. *Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. аспірантів, студентів, науковців*, 19-20 трав. 2021р., ч. 1, Северодонецьк, 2021. С. 14-20. URL: <https://cutt.ly/s99b6co>

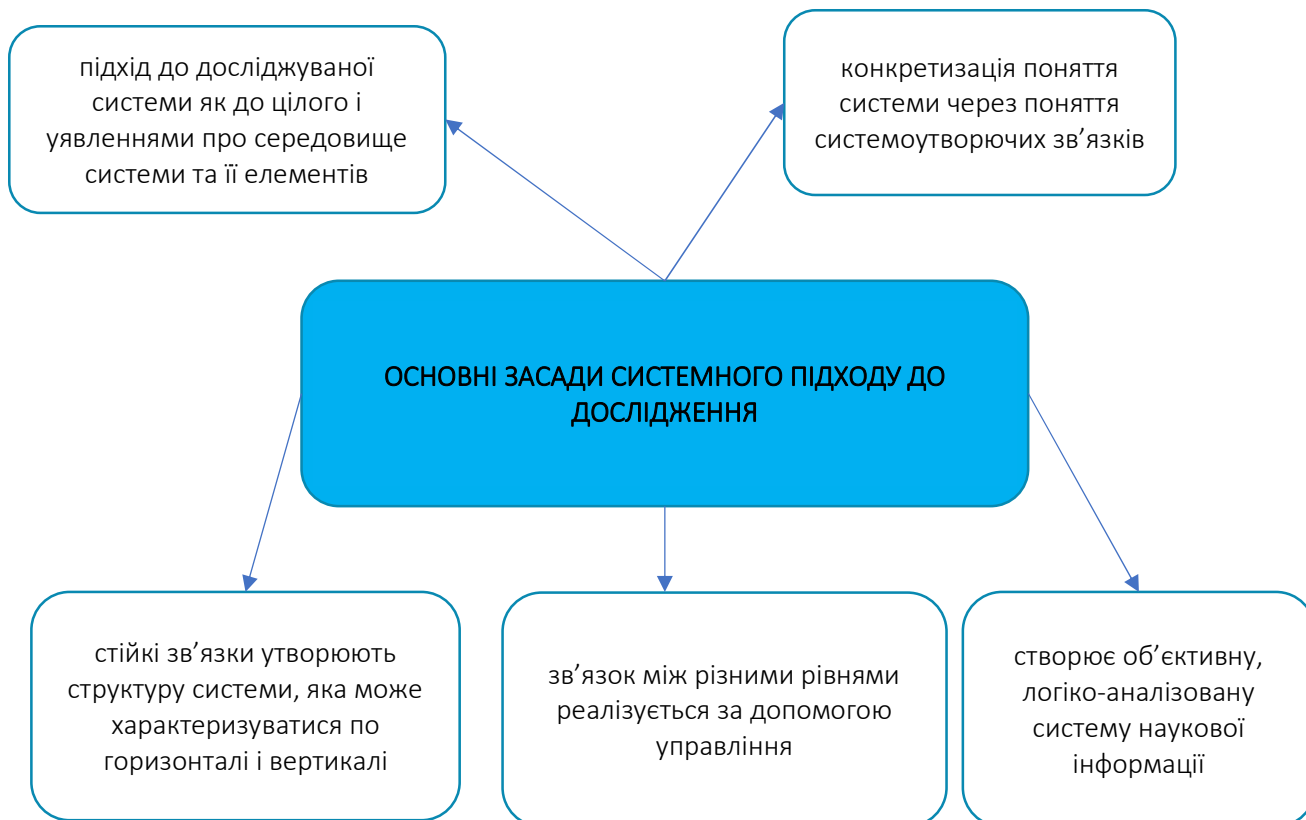

Рис. 37. Засади системного підходу до дослідження

Зазначимо, що на сьогодні спостерігається зміна парадигми вищої юридичної освіти на національному рівні та формується нова модель, яка має врахувати як національний досвід, так і європейські стандарти. Метою юридичної освіти є формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також меж юридичного регулювання різних суспільних відносин. Майбутній правник повинен бути готовим до захисту прав людини та основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів⁷³.

Методологія наукового пізнання відіграє значну роль у сприйнятті нових змін реальної соціальної дійсності, в тому числі у сфері державно-юридичних відносин в Україні. Методологія пізнання і перетворення сучасного українського права, ґрунтуючись на результатах попередніх теоретичних досліджень, дає нам новий погляд на розуміння даного явища, його реальної сутності. Тим самим методологія сприяє розвитку теорії права та практики, в тому числі їх трансформації й удосконалення»⁷⁴.

⁷³ Котова Л.В., Розовський Б.Г., Шаповалова О.В., Арсентьева О.С. Про стан та перспективи розвитку освітніх програм за спеціальністю 081 «Право» у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля. *Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. аспірантів, студентів, науковців, 19-20 трав. 2021р., ч. 1, Северодонецьк, 2021. С. 14-20. URL: <https://cutt.ly/s99b6co>

⁷⁴ Лук'янова Г.Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 4. С.41-42. URL: <https://cutt.ly/NwoBDgb3>

? Питання для самоконтролю

1. Надайте визначення «система права» та «правова система». У чому полягає різниця між зазначеними категоріями?
2. Визначте та охарактеризуйте основні підходи до розуміння методології та її співвідношення з методикою дослідження.
3. У чому полягає дослідження обсягу та структури відповідного поняття: «методології права» і «правових методів».
4. Окресліть основні методи правових досліджень.
5. У чому полягає системний метод правового дослідження?
6. У чому полягає історико-правовий метод дослідження?

Практичне завдання

1. Обґрунтуйте методологію власного наукового дослідження та підготуйте есе щодо вибору спеціальних методів правового наукового дослідження за власним дисертаційним дослідженням.

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Який метод у перекладі з грецької означає «з'єднання»?

1. аналіз
2. індукція
3. синтез
4. дедукція

2. Аналіз і синтез бувають:

1. прямими або емпіричними
2. зворотними, або елементарно-теоретичними
3. структурно-генетичними.

3. Які методи пізнання взаємно протилежні?

1. аналіз і синтез
2. індукція і дедукція
3. конкретизація і системний аналіз
4. правильні варіанти 1 і 2

4. Які з наведених методів дослідження належать до теоретичних?

1. ідеалізація
2. конкретизація
3. абстрагування
4. моделювання

5. Який метод ґрунтується на використанні моделі як засобу дослідження явищ і процесів природи?

1. абстрагування
2. моделювання
3. аналогія
4. конкретизація

6. Конкретно-наукові (емпіричні) методи формуються залежно від:

1. причинно-наслідкових зв'язків між ними
2. факторів, які на них впливають
3. розвитку конкретної науки
4. цільової функції науки

7. Метод логічного висновку від загального до часткового, тобто спочатку досліджують стан об'єкта в цілому, а потім його складових, – це:

1. індукція
2. аналіз
3. синтез
4. дедукція

8. Метод вивчення об'єкта у його цілісності, єдиному і взаємному зв'язку його частин, – це:

1. індукція
2. синтез
3. формалізація
4. абстрагування

9. Перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про частину предметів класу робиться висновок стосовно класу в цілому, – це: назву:

1. індукція
2. дедукція
3. абстракція
4. експеримент

10. Із наведених тверджень виберіть методи експериментальних досліджень та основні завдання, що вирішуються під час експерименту та розподіліть їх у таблиці:

1. лабораторний експеримент;
2. пошук нових фізичних явищ;
3. складний дослідницький експеримент;
4. перевірка наукових гіпотез;
5. масштабне моделювання;
6. перевірка правильності;
7. аналогове модулювання;
8. кількісна оцінка;
9. математичне моделювання;
10. перевірка адекватності моделі.

Методи експериментальних досліджень	Завдання, що вирішуються під час експерименту

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.
2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.
3. Данильян О. Г., Дзьобань О.П. Методи правового дослідження. С. 456-459. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16738/1/Danilyan_Dzeban_456-459.pdf
4. Копча В.В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Теорія та історія держави і права. Філософія права*. 2020. С.54-57. URL: <http://surl.li/jehjy>
5. Пріоритети науково-технічної та інноваційної діяльності: триває перегляд законодавства URL: <https://cutt.ly/11Tmxb8>
6. Самсонов В.В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: навч. посібник. К.: НУХТ, 2022. С.8-26. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/47687/1/MND.pdf>

Тема 6. ВИБІР НАПРЯМУ ТА ПОСЛІДОВНІСТЬ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

План

1. Вибір напрямку і теми наукового дослідження
2. Визначення предмета і об'єкта дослідження.
3. Мета і завдання дослідження
4. Особливості обрання напрямку та теми юридичних досліджень

Поняття та його визначення

Ключові слова: версія, гіпотеза, мета дослідження, науковий результат, об'єкт дослідження

Версія— один із кількох переказів, викладів або одне з тлумачень якогось факту, події. *Предметом версій* є окремі одиничні явища і факти, часом зовсім незначні. Версія має пояснити якусь окрему, неповторну одиничну подію або одиничний факт.

Гіпотеза наукового дослідження являє собою можливу (передбачувану) відповідь на питання, яке ставить перед собою дослідник, і складається із передбачуваних зв'язків між досліджуваними фактами.

Мета наукового дослідження – всебічне, достовірне вивчення об'єкта, явища, процесу, їх структури та зв'язків на основі розроблених в науці принципів та методів пізнання, а також отримання та впровадження в практику (виробництво) корисних для людини результатів дослідження.

Науковий результат - нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації.

Об'єкт наукового дослідження - навколишній матеріальний світ, та форми його відображення у свідомості людей, які існують незалежно від нашої свідомості, відбираються відповідно до мети дослідження.

60

Основні теоретичні положення

1. Вибір напрямку та послідовність наукових досліджень

В Україні наявна розгалужена система науково-дослідних закладів, які займаються розвитком науки. Ключова роль у цьому процесі належить Національній академії наук України, яка об'єднує регіональні наукові центри кожен з яких, у свою чергу, складається з низки науково-дослідних інститутів. Окрім академічних закладів, науковою діяльністю займаються галузеві науково-дослідні інститути та заклади вищої освіти. Галузеві науково-дослідні інститути здійснюють прикладні дослідження з метою розробки нових технологій, вдосконалення і створення нових зразків техніки для відповідних галузей виробництва. Заклади вищої освіти є осередками як фундаментальних, так і прикладних досліджень. Прикладні дослідження і технічні розробки ведуться також у лабораторіях і підрозділах окремих підприємств, у галузевих дослідно-конструкторських та проектних організаціях.

Розуміння підходів, категорій та визначень щодо класифікації науки (див. рис. 38), загальних категорії наукових досліджень (див. рис. 39), структурних одиниць наукового напрямку (див. рис. 40), класифікації наукових робіт (див. рис. 41) є важливими для обрання власного напрямку та теми дослідження.

Рис. 38. Класифікація науки

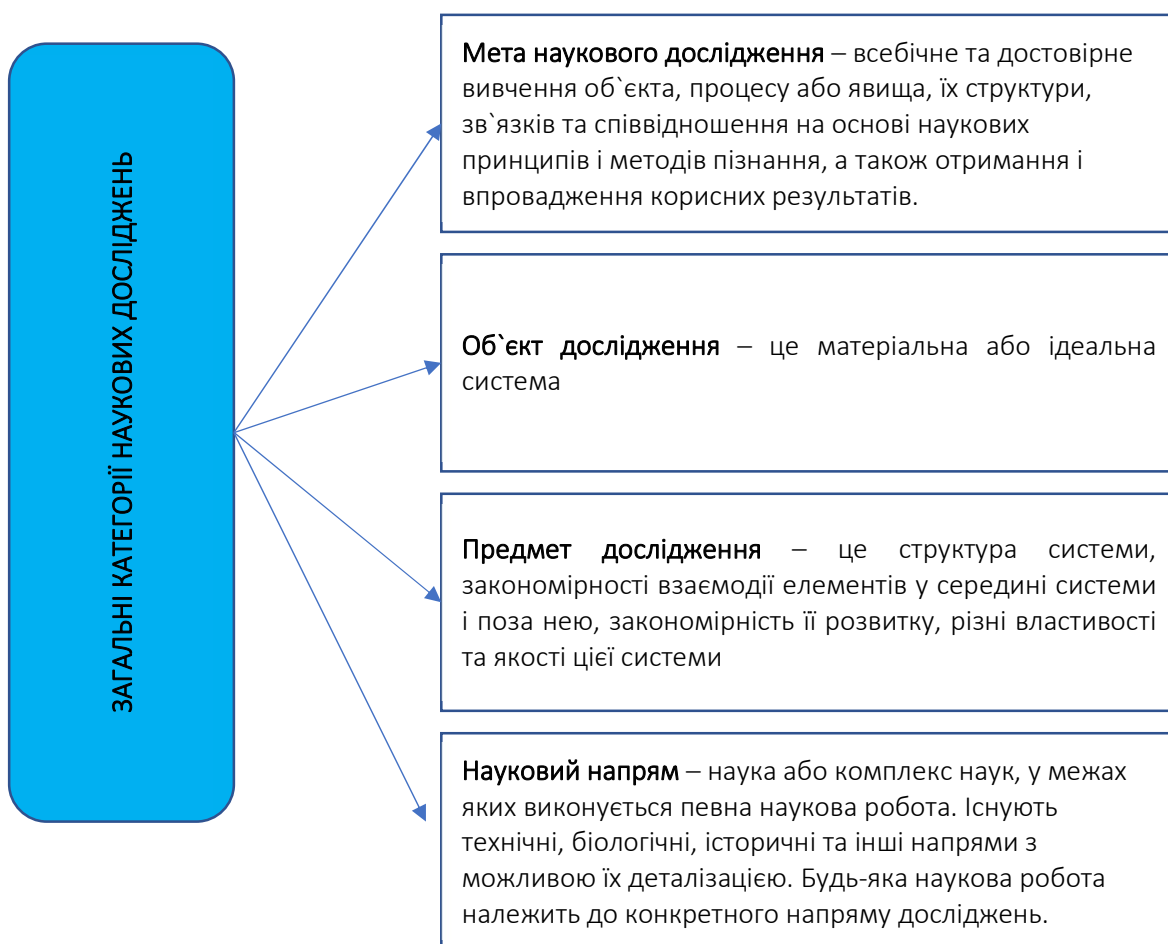

Рис. 39. Загальні категорії наукових досліджень

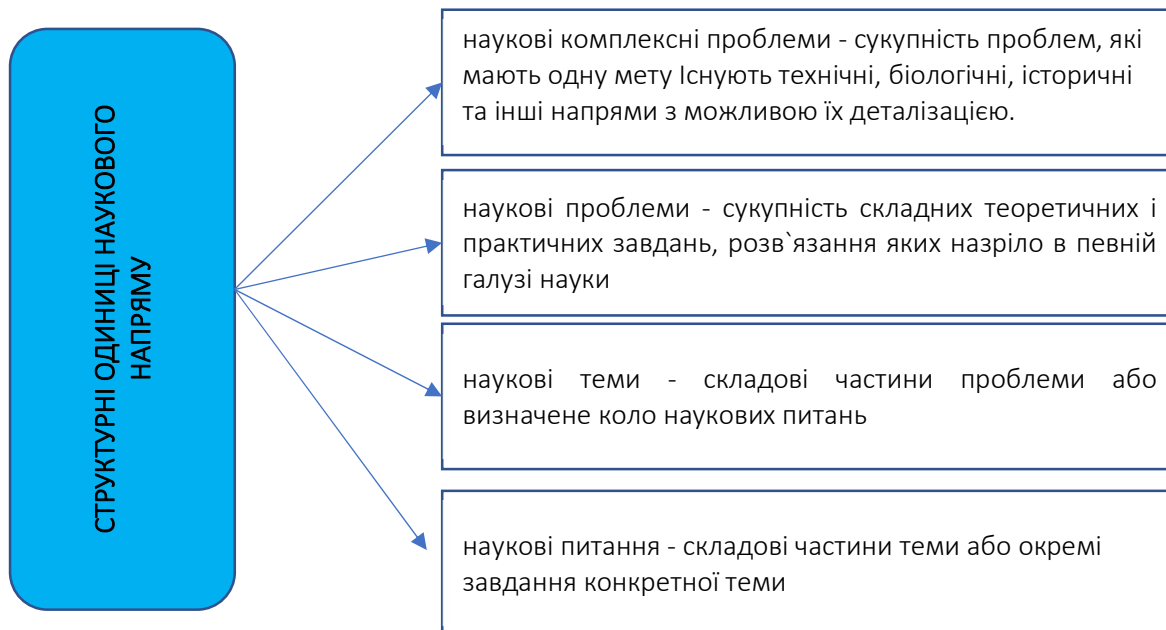

Рис. 40. Структура одиниці наукового напрямку

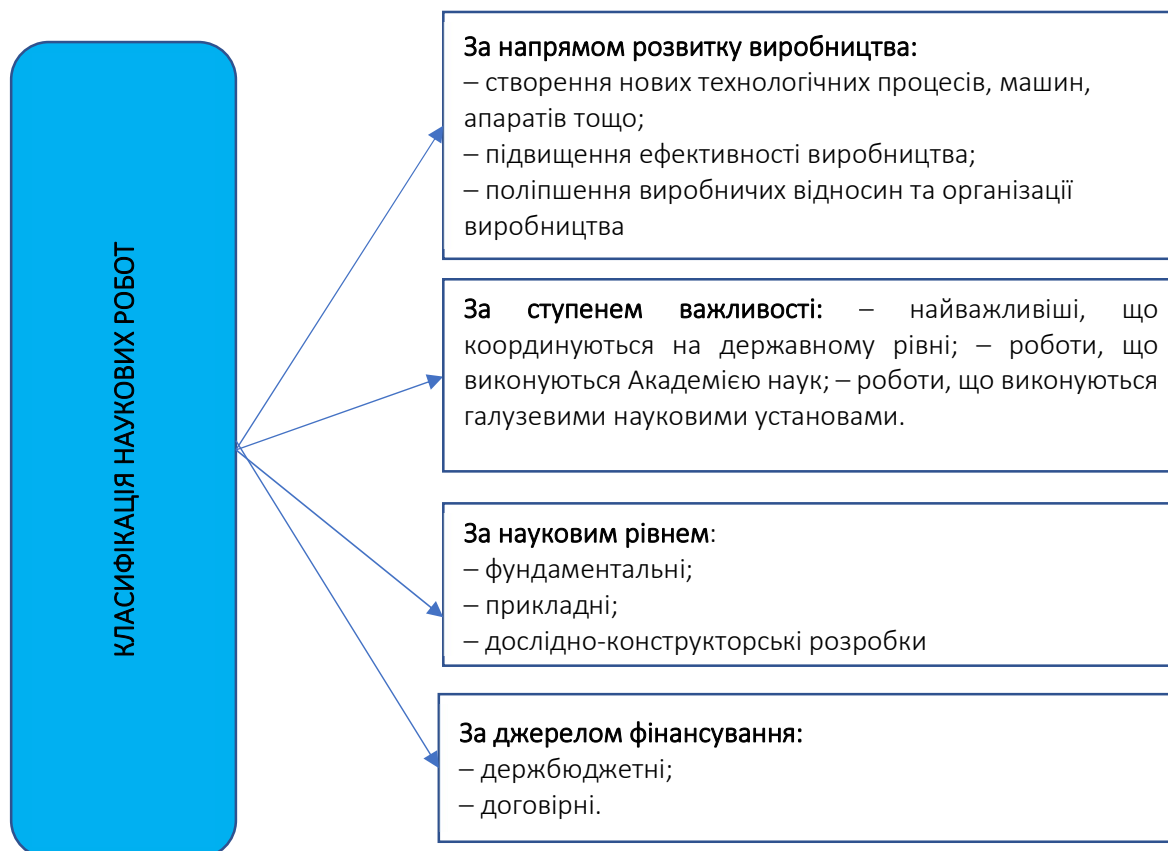

Рис. 41. Класифікація наукових робіт

Вибір напрямку та теми наукового дослідження.

Дослідницька робота розпочинається з вибору проблеми та формулювання теми дослідження.

Проблему дослідження можна визначити як: «форма наукового пізнання, у якій констатується недостатність досягнутого до даного моменту рівня знання. Наукова проблема – питання, що потребує наукового вирішення; сукупність нових діалектично складних теоретичних або практичних питань, які суперечать існуючим знанням або прикладним методикам у конкретній науці та потребують вирішення за допомогою наукових досліджень.

Проблему наукових досліджень вибирають, виходячи з:

- фахової готовності та зацікавленості;
- планів науково-дослідних робіт установи;
- цільових комплексних, галузевих і регіональних науково-технічних програм»⁷⁵.

Шляхом вивчення та аналізу наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних джерел у вибраних і суміжних наукових напрямках, встановлюються основна проблема та загальні контури очікуваного результату.

«Під час формулювання проблеми необхідним етапом є дослідження стану наукових розробок у цьому напрямі. Для формулювання змісту наукової проблеми на цьому етапі слід виокремити та акумулювати:

- 1) знання та результати, що мають загальне визнання наукової спільноти та апробовані практикою;
- 2) питання, які є недостатньо розробленими і вимагають наукового обґрунтування;
- 3) невирішені питання, сформульовані у процесі теоретичного осмислення, запропоновані практикою або ті, що виникли під час вибору теми»⁷⁶.

Наукова проблема має бути актуальною, науково значимою та вирізнятись новизною.

Важливою складовою, що забезпечує ефективність проведення будь-якого наукового-дослідження, є чітке формулювання його теми, яка повинна відбивати рух від досягнутого наукою, від звичного до нового, містити момент зіткнення старого з новим.

Тема дослідження – методологічна характеристика дослідження; відображає проблему в її характерних рисах, окреслює межі дослідження, конкретизуючи основний задум та створюючи передумови успіху роботи в цілому.

Тема – частина наукової проблеми, яка охоплює одне або кілька питань дослідження.

Тема формується на основі загального ознайомлення з проблемою, в межах якої буде проводитись дослідження.

Процес формування теми дослідження включає такі етапи:

- обґрунтування актуальності;
- визначення рівня інтересу до проблеми на підставі наукометричних досліджень;
- проведення попередніх теоретичних, статистичних, правових досліджень, що відповідають напрямку та сфері дослідження;
- визначення матеріальної бази дослідження;
- вимірювання результатів;
- встановлення термінів виконання;
- визначення зацікавлених осіб та бенефіціарів».

Тема наукового дослідження має відповідати профілю наукового колективу, членом якого є дослідник.

⁷⁵ Вайинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.9-14; С. 11-12. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

⁷⁶ Там само. С. 12. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

2. Визначення предмета та об'єкта дослідження.

«Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію і обирається для вивчення. Предмет дослідження – явище або процес, що знаходиться в межах об'єкта та розглядається як елемент, частина об'єкта дослідження.

Об'єкт і предмет дослідження, як категорії наукового процесу співвідносяться між собою, як загальне і часткове. В об'єкті виділяється його частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього спрямована основна увага науковця, оскільки предмет дослідження визначає тему наукового дослідження.

Одним із важливих творчих етапів вирішення проблеми є визначення мети та завдань наукового дослідження»⁷⁷.

3. Мета і завдання дослідження

«Метою наукового дослідження є всебічне, достовірне вивчення об'єкта, явища або процесу, їх структури, зв'язків на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання; здобуття і впровадження у практику корисних і необхідних для суспільства результатів.

Мета дослідження – це кінцевий результат, на досягнення якого воно спрямоване. Вона має адекватно відображатись у темі роботи, містити в узагальненому вигляді очікувані результати та наукові завдання. Чітке формулювання конкретної мети – одна з найважливіших методологічних вимог до програми наукового дослідження.

Мета дослідження полягає у вирішенні наукової проблеми шляхом удосконалення вибраної сфери діяльності конкретного об'єкта, конкретизується та розвивається у завданнях дослідження»⁷⁸.

Завдання виступають у якості основних етапів наукового дослідження, вони підпорядковуються основній меті дослідження та спрямовані на послідовне її досягнення.

Завдання наукового дослідження полягають у⁷⁹:

- вирішенні теоретичних питань, які пов'язані з проблемою дослідження (введення до наукового обігу нових понять, розкриття їх сутності і змісту; розроблення нових критеріїв і показників; розроблення принципів, умов і факторів застосування окремих методик і методів);

- виявленні, уточненні, поглибленні, методологічному обґрунтуванні суттєвості, природи, структури об'єкта, що вивчається; виявленні тенденцій і закономірностей процесів; аналізі реального стану предмета дослідження, динаміки, внутрішніх протиріч розвитку;

- виявленні шляхів та засобів удосконалення явища, процесу, що досліджується (практичні аспекти роботи); обґрунтуванні системи заходів, необхідних для вирішення прикладних завдань;

- експериментальній перевірці розроблених пропозицій щодо розв'язання проблеми, підготовці методичних рекомендацій для їх використання на практиці.

Види типових завдань.

Науковий напрям досліджень у будь-якій галузі виробництва визначається колом типових завдань, спрямованих на розвиток певної галузі.

Фізичне завдання – виявлення закономірностей механічних, електричних, хімічних, теплових явищ, що впливають на якість технологічних процесів, енерговитрати, матеріали.

Завдання з ідентифікації (опису) – математичний опис причинних зв'язків між вхідними, змінними і вихідними характеристиками різноманітних процесів.

Завдання з оптимізації – знаходження оптимального співвідношення вхідних змінних для забезпечення заданих вимог до процесу. Пошукове завдання – знаходження найбільш ефективного шляху, що веде до задоволення вимог, які виникають.

Виробничі завдання – випробування нових конструкцій обладнання; знаходження оптимальних міжремонтних періодів під час експлуатації обладнання та ін.

⁷⁷ Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.15. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

⁷⁸ Там само. С. 15-17. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

⁷⁹ Там само. С.15-17. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

Фундаментальні дослідження – спрямовані на розв’язання фізичних задач, які дозволяють відкрити нові явища і закономірності під час проведення досліджуваних процесів.

Пошукові дослідження – пошук шляхів створення нової технології й техніки та нових способів, запропонованих на основі фундаментальних досліджень.

Прикладні дослідження – розв’язують завдання ідентифікації та оптимізації й спрямовані на досягнення конкретної, раніше визначеної, практичної мети.

Промислові дослідження – виконуються безпосередньо на виробництві. Коли з числа наведених вище завдань визначено тип завдання науково-дослідної роботи, тоді можна ґрунтовно розробляти план послідовного виконання досліджень»⁸⁰.

4. Особливості обрання напрямку та теми юридичних досліджень

Оскільки юридична наука є однією з суспільних наук, вона покликана вивчати відносини, які складаються між людьми та їх утвореннями, безпосередньо служити людині. Відповідно, головним завданням юридичної науки є сприяння через державні і правові інститути розквіту особистості і подоланню перешкод на цьому шляху, ефективному використанню людського потенціалу, створенню умов для найповнішої реалізації прав і свобод людини і громадянина⁸¹.

Методологія юр.

Наукове юридичне дослідження, маючи свою предметну та методологічну специфіку, у цілому здійснюється за загальними етапами. Воно є головною формою одержання знань про державно-правові явища, що здійснюється за певною процедурою.

На відміну від методів, процедура дослідження – це найбільш загальна система дій і спосіб організації наукового дослідження державно-правових явищ. Вона передбачає наступні етапи⁸²:

- формулювання теми дослідження;
- постановку й уточнення мети і завдань;
- висування гіпотез або вихідних положень;
- теоретичну розробку гіпотез, їх формальну перевірку, критику й оцінку, створення програм та інструкцій для емпіричного дослідження;
- проведення емпіричних досліджень, збір і опрацювання емпіричних даних;
- порівняння запропонованих гіпотез із даними експерименту та спостережень, остаточну оцінку (у рамках цього дослідження), прийняття або відкидання запропонованих гіпотез;
- формулювання невирішених питань і виявлення труднощів, що ведуть до постановки нових завдань.

«Оскільки для пізнання правового процесу чи явища необхідно одержати первинну детальну інформацію про нього, здійснити її ретельний добір і аналіз, то очевидно, що одним із головних інструментів у процесі такого пізнання стає емпірична частина наукового дослідження. До головних елементів процедури проведення конкретного юридичного дослідження слід віднести:

- спосіб – сукупність головних операцій збору, опрацювання або аналізу даних, властивих певному методу;
- техніку – сукупність спеціальних правил використання того або іншого способу;
- методику – сукупність технічних прийомів і дій, пов’язаних з певним способом, послідовність їх застосування і взаємозв’язок між ними;
- засоби – матеріальні і нематеріальні інструменти збору, опрацювання, аналізу й узагальнення інформації.

На вибір конкретних елементів і правил процедури впливають компоненти методології більш високих рівнів, зокрема, парадигма, методологічні підходи, методи»⁸³.

⁸⁰ Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.15-17. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>

⁸¹ Сибірна Р.І. Сучасні підходи до проведення наукових досліджень у юриспруденції. *Право. Уа.* 2021. № 3. С.28-34. URL: <https://cutt.ly/iwoBdLRV>

⁸² Кунев Ю. Методологія дослідження державно-правових явищ як актуальна проблема. *Право України.* 2009. № 11. С. 118. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28733/14-Kunev.pdf?sequence=1>

⁸³ Гусарев С.Д. Юридична деонтологія (основи юрид. діяльності: теорем. І деонтологічні аспекти): наук.-метод. посіб. К.,2000. URL: <https://cutt.ly/6woB4zb>

Питання для самоконтролю

1. Сформулюйте визначення мети наукового дослідження. Що таке ідея наукового дослідження та її співвідношення з метою.
2. Що таке об'єкт наукового дослідження, класифікація об'єктів.
3. Наукова проблема і обґрунтування теми дослідження
4. Назвіть етапи розробки програми дослідження.
5. Що таке гіпотеза наукового дослідження?
6. У чому полягають особливості проведення теоретичних і прикладних наукових досліджень

Практичні завдання

1. Презентуйте можливості та напрями застосування проектного методу до здійснення вашого наукового дослідження (презентація).
2. Здійсніть вибірку найбільш актуальних запитань від громадян (в інтернет спільнотах, на сайтах державних органів тощо) за тематикою Вашого дослідження та складіть короткі консультативні відповіді на них для юридичної клініки «PRO BONO».
3. Ознайомтеся з сайтом «Аспірантура» СНУ ім. В. Даля (документи аспіранта: звіти)
<https://snu.edu.ua/index.php/science/postgraduate>

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Сукупність нових діалектично складних теоретичних або практичних питань, які суперечать існуючим знанням або прикладним методикам у конкретній науці і потребують вирішення за допомогою наукових досліджень, - це:
 1. гіпотеза;
 2. тема;
 3. наукова проблема;
 4. наукова теорія;
 5. дилема.
2. Розташуйте етапи формулювання проблеми в правильній послідовності:
 1. розроблення структури проблеми;
 2. визначення актуальності проблеми;
 3. постановка проблеми;
 4. визначення проблемного напрямку.
3. Гіпотетичні проблеми вирішуються шляхом:
 1. проведення аналогій;
 2. дослідження літературних джерел;
 3. суджень та умовиводів в ході висунування припущень, гіпотез, їх перевірки й обґрунтування;
 4. перетворення наявної наукової інформації.

4. Тема-це:

1. частина наукової проблеми, яка охоплює одне або декілька питань дослідження;
2. питання, що потребує наукового вирішення;
3. наукове припущення, що висувається для пояснення явищ дійсності (процесів) і потребує теоретичного обґрунтування;
4. завдання для дослідження властивостей об'єкта.

5. Значущість теми, тобто необхідність та невідкладність її розгляду для потреб розвитку економіки держави, галузі, підприємства, - це її:

1. спрямованість;
2. новизна;
3. перспективність;
4. актуальність.

6. Головним критерієм актуальності теми є:

1. значущість поставленої проблеми;
2. невідкладність вирішення проблеми;
3. можливість забезпечення найбільшого ефекту;
4. відповідність теми сучасним напрямкам розвитку науки.

7. Правильно сформульована назва теми має містити:

1. мету, об'єкт, предмет, завдання дослідження;
2. спрямованість, мету, узагальнене завдання, предмет дослідження.
3. проблему, мету, галузь використання, об'єкт, предмет дослідження.

67

8. Першим етапом проведення НДР є:

1. вибір напрямку дослідження;
2. вибір об'єкта та визначення предмета дослідження;
3. розроблення технічного завдання на НДР;
4. визначення проблеми дослідження.

9. Наукове дослідження - це:

1. завершена і представлена письмова робота;
2. процес цілеспрямованої діяльності;
3. результат пізнання, який представлено у вигляді понять, законів і теорій;
4. всі зазначені вище.

10. Основні показники сучасного наукового дослідження - це:

1. новизна обраного питання й отриманого результату;
2. практична значущість досягнутих результатів;
3. доказовість й обґрунтованість виявлених фактів;
4. всі зазначені вище.

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.
2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.
3. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. С.213-234. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>
4. Данильян О. Г., Дзьобань О.П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. С. 16-17. URL: <https://cutt.ly/vwoM6Wu8>

Тема 7. СТРУКТУРА НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В СФЕРІ ПРАВА. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

План

1. Загальні етапи наукового дослідження. Структура науково-юридичного дослідження
2. Композиція наукового дослідження.
3. Структура дисертації
4. Очікувані результати досліджень, їх наукова новизна та практична значущість

Поняття та його визначення

Ключові слова: актуальність дослідження, актуальність проблеми дослідження, наукові результати, об'єкт дослідження

Актуальність дослідження - це міра його важливості на даний момент і в цій ситуації для вирішення певної проблеми, завдання або питання (<https://obuchonok.com.ua/aktualnist>)

Актуальність проблеми дослідження - це затребуваність вивчення і вирішення цієї проблеми в суспільстві (<https://obuchonok.com.ua/aktualnist>).

Наукові результати – це нові знання, отримані в процесі виконання науково-дослідної роботи

Об'єкт дослідження — в науці: зв'язна сукупність елементів дійсності (як явищного так і предметного порядку), вивчення якої становить практичний інтерес для дослідника і науки в цілому. В одній науці (науковому напрямку) може бути кілька об'єктів досліджень, які складають логічно пов'язані сутності й мету досліджень у цій науці (науковому напрямку) (<https://cutt.ly/Nwu9Y9YJ>).

Основні теоретичні положення

1. Загальні етапи наукового дослідження. Структура науково-юридичного дослідження

Процес наукового дослідження складається з:

1. Обґрунтування актуальності обраної теми.
2. Визначення мети і конкретних завдань дослідження.
3. Визначення об'єкта і предмета дослідження.
4. Вибір методів (методики) проведення досліджень.
5. Опис процесу дослідження.
6. Обговорення результатів дослідження.
7. Формулювання висновків і оцінка отриманих результатів.

У загальному випадку науково-дослідна робота містить теоретичні та/або експериментальні дослідження, проведення кожного з яких характеризується відповідними етапами.

Етапи виконання теоретичних наукових досліджень⁸⁴:

1 етап – це етап постановки задач наукового дослідження та встановлення критеріїв оцінки отриманих у подальшому результатів;

2 етап – це етап виділення об'єкту дослідження із оточуючого зовнішнього середовища, побудови його структури та визначення характеру і поверхонь, ліній чи точок взаємодії цього об'єкту з оточуючим його зовнішнім середовищем;

⁸⁴ Мокін Б.І., Мокін О.Б. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2014. С.24-25.
URL: <http://mokin.com.ua/files/articles/62/61/mond.pdf>.

3 етап – це етап побудови математичних моделей для опису процесів в об’єктах дослідження, придатних для оцінки нинішнього чи попереднього станів цих об’єктів, або для управління процесами в них чи прогнозування їх майбутніх значень;

4 етап – це етап аналізу процесів в об’єктах дослідження, з використанням синтезованих математичних моделей;

5 етап, який є заключним, – це етап оптимізації характеристик чи параметрів процесів в об’єктах дослідження з застосуванням встановлених на першому етапі критеріїв і визначених на третьому етапі математичних моделей та дотриманням заданих на другому етапі обмежень і урахуванням результатів аналізу, отриманих на четвертому етапі.

Етапи виконання експериментальних наукових досліджень⁸⁵:

1 етап – це визначення цілеспрямованості експериментального наукового дослідження та необхідності формування спеціальних зовнішніх впливів на об’єкт чи суб’єкт цього дослідження, тобто встановлення чи воно є способом підтвердження або спростування гіпотез, чи воно є способом створення бази даних, і чи достатньо лише пасивно спостерігати за процесами, які нас цікавлять, чи потрібно активно впливати на ці процеси;

2 етап – це розроблення плану проведення експериментів з застосуванням теорії їх оптимального планування;

3 етап – це формування вимог до засобів вимірювання параметрів об’єктів і процесів при експериментальному дослідженні та вибір цих засобів;

4 етап – це безпосереднє проведення експериментів на об’єктах чи суб’єктах дослідження і фіксація результатів цих експериментів;

5 етап – це обробка результатів експериментальних досліджень.

«Наукове юридичне дослідження, маючи свою предметну та методологічну специфіку, загалом здійснюється за такими само етапами. Воно є головною формою одержання знань про державно-правові явища, що здійснюється за певною процедурою. На відміну від методів, процедура дослідження – це найбільш загальна система (послідовність, порядок) дій і способів організації наукового дослідження державно-правових явищ»⁸⁶.

Структура науково-юридичного дослідження містить у собі приблизно такі етапи і дії⁸⁷:

- формулювання теми дослідження;
- постановку й уточнення мети і завдань;
- висування гіпотез або вихідних положень;
- теоретичну розробку гіпотез, їх формальну перевірку, критику й оцінку, створення програм та інструкцій для емпіричного дослідження;
- проведення емпіричних досліджень, збір і опрацювання емпіричних даних;
- порівняння запропонованих гіпотез із даними експерименту та спостережень, остаточну оцінку (у рамках даного дослідження), прийняття або відкидання запропонованих гіпотез;
- формулювання невирішених питань і виявлення труднощів, що ведуть до постановки нових завдань.

«Оскільки для пізнання правового процесу, явища і т. д. необхідно одержати первинну детальну інформацію про нього, здійснити її суворий добір і аналіз, то очевидно, що одним із головних інструментів у процесі такого пізнання є емпірична частина наукового дослідження.

До головних елементів процедури проведення конкретного юридичного дослідження належать:

- спосіб – сукупність головних операцій збору, опрацювання або аналізу даних, властивих певному методу;

⁸⁵ Мокін Б.І., Мокін О.Б. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2014. С. 25.

URL: <http://mokin.com.ua/files/articles/62/61/mond.pdf>.

⁸⁶ Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами спеціальності 081 «Право»// Укладач: Гладкий С.О., д.ю.н., професор, професор кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Полтава-2016. С. 142. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/tdp_03.pdf

⁸⁷ Там само. С.142-143. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/tdp_03.pdf

– техніка – сукупність спеціальних правил використання того або іншого способу;
– методика – сукупність технічних прийомів і дій, пов'язаних з певним способом, послідовність їх застосування і взаємозв'язок між ними;
– засоби – матеріальні і нематеріальні «інструменти» збору, опрацювання, аналізу й узагальнення інформації.

На вибір конкретних елементів і правил процедури впливають компоненти методології більш високих рівнів, зокрема, парадигма, методологічні підходи, методи»⁸⁸.

2. Композиція наукового дослідження (див. рис. 42)

«Для наукової праці важливим є не тільки актуальність теми, теоретична наукова цінність та практична значущість отриманих результатів, а й рівень загально методичної підготовки дослідника, що відображається в композиції та стилі викладення напрацьованого матеріалу»⁸⁹.

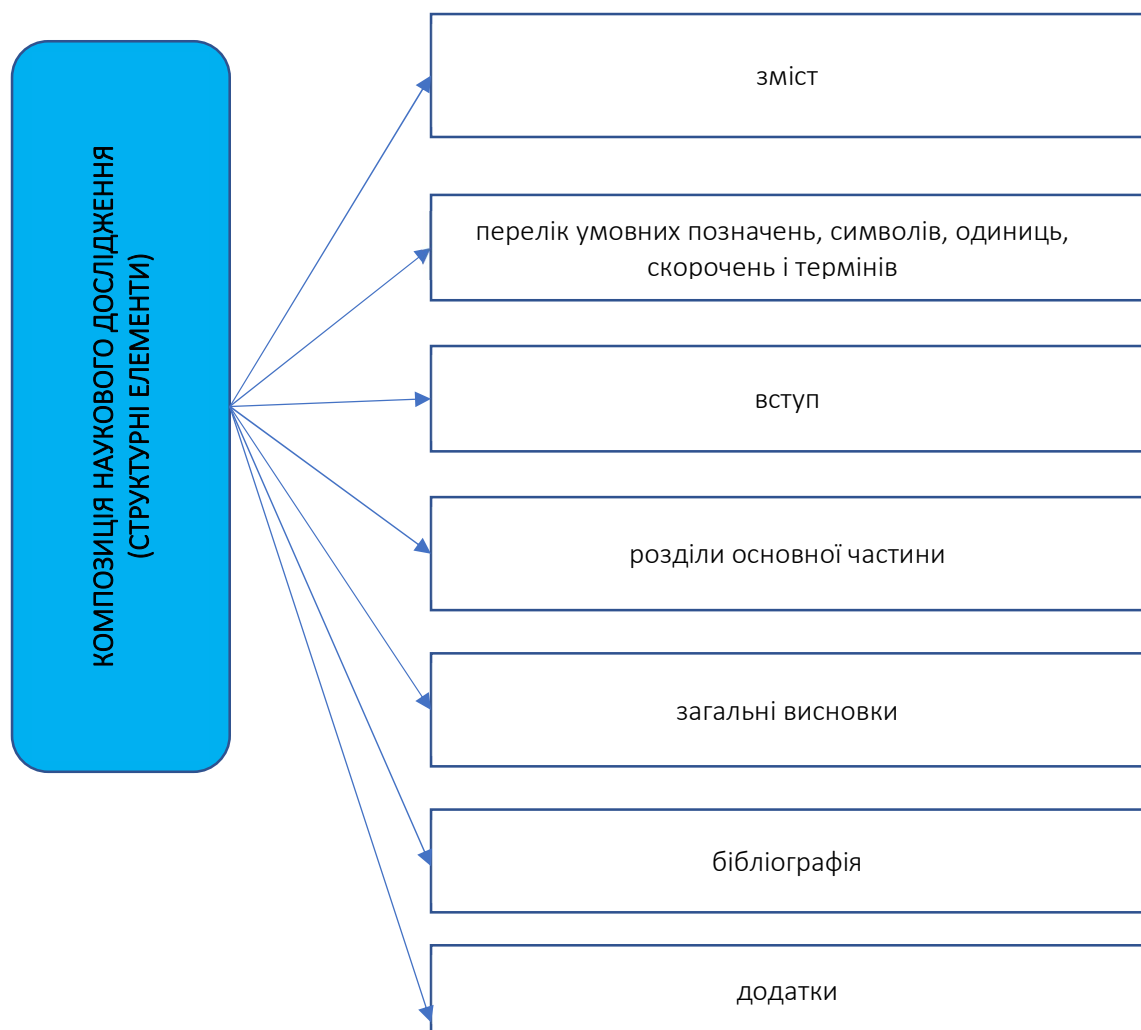

Рис. 42. Композиція наукового дослідження

⁸⁸ Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами спеціальності 081 «Право»// Укладач: Гладкий С.О., д.ю.н., професор, професор кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Полтава. 2016. - С.143. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/tdp_03.pdf

⁸⁹ Методологія наукових досліджень у галузі: практикум [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» / уклад.: Н.І. Бурау, В.С. Антонюк, Д.О. Півторак. Електронні текстові дані (1 файл: 0,4 Мбайт). / КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С.44-45. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45871>

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми, мета і зміст поставлених задач, формуються об'єкт і предмет досліджень, зазначаються методи дослідження, обґрунтовується теоретична цінність і практична значущість отриманих результатів.

У розділах основної частини розглядається методика і техніка дослідження, узагальнюються результати. Зміст розділів повинен відповідати темі наукового дослідження та повністю її розкривати. В кінці кожного розділу обов'язково формулюються проміжні стислі висновки.

Загальні висновки наукової праці виконують роль заключення – «послідовного, логічно стрункого викладення отриманих підсумкових результатів та їх співвідношення із загальною метою і конкретними завданнями, поставленими та сформульованими у вступі. Висновки не можна підмінювати механічним складанням висновків за розділами основної частини, адже вони формулюють все те нове, суттєве, що становить кінцеві результати дослідження, в послідовності, яка визначається логікою побудови дослідження (як відповідь на поставлені завдання дослідження).

Бібліографічний список використаної літератури – це важлива частина наукової праці, яка відтворює самостійну творчу роботу дослідника. Дослідник зобов'язаний посилається на джерела, з котрих у його роботі використано матеріали, окремі результати, ідеї чи висновки для розроблення власних задач. Рекомендується робити посилання на останні видання творів, більш ранні видання можна зазначити лише в тих випадках, коли наявний в них матеріал не увійшов до останнього видання. Не рекомендується вводити до списку джерел ті праці, на які немає посилань в тексті (тобто вони фактично не були використані), а також енциклопедії, науково-популярні книги, газети»⁹⁰.

3. Структура дисертації

Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019р.) затверджено Вимоги до оформлення дисертації, в розділі II яких наведено структуру дисертації, а в розділі III – вимоги до структурних елементів⁹¹.

Нижче наведено зміст цих двох розділів відповідно до затверджених Вимог:

II. Структура дисертації

Дисертація повинна мати такі основні структурні елементи:

- титульний аркуш;
- анотація;
- зміст;
- перелік умовних позначень (за необхідності);
- основна частина;
- список використаних джерел;
- додатки.

Кожен з цих елементів, а також розділи основної частини та додатки мають починатися з нової сторінки.

III. Вимоги до структурних елементів

1. Титульний аркуш дисертації оформляється за формою, наведеною у додатку 1 до цих Вимог.
2. Для ознайомлення зі змістом та результатами дисертації подається державною та англійською мовами анотація – узагальнений короткий виклад її основного змісту. В анотації дисертації мають бути стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та за наявності практичного значення.

В анотації також вказуються:

⁹⁰ Методологія наукових досліджень у галузі: практикум [Електронний ресурс]: навч. посіб. для студ. спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» / уклад.: Н.І. Бурау, В.С. Антонюк, Д.О. Півторак. – Електронні текстові дані (1 файл: 0,4 Мбайт) / КПП ім. Ігоря Сікорського, 2021. С.44-45. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45871>.

⁹¹ Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: Наказ МОН України від 12.01.2017. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17 #Text>.

- прізвище та ініціали здобувача;
- назва дисертації;
- вид дисертації та науковий ступінь, на який претендує здобувач;
- спеціальність (шифр і назва);
- найменування вищого навчального закладу або найменування наукової установи, у якому (якій) здійснювалася підготовка;
- найменування наукової установи або найменування вищого навчального закладу, у спеціалізованій вченій раді якої (якого) відбудеться захист;
- місто, рік.

Зразок анотації наведено у додатку 2 до цих Вимог

Обсяг анотації становить 0,2 - 0,3 авторських аркуша.

Анотація може подаватися також третьою мовою, пов'язаною з предметом дослідження.

3. Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи. Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок через кому.

4. Після ключових слів наводиться список публікацій здобувача за темою дисертації. Вказуються наукові праці:

- в яких опубліковані основні наукові результати дисертації;
- які засвідчують апробацію матеріалів дисертації;
- які додатково відображають наукові результати дисертації.

5. Зміст повинен містити назви всіх структурних елементів, заголовки та підзаголовки (за їх наявності) із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок.

6. Перелік умовних позначень, символів, одиниць вимірювання, скорочень подається за необхідності у вигляді окремого списку. Додатково їхнє пояснення наводиться у тексті при першому згадуванні. Скорочення, символи, позначення, які повторюються не більше двох разів, до переліку не вносяться.

7. Основна частина дисертації має містити:

- вступ;
- розділи дисертації;
- висновки.

Обсяг основного тексту дисертації вираховується авторськими аркушами.

8. У вступі подається загальна характеристика дисертації, а саме:

- обґрунтування вибору теми дослідження (висвітлюється зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями у відповідній галузі знань шляхом критичного аналізу з визначенням сутності наукової проблеми або завдання);

- мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження;

- методи дослідження (перераховуються використані наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків);

- наукова новизна отриманих результатів (аргументовано, коротко та чітко представляються основні наукові положення, які виносяться на захист, із зазначенням відмінності одержаних результатів від відомих раніше);

- особистий внесок здобувача (якщо у дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувачем опубліковано наукові праці, обов'язково зазначається конкретний особистий внесок здобувача в такі праці або розробки; здобувач має також додати посилання на дисертації співавторів, у яких було використано результати спільних робіт);

- апробація матеріалів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення);

- структура та обсяг дисертації (анонсується структура дисертації, зазначається її загальний обсяг).

За наявності у вступі можуть також вказуватися:

- зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами – вказується, в рамках яких програм, тематичних планів, наукових тематик і грантів, зокрема галузевих, державних та/або міжнародних, виконувалося дисертаційне дослідження, із зазначенням номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт і найменуванням організації, де виконувалася робота;

- практичне значення отриманих результатів – надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх практичного використання.

9. У розділах дисертації має бути вичерпно і повно викладено зміст власних досліджень здобувача наукового ступеня, зроблено посилання на всі наукові праці здобувача, наведені в анотації. Список цих праць має також міститися у списку використаних джерел.

У разі використання наукових результатів, ідей, публікацій та інших матеріалів інших авторів у тексті дисертації обов'язково повинні бути посилання на публікації цих авторів. Фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів (цитати) можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (крім фрагментів, які не несуть самостійного змістовного навантаження).

Розділи дисертації можуть поділятися на підрозділи (нумерація складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою), пункти (нумерація – з номера розділу, порядкового номера підрозділу і порядкового номера пункту, відокремлених крапкою), підпункти (нумерація – з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту і порядкового номера підпункту, відокремлених крапкою). Розділи, підрозділи, пункти і підпункти нумеруються арабськими цифрами.

При нумерації формул і рисунків за наявності посилань на них у тексті дисертації проставляються через крапку номер розділу та номер формули (рисунка). Формула, що нумерується, наводиться посередині нового рядка (нумерація – з правого боку в дужках).

Номер та назва рисунка наводяться знизу/з правого боку рисунка.

10. У висновках викладаються найбільш важливі наукові та практичні результати дисертації, вказуються наукові проблеми, для розв'язання яких можуть бути застосовані результати дослідження, а також можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації.

За наявності практичного значення отриманих результатів надаються відомості про використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання. У разі якщо результати досліджень впроваджено, відомості подаються із зазначенням найменувань організацій, в яких здійснено впровадження. У цьому випадку додатки можуть містити копії відповідних документів.

11. Список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально – в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті;
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- у хронологічному порядку.

Бібліографічний опис списку використаних джерел у дисертації може оформлятися здобувачем наукового ступеня за його вибором з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання.

Загальні положення та правила складання» або одним зі стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, наведеного у додатку 3 до цих Вимог.

Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для однозначної ідентифікації цього джерела.

12. До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття дисертації:

- проміжні формули і розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- протоколи та акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, листи підтримки результатів дисертаційної роботи;

- інструкції та методики, опис алгоритмів, які не є основними результатами дисертації, описи і тексти комп'ютерних програм вирішення задач за допомогою електронно-обчислювальних засобів, які розроблені у процесі виконання дисертації;

- ілюстрації допоміжного характеру;
- інші дані та матеріали.

13. Обов'язковим додатком до дисертації є список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації (зазначаються назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення, форма участі). Вказуються наукові праці автора у послідовності, наведених у пункті 4 розділу III цих Вимог.

Додатки можуть бути надані у вигляді окремої частини (том, книга очікувані результати наукових досліджень).

4.Очікувані результати досліджень, їх наукова новизна та практична значущість

Очікувані результати наукових досліджень – це попередні описи теорій, концепцій, закономірностей, функціональних та аналітичних залежностей, методів, моделей, схем, методик, алгоритмів, інших положень, що створюватимуться, змінюватимуться та/або доповнюватимуться автором при виконанні наукових досліджень⁹².

Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» містить терміни та їх визначення: науковий результат – нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації⁹³.

«Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів, підготовка яких потребує проведення відповідних наукових досліджень або містить наукову складову, тощо; науково-технічний (прикладний) результат - одержані під час проведення прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, нові або істотно вдосконалені послуги, введені в дію нові конструктивні чи технологічні рішення, завершені випробування, розробки, що впроваджені або можуть бути впроваджені в суспільну практику.

Науково-технічний (прикладний) результат може бути у формі ескізного проекту, експериментального (дослідного) зразка або його діючої моделі, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зразка, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів тощо» (стаття 1 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»).

«Наукова новизна ідеї (теми), отриманих результатів – це ознака, яка характеризує отримані результати і загалом проведення досліджень поняттям «вперше». Це поняття означає в науці брак (або обмеженість) подібних результатів до їх публікації. Для багатьох галузей науки новизна виявляється у наявності вперше сформульованих і змістовно обґрунтованих теоретичних положень, розроблених принципів, моделей, методів, встановлених залежностей. Новими можуть бути ті положення досліджень, котрі сприяють подальшому розвитку науки або окремих її напрямків.

За місцем отриманих знань серед відомих наукових даних виділяють три рівні новизни:

- перетворення відомих даних, докорінна їх зміна (характеризуються принципово новими в даній галузі знаннями, які не просто доповнюють відомі положення, а являють собою щось самостійне);
- розширення, доповнення відомих даних (новий результат розширює відомі теоретичні або практичні положення, додає до них нові елементи, доповнює знання в даній галузі без зміни їх сутності);

⁹² Методологія наукових досліджень у галузі: практикум [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» / уклад.: Н.І. Бурау, В.С. Антонюк, Д.О. Півторак. Електронні текстові дані / КНУ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 40. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45871>.

⁹³ Про наукову та науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

– уточнення, конкретизація відомих даних, поширення відомих результатів на новий клас об'єктів, систем (новий результат уточнює відоме, конкретизує окремі положення, що стосуються поодиноких випадків, а відомі методи чи способи можуть бути розвинені й поширені на новий клас об'єктів, систем, явищ).

Таким чином, новизна в науковому дослідженні виконує функції: - констатуючу на рівні відкриття або винаходу (отримують нові концептуальні твердження, теорії та підходи, що кардинально змінюють наукове знання); - розвиваючу на рівні розширення і поглиблення; - конкретизуючу на рівні деталізації; - доповнюючу на рівні уточнення. Теоретична значущість – це характеристика важливості, доказовості та концептуальності отриманих результатів та їх наукової перспективності. Наукову новизну очікуваних / отриманих результатів необхідно довести на основі їх змістовного порівняння з існуючими аналогами у світовій науці, довести переваги результатів, які будуть отримані, над існуючими»⁹⁴.

Практична значущість. Практична значущість (цінність) (теми, результатів) характеризується реальними застосуваннями отриманих результатів дослідження у практичній діяльності людини. Вона залежить від характеру конкретного наукового дослідження. Вона може полягати у наявності актів про впровадження результатів дослідження на практиці зацікавленими організаціями, установами, тощо; використанні наукових результатів у навчальному процесі закладів освіти; участі в розробленні державних і регіональних програм розвитку певної галузі народного господарства; використанні результатів для підготовки нових нормативних і методичних документів. Практичну цінність мають методики, схеми, інженерні розрахункові формули, алгоритмічне та програмне забезпечення, рекомендації, тощо. Для визначення практичної цінності очікуваних результатів необхідно обґрунтувати їх використання для конкретної галузі науки, потреб розвитку соціально-економічної системи України, бажано також провести аналіз конкурентоздатності очікуваних результатів у світі»⁹⁵.

Питання для самоконтролю

1. Що таке структура наукового дослідження?
2. Які методи вибору теми дослідження ви знаєте?
3. Що таке мета та завдання наукового дослідження?
4. Опишіть зміст і порядок розробки індивідуального плану науково-дослідної роботи
5. Охарактеризуйте власне дисертаційне дослідження за способом отримання результатів.
6. Сформулюйте науковий напрям, відповідно до якого проводите власні наукові дослідження.
7. Назвіть етапи виконання власних наукових досліджень

Практичні завдання

1. Підготуйте доповідь за однією із запропонованих тем:
 - Обґрунтування актуальності, цінності та новизни наукових розробок.
 - Розробка плану науково- дослідної роботи. Структура плану і загальна характеристика його складових частин.
 - Складання робочої методики наукового дослідження і основні вимоги до неї
2. Визначте результати власного наукового дослідження та можливі сфери їх застосування.
3. Презентуйте практичні аспекти результатів вашого дослідження, які можуть бути застосовані з метою розвитку громади, суспільства?

⁹⁴ Лисенко О. І., Тачиніна О.М. Методичні рекомендації з виконання контрольних робіт для студентів заочної форми навчання з дисципліни «Основи наукових досліджень». С.3-4. URL: <https://cutt.ly/QwoNrD72>.

⁹⁵ Методологія наукових досліджень у галузі: практикум [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» / уклад.: Н.І. Бурау, В.С. Антонюк, Д.О. Півторак. Електронні текстові дані (1 файл: 0,4 Мбайт) / КРІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С.41-42. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45871>.

!

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Що таке дослідницька теорія:

1. сукупність наукових тверджень, які потребують ґрунтовного доведення і підтвердження;
2. форма узагальненого відображення дійсності в мисленні, знання, що мають строгу визначену форму;
3. наукова точка зору, яка висувається дослідником, але не є визнаною у широкому науковому загалі;
4. система наукових поглядів, що становлять ґрунтовне вчення і постійно удосконалюються?

2. Що таке цілісність досліджуваного об'єкта:

1. залежність кожного елемента, властивостей і відношення структури від їх місця, функцій та інших властивостей системи всередині цілого;
2. можливість описання системи через установлення її структури та внутрішньої взаємозалежності;
3. взаємозалежність системи і середовища – система формує й проявляє свої властивості в процесі взаємодії із середовищем, є при цьому активним компонентом взаємодії;
4. кожний компонент системи, в свою чергу, може розглядатися як певна структура, а система, що досліджується, в цьому випадку являє собою один із компонентів більш широкої організації компонентів;
5. множинність опису кожної структури через принципову складність кожної системи її адекватне пізнання потребує побудови множинності різних моделей, кожна із яких описує лише певний аспект досліджуваної організаційної єдності;
6. здатність конкретної структури виконувати певні функції, а вразі їх руйнування – мобілізуватися взаємозамінюватися?

3. Що таке структурність досліджуваного об'єкта:

1. залежність кожного елемента, властивостей і відношення структури від їх місця, функцій та інших властивостей системи всередині цілого;
2. можливість описання системи через установлення її структури та внутрішньої взаємозалежності;
3. взаємозалежність системи і середовища – система формує й проявляє свої властивості в процесі взаємодії із середовищем, є при цьому активним компонентом взаємодії;
4. кожний компонент системи, в свою чергу, може розглядатися як певна структура, а система, що досліджується, в цьому випадку являє собою один із компонентів більш широкої організації компонентів;
5. множинність опису кожної структури через принципову складність кожної системи її адекватне пізнання потребує побудови множинності різних моделей, кожна із яких описує лише певний аспект досліджуваної організаційної єдності;
6. здатність конкретної структури виконувати певні функції, а вразі їх руйнування – мобілізуватися взаємозамінюватися?

4. Що таке ієрархічність досліджуваного об'єкта:

1. залежність кожного елемента, властивостей і відношення структури від їх місця, функцій та інших властивостей системи всередині цілого;
2. можливість описання системи через установлення її структури та внутрішньої взаємозалежності;
3. взаємозалежність системи і середовища – система формує й проявляє свої властивості в процесі взаємодії із середовищем, є при цьому активним компонентом взаємодії;
4. кожний компонент системи, в свою чергу, може розглядатися як певна структура, а система, що досліджується, в цьому випадку являє собою один із компонентів більш широкої організації компонентів;

5. множинність опису кожної структури через принципову складність кожної системи її адекватне пізнання потребує побудови множинності різних моделей, кожна із яких описує лише певний аспект досліджуваної організаційної єдності;
6. здатність конкретної структури виконувати певні функції, а вразі їх руйнування – мобілізуватися взаємозамінюватися

5. Науковий звіт – це:

1. наукова праця у вигляді книги, що містить повне або поглиблене дослідження однієї дослідницької проблеми чи теми, яка належить одному або декільком авторам;
2. кваліфікаційна наукова праця у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії, що містить висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, а також характеризується єдністю змісту;
3. опубліковані в певному науковому чи науково-популярному журналі або збірнику наукових праць і структуровані результати авторського чи колективного дослідження;
4. стислі й конкретно викладені основні положення певного наукового дослідження (наукової позиції), які найчастіше доповідаються та друкуються на наукових конференціях;
5. науково-технічний документ, що містить систематизовані дані про науково-дослідну роботу, описує результати науково-технічного дослідження в невеликій та обмеженій кількості примірників.

6. Що таке дослідницька гіпотеза:

1. сукупність наукових тверджень, які потребують ґрунтовного доведення і підтвердження;
2. форма узагальненого відображення дійсності в мисленні, знання, що мають строгу визначену форму;
3. наукова точка зору, яка висувається дослідником, але не є визнаною у широкому науковому загалі;
4. система наукових поглядів, що становлять ґрунтовне вчення і постійно удосконалюються?

78

7. Що таке дослідницька концепція:

1. сукупність наукових тверджень, які потребують ґрунтовного доведення і підтвердження;
2. форма узагальненого відображення дійсності в мисленні, знання, що мають строгу визначену форму;
3. наукова точка зору, яка висувається дослідником, але не є визнаною у широкому науковому загалі;
4. система наукових поглядів, що становлять ґрунтовне вчення і постійно удосконалюються?

8. Наукова проблема – це:

1. висунута наукова гіпотеза;
2. форма наукового мислення щодо дослідження нового, котре виникло у процесі пізнання або практичної діяльності;
3. виявлення нових фактів та явищ.

9. Під час формування гіпотез дослідження здійснюється:

1. обробка й аналіз результатів;
2. визначення наукового завдання і відпрацювання теоретичних передумов;
3. вивчення проблеми та вибір теми;
4. узагальнення результатів і формування висновків.

10. Що не належить до етапів вибору проблеми наукового дослідження:

1. формулювання назви наукової публікації;
2. формулювання проблеми та окреслення очікуваного результату;
3. диференціація теми, підтем та дослідницьких питань;
4. визначення актуальності, цінності проблеми для науки та практики.

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.
2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків: Право, 2019. С.213-234. URL: <https://cutt.ly/vwoM6Wu8>
5. Методи, аналіз та презентація результатів правових досліджень: Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни для підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» [електронний ресурс] / І. С. Канзафарова. Одеса, 2022. С.16-17. URL: <https://cutt.ly/swoMjboG>. -

МОДУЛЬ 2. Самостійна робота та семінарські заняття

Тема 8. ОПРИЛЮДНЕННЯ ПРОМІЖНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ВИМОГИ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ

Поняття та його визначення

Автореферат - конспект дисертації, стислим викладом її основних ідей і висновків. Саме з авторефератом ознайомляться вчені, зацікавлені тією ж тематикою, по якій написана дисертація. Саме від автореферату залежить, яке місце займе автор дисертації в науковому світі. Тому вимоги до написання цієї роботи дуже суворі.

Дисертація – це науково-дослідна робота, підготовлена для публічного захисту на здобуття наукового ступеня

Наукова публікація - це опублікований опис наукового дослідження, що містить аналіз сутності певної наукової проблеми, методи і результати її дослідження, науково обґрунтовані висновки

Наукова стаття - це стаття або письмова доповідь, яка була опублікована в науковому журналі, організації тощо. Ця стаття, в свою чергу, складається з інформації, зібраної в ході досліджень, проведених науковим дослідником, як правило, з академічного світу.

Тези для конференції або наукової роботи – це лаконічно сформульовані головні думки, ключові аспекти, ідеї та концепції автора. Якщо простіше, то це витримка з головного, концентрат вашої ідеї. Тези – своєрідний фундамент доповіді чи наукової роботи.

80

Основні теоретичні положення

Наукова публікація

Наукова стаття

Наукова стаття

Тези

Як структурувати наукову статтю?

СТАТТЯ В SCOPUS

Наукові публікації у наукометричних базах

Як здобути науковий ступінь кандидата наук, доктора наук, доктора філософії (PhD)?

Наказ МОН України «Про затвердження «Вимог до оформлення дисертації» № 40 від 12.01.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>

Питання для самоконтролю

1. Назвіть види наукових публікацій.
2. Дайте характеристику науковій статті, як одному з основних видів публікацій.
3. Якими публікаціями підтверджується наукова новизна та апробація результатів досліджень?
4. У чому різниця між методиками підготовки статті та підготовки доповіді на наукових конференціях?

Практичні завдання

1. Ознайомитися з Правилами оформлення публікацій. Використання програми Microsoft Word для оформлення наукових робіт.
2. Підготуйте тези доповіді на конференцію за темою власного наукового дослідження

81

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Бібліографічний опис – це:

1. стислий виклад змісту певного документа з основними фактичними даними та висновками;
2. результат складання за встановленими правилами переліку відомостей про документ, що дає змогу повністю його визначити та знайти серед інших;
3. процес складання стислої характеристики змісту та призначення документа, основної його теми і мети виконаної роботи;
4. немає правильної відповіді.

2. Перефразування чужої праці без згадування оригінального автора – це:

1. рерайт;
2. компіляція;
3. фразування;
4. констатація.

3. Автореферат являє собою:

1. роботу студента, виконану як підсумок навчання на певному курсі;
2. короткий виклад змісту наукової роботи;
3. реферативний виклад проведеного наукового дослідження у вигляді брошури;
4. немає правильної відповіді.

4. До рукописних документів не належать:

1. монографії, довідники, матеріали конференцій, навчальні видання;
2. нормативно-технічні документи, нормативно-виробничі довідки, рекламні видання, патентно-ліцензійні документи;
3. видання з продовженням, журнали, бюлетені, відомості;
4. наукові звіти, наукові доповіді й інформаційні відомості про проведення наукових конференцій.

5. У якій частині наукової статті здійснюють Постановку наукової проблеми, відображають її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями державного та регіонального рівнів, значення для розвитку певної галузі науки або практичної діяльності:

1. вступ;
2. анотація;
3. ключові слова;
4. методологія.

6. Індекс, який використовують для систематизації різноманітної друкованої продукції із занесенням її у відповідні картотеки – це:

1. індекс універсального десятикового класифікатора;
2. індекс цін;
3. індекс цитованості;
4. індекс Хірша-10.

7. У якій частині наукової статті відображено науково-методичний рівень наукового пошуку і достовірність його результатів:

1. методологія та методи дослідження;
2. постановка проблеми;
3. основний зміст;
4. резюме.

8. Висновки – це:

1. стиснуте узагальнене викладення найбільш істотних, з погляду автора, результатів наукового дослідження;
2. частина всієї досліджуваної (генеральної) сукупності, яка є безпосереднім об'єктом вивчення за розробленою методикою;
3. метод дослідження, спрямований на аналіз уже існуючих (раніше добутих в інших дослідженнях) даних відповідно до нових завдань;
4. етап дослідження, який передбачає використання операцій порівняння, узагальнення та ін.

9. Ознаками тез є:

1. ясність;
2. багатозначність;
3. точність;
4. критичність;
5. правильна відповідь 1 та 3.

10. Перелік наукових фахових видань України затверджується в установленому порядку:

1. Міністерством культури та інформаційної політики України;
2. Національною комісією зі стандартів державної мови;
3. Міністерством освіти і науки України;
4. Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації;
5. вищим навчальним закладом.

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.
2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків: Право, 2019. 368 с. С.236-249. URL: <https://cutt.ly/vwoM6Wu8>
5. Конспект лекцій з курсу «Методика виконання дисертаційної роботи (PhD Thesis Prospectus)» для здобувачів наукового ступеня доктора філософії / Укл. І.Я. Омецінська. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. - С. 55-58. URL: <https://cutt.ly/nwoMl7nx..>
6. Пріоритети науково-технічної та інноваційної діяльності: триває перегляд законодавства URL: <https://cutt.ly/11Tmxb8>

Тема 9. СПЕЦИФІКА ТА СТРУКТУРА НАУКОВОГО ТЕКСТУ У СФЕРІ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Поняття та його визначення

Академічне письмо <https://library.sspu.edu.ua/kultura-naukovogo-tekstu/>

Науковий текст <https://uk.warbletoncouncil.org/texto-cientifico-11843>

Наукова публікація <https://cutt.ly/s6gNwWP>

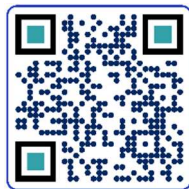
Основні теоретичні положення

Науковий текст

Науковий текст

Наукове мислення

Правове мислення

Правове мислення_1

Питання для самоконтролю

1. Специфіка та структура наукового тексту
2. Особливості мови та стилістики наукового тексту з правових досліджень.
3. Стилї наукового мислення: специфіка юридичної мови та стилів викладання наукових юридичних текстів.
4. Назвіть види наукових публікацій.
5. У чому різниця між методиками підготовки статті та підготовки доповіді на наукових конференціях?
6. Особливості правового мислення

Практичне завдання

1. Знайдіть публікацію у наукових фахових виданнях категорії «В», яка відповідає тематиці Вашого наукового дослідження, проаналізуйте її з позиції стилістики наукового тексту та напишіть власну анотацію до неї.

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Наукове видання в якому якась одна проблема розглядається досить різнобічно і цілісно – це:
 1. науковий звіт;
 2. монографія;
 3. наукова стаття;
 4. методичний посібник.

2. Форма літературної продукції, в основу якої покладні зроблені на базі результатів дослідження теоретично обґрунтовані рекомендації для вдосконалення будь-якого (навчально-виховного, технологічного і т.д.) процесу:

1. науковий звіт;
2. методичний посібник;
3. наукова стаття;
4. реферат.

3. У тексті-міркуванні переважають:

1. сполучні (кон'юнктивні) зв'язки;
2. розділові (диз'юнктивні) зв'язки;
3. умовні (імплікативні) зв'язки;
4. правильні відповіді 1 та 2;
5. правильні відповіді 1 та 3.

4. Найпростіший метод фіксації і збереження наукової інформації, який передбачає фіксацію назви тексту і його авторів на бібліографічних картках, а також найбільш загальний і короткий виклад основного змісту роботи – це:

1. анотування тексту;
2. складання тез;
3. конспектування;
4. реферування.

5. Загальна схема або огляд структури наукового тексту, що складається з системи заголовків і підзаголовків, показує загальну організацію документа та ілюструє основні розділи й підрозділи – це:

1. начерк наукового тексту;
2. зміст;
3. бібліографічний список;
4. логічна структура наукового тексту.

6. Елемент наукового тексту, яким підсилюється читацький інтерес через представлення контексту та суті проблеми дослідження та розкриття основних передумов проведеного дослідження – це:

1. начерк наукового тексту;
2. резюме;
3. вступ;
4. анотація.

7. Один авторський аркуш – це:

1. 40000 друкованих знаків, включаючи усі літери, розділові знаки, пробіли між словами;
2. 25000 друкованих знаків, включаючи усі літери, розділові знаки, пробіли між словами;
3. 40 000 друкованих знаків, не включаючи пробіли між словами;
4. 25000 друкованих знаків, не включаючи пробіли між словами.

8. Посилання у тексті зазвичай робиться:

1. на початку речення;
2. в кінці речення;
3. на початку речення або в кінці речення залежно від контексту;
4. у середині речення.

9. Цитати зазвичай наводять:

1. для підтвердження власних аргументів;
2. в якості посилання на авторитетне джерело;
3. для критичного аналізу того чи іншого твердження;

10. Якщо автор статті, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, текст застереження:

1. вміщується у круглі дужки;
2. виділяється лапками;
3. виділяється напівжирним.

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.

2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.

3. Морисон Р. Науковий текст: характеристика, види, структура, приклади. URL: <https://cutt.ly/o1TTRgD>

4. Laura McKinney Юридичний текст: характеристика, структура та приклади. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/texto-juridico-16705>

5. Царьова І.В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура : Монографія. Дніпро : ЛІРА, 2020. С.174-197. URL: <http://surl.li/jeicv>.

6. Офіційний портал Верховної Ради України: URL: www.rada.gov.ua.

Тема 10. Пошукові ресурси та інформаційне забезпечення підготовки та написання дисертації

Поняття та його визначення

Документ — записана інформація, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної діяльності - **ДСТУ 2392-94**

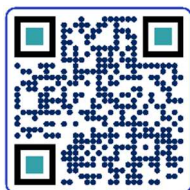
Документ — матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створеним людиною способом для її передавання в часі та просторі **ДСТУ 3017-95**

Документ — інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі.- **ДСТУ 2732:2004**

Інформація - документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та довкіллі⁹⁶

Основні теоретичні положення

87

Питання для самоконтролю

1. Документальні джерела інформації.
2. Різновиди документів. Інформаційне забезпечення підготовки й написання дисертації.
3. Надайте характеристику Інформаційно-пошуковим ресурсам мережі Інтернет
4. Загальна характеристика міжнародних наукометричних баз даних – Scopus, Web of Science, Index Copernicus та ін.
5. Провідні міжнародні наукові видавництва – Elsevier, Springer, Willey, Francis&Taylor та ін. Індекс Гірша (Hindex). ORCID (Open Researcher and Contributor ID) – єдиний міжнародний реєстр науковців.

Практичні завдання

1. Визначте Інформаційно-пошукові ресурси мережі Інтернет, що відповідають темі власного наукового дослідження: бази даних в сфері права, реєстри, електронні інформаційні ресурси законодавчих, виконавчих та судових органів державної влади.

2. Проходження онлайн-курсу «Наукова комунікація в цифрову епоху» (1-3 тижні) URL:
<https://cutt.ly/f1tmemk>

⁹⁶ Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

! Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Дайте визначення поняття «наукова інформація»:

1. детальне систематизоване подання певного відібраного матеріалу без будь-якого аналізу;
2. певні відомості, сукупність якихось даних, знань;
3. логічна інформація, отримана в процесі пізнання, що адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці;
4. все вищезазначене.

2. Залежно від нагромадження, використання, призначення і сприйняття наукова інформація поділяється на:

1. економічну;
2. довідкову;
3. соціальну;
4. нормативну.

3. Інформаційне забезпечення – це:

1. сукупність інформації та способів її пошуку, обробки, накопичення, збереження, систематизації та узагальнення з метою використання у процесі наукового дослідження;
2. засіб комунікації науковців;
3. дані, які є об'єктом обробки, передачі та зберігання;
4. немає правильної відповіді.

4. Найавторитетнішими наукометричними базами даних вважають:

1. Google Scholar;
2. Web of Science (WoS);
3. Agris;
4. SCOPUS;
5. правильна відповідь 2 та 4.

5. Scopus – це:

1. універсальний сайт, через який можна вийти на інші ресурси Інтернету;
2. сайт для перевірки унікальності тексту наукового дослідження;
3. бібліографічна і реферативна база даних, інструмент для відстеження цитованості статей, опублікованих у наукових виданнях;
4. офіційний сайт для пошуку статті за номером ідентифікатора;
- 5 інформаційний сайт, що містить енциклопедії та словники.

6. У якому підрозділі наукової статті розкривають сутність і стан наукової проблеми у загальному вигляді, її теоретичну та (або) практичну значущість, зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями?

1. постановка проблеми;
2. висновки;
3. виклад основного матеріалу дослідження;
4. анотація.

7. Транслітерований список літератури в романському алфавіті (латиниці), який зазвичай оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA та віддзеркалює список літератури до публікації, підготовлений відповідно до вітчизняного стандарту – це:

1. References;
2. Annotation;
3. Summary;
4. Resume.

8. До основних функцій публікації належать:

1. оприлюднення результатів наукової роботи;
2. сприяння встановленню пріоритету автора;
3. свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми;
4. всі відповіді правильні.

9. До науково-дослідних наукових видань належать:

1. монографія;
2. джерелознавчі видання;
3. документальні наукові видання;
4. всі відповіді правильні.

10. УДК систематизує всі людські знання у:

1. 5 розділах;
2. 15 розділах;
3. 10 розділах;
4. 20 розділах

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.

2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.

3. [Офіційний портал Верховної Ради України](http://www.rada.gov.ua). URL: www.rada.gov.ua.

4. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/index.php>

5. Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія.

URL: <http://www.ials.sas.ac.uk/library/library.htm>.

6. Сайт «Бібліотека юриста». URL: <http://www.lawbook.by.ru/>.

7. Українська правнича фундація. URL: <http://www.ulf.com.ua/>.

8. Центр європейського і порівняльного права. URL: <http://www.eclg.gov.ua/>.

9. Центр розвитку українського законодавства. URL: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>.

10. Офіційний сайт Суду ЄС. URL: <https://cutt.ly/R1TTHb3>

11. Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL: <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

12. Онлайн-курс «Наукова комунікація в цифрову епоху» (тиждень 1). URL: <https://cutt.ly/f1tmemk>

Тема 11. ПІДГОТОВКА, ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗАХИСТ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ПРАВА. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

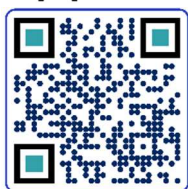

Поняття та його визначення

Академічна доброчесність - сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. (ст. 42 Закону України «Про освіту»)⁹⁷

Основні теоретичні положення

Данильчак стр.304-331

Академ.доброчесність

СНУ_Даля

Відео_доброчесність

Питання для самоконтролю

1. Правові засади підготовки докторів філософії в Україні.
2. Узагальнені вимоги до організації підготовки та захисту дисертації на здобуття наукового ступеня. Нормативні вимоги до змісту й оформлення основних структурних елементів дисертації.
3. Поняття та принципи академічної доброчесності

Практичні завдання

1. Оберіть видану фахову наукову статтю за темою вашого дослідження та проаналізуйте її зміст з позиції академічної доброчесності. Які джерела перевірки ви використали?
2. Проходження онлайн-курсу «Наукова комунікація в цифрову епоху» (тижні 4-6)
<https://cutt.ly/f1tmemk>

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. **Робочий план аспіранта передбачає:**
 1. послідовність і термін роботи над окремими етапами роботи;
 2. визначення етапів постановки експерименту;
 3. складання індивідуального плану;
 4. послідовність і зміст розділів та підрозділів дисертації;
 5. розподіл особистого часу.

⁹⁷ Про освіту: Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. До обов'язків наукового керівника входить:

1. робота над складанням календарного графіка роботи здобувача;
2. рекомендувати необхідну літературу, довідкові, статистичні та архівні джерела за темою дослідження;
3. систематично консультувати здобувача з питань змісту та організації написання дисертаційного дослідження;
4. згода на подання дисертації до захисту;
5. всі відповіді вірні.

3. Кожна дисертація обов'язково повинна містити:

1. чотири розділи та висновки до них;
2. огляд сучасних літературних джерел;
3. огляд вітчизняних і зарубіжних літературних джерел з теми дослідження;
4. огляд інтернет-ресурсів;
5. огляд виключно вітчизняних літературних джерел.

4. До структурних елементів дисертації не належать:

1. рисунки;
2. зміст;
3. титульний аркуш;
4. список використаних джерел;
5. перелік умовних позначень.

5. У вигляді спеціально підготовленої наукової праці на правах рукопису у твердому переплетенні готують:

1. реферат;
2. анотацію;
3. дисертацію;
4. повідомлення;
5. доповідь.

6. Анотація – це:

1. науково-технічний документ, який містить вичерпну систематизовану інформацію за вибраною тематикою;
2. узагальнений короткий виклад основного змісту дисертації;
3. робота, призначена для об'єктивного контролю ступеня сформованості умінь та знань розв'язувати типові завдання діяльності;
4. документ, у якому викладаються певні питання, подаються висновки та пропозиції;
5. добірка інформації, отриманої в результаті діяльності особи.

7. Дисертація має бути оформлена за допомогою комп'ютерної техніки з використанням текстового редактора Word:

1. шрифт – Arial, розмір шрифту – 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,5;
2. шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,5;
3. шрифт – Arial, розмір шрифту – 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,0;
4. шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 14 pt, міжрядковий інтервал – 1,0;
5. шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 12 pt, міжрядковий інтервал – 1,15.

8. Шрифт друку дисертації повинен бути:

1. чорного кольору, щільність тексту не має значення;
2. чорного кольору, щільність тексту однакова;

3. сірого кольору, щільність тексту однакова;
4. чорного кольору, щільність тексту 1,15;
5. сірого кольору, щільність тексту 1,15.

9. У апробації матеріалів дисертації зазначаються:

1. лише назви конференції, місце та дата проведення;
2. назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи, місце та дата проведення;
3. місце та дата проведення конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи;
4. назви конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи;
5. місце та дата проведення семінарів.

10. Свідоме використання чужих ідей без відповідних посилань в тексті на першоджерела – це:

1. посилання;
2. бібліографічний запис;
3. плагіат;
4. додаток;
5. анотація.

Джерела

1. Про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167. URL: <https://cutt.ly/R1TnBam>
2. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.
3. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. С.304-317. URL: <https://cutt.ly/vwoM6Wu8>.
5. Онлайн-курс «Наукова комунікація в цифрову епоху» (тижні 4-6). URL: <https://cutt.ly/f1tmemk>

Тема 12. ОСОБЛИВОСТІ АТЕСТАЦІЇ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ В УКРАЇНІ

Поняття та його визначення

Атестація здобувача - комплекс послідовних експертних дій щодо оцінки наукового рівня дисертації та наукових публікацій здобувача, встановлення рівня набуття здобувачем теоретичних знань, умінь, навичок та відповідних компетентностей з метою державного визнання рівня наукової кваліфікації здобувача шляхом присудження йому наукового ступеня

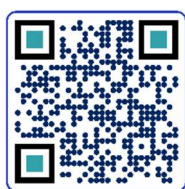
Здобувач ступеня доктора філософії - особа, яка навчається у закладі вищої освіти (науковій установі) на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань та/або спеціальності

Основні теоретичні положення

МОН України

Абетка_аспіранта

93

Питання для самоконтролю

1. Проаналізуйте нормативні вимоги щодо організаційно-процесуальних новацій атестації докторів філософії в Україні
2. Ознайомлення з Постановою КМУ «Про присудження ступеня доктора філософії» від 6 березня 2019 р. № 167
3. Назвіть основні вимоги до атестації здобувача

Практичне завдання

1. Проходження онлайн-курсу «Наукова комунікація в цифрову епоху» (тижні 7-8) URL: <https://cutt.ly/f1tmemk>

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Електронний варіант автореферату подається:

1. науковому керівнику;
2. рецензентам;
3. до Міністерства освіти і науки України;

4. до спеціалізованої вченої ради;
5. навчально-методичній комісії вищого навчального закладу для затвердження

2. При підготовці електронного варіанту автореферату слід керуватися:

1. ДСТУ 6095:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікації»;
2. ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»;
3. «Інструкцією про порядок підготовки та подання електронних варіантів матеріалів атестаційних справ»;
4. наказом МОН України від 15.01.2018 року № 36;
5. наказом МОН України від 23.09.2019 року № 1220.

3. Список установ, яким обов'язково надсилається автореферат, визначає:

1. аспірант;
2. керівництво вищого навчального закладу;
3. науковий керівник;
4. Міністерство освіти і науки України;
5. спеціалізована вчена рада, яка прийняла дисертацію до захисту.

4. Завершена і відповідним чином оформлена дисертація подається на попередню експертизу:

1. на кафедру, де вона виконувалась або до якої був прикріплений здобувач;
2. до спеціалізованої вченої ради;
3. до Національної комісії зі стандартів державної мови;
4. до Міністерства освіти і науки України;
5. до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.

5. Висновок щодо обговорюваної дисертації оформлюється у вигляді:

1. довідки про передзахист;
2. доповідної записки;
3. витягу з протоколу засідання;
4. рецензії;
5. акту.

6. Для одержання висновку установи, у якій виконано дисертацію, здобувач повинен звернутись із заявою до:

1. наукового керівника;
2. керівника установи;
3. проректора з навчальної роботи;
4. Міністерства освіти і науки;
5. спеціалізованої вченої ради.

7. Для попереднього розгляду спеціалізованою вченою радою дисертацію не приймають якщо:

1. унікальність тексту дисертанта становить не менше 80%;
2. у висновку установи, де виконана робота, вказується, що здобувач привласнив і використав чужі матеріали досліджень;
3. дисертант має 10 фахових статей у співавторстві;
4. у роботі повторюються наукові результати, опубліковані раніше в інших наукових публікаціях;
5. унікальність тексту дисертанта становить не більше 80%.

8. Для проведення захисту дисертації заздалегідь готуються такі документи:

1. повідомлення членам спеціалізованої ради;
2. оголошення про захист;
3. протокол лічильної комісії;
4. проект висновку ради;
5. всі відповіді вірні.

9. Нормативним документом засідання ради для захисту дисертації є:

1. Положення про спеціалізовану вчену раду;
2. наказ МОН України від 09.02.2017 року № 192;
3. ДСТУ 6095:2009 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікації»;
4. наказ МОН України від 10.01.2017 року № 1/9-2;
5. Положення про організацію навчального процесу.

10. Повідомлення членам ради розсилаються у терміни:

1. не раніше як за чотири тижні до засідання;
2. не пізніше, як за три тижні до засідання;
3. за місяць до засідання;
4. за чотири місяці до засідання;
5. встановлених термінів немає.

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.

2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.

3. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. – Харків : Право, 2019. С.341-357. URL: <https://cutt.ly/vwoM6Wu8>.

4. Онлайн-курс «Наукова комунікація в цифрову епоху» (тижні 7- 8). URL: <https://cutt.ly/f1tmemk>

Тема 13. УЧАСТЬ АСПІРАНТІВ У НАУКОВИХ ПРОЕКТАХ, ГРАНТАХ, ПРОГРАМАХ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Поняття та його визначення

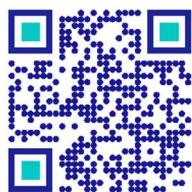
Грант (англ. — дар) — це цільова фінансова дотація, яка надається вченим на проведення наукових досліджень. Грантові програми для молодих вчених, докторантів, аспірантів⁹⁸

Заявка — письмове звернення з проханням щодо надання гранту

Програма академічної мобільності - діяльність українських та іноземних закладів освіти, спрямована на забезпечення реалізації прав українських та іноземних учасників освітнього процесу, а також працівників закладу освіти (наукової установи) на академічну мобільність протягом визначеного часу на підставі угоди з іншим українським закладом освіти (науковою установою) або іноземним закладом-партнером на умовах і в порядку, визначених Порядком реалізації права на академічну мобільність⁹⁹

Основні теоретичні положення

Управління проектами

96

Питання для самоконтролю

1. Особливості фінансування наукової діяльності в Україні та закордоном.
2. Участь в проектах науково-дослідної роботи (НДР) за рахунок державного бюджету України. Спільні міжнародні наукові проекти під егідою МОН України.
3. Гранти — як механізм цільового фінансування конкретного напрямку наукових досліджень.
4. Програми академічної мобільності: програма ERASMUS+, програма Mitacs Globalink Research Internship, програма Німецької служби академічних обмінів DAAD, програма Fulbright Research and Development та ін. Можливість здійснення проектної діяльності за тематикою наукового дослідження

Практичні завдання

1. Проведіть гендерну експертизу законодавства за напрямом власного наукового дослідження (презентація).

⁹⁸ Марченко О.В., Сушко Д.О. Методичні рекомендації щодо участі у грантових програмах та конкурсах. Дніпро : ДДУВС, 2018. С.4.
URL: <https://cutt.ly/vwoMLUOf>

⁹⁹ Порядок реалізації права на академічну мобільність. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF#Text>

2. Ознайомтеся з ресурсом сайту СНУ ім. В. Даля «Ресурсний центр зі сталого розвитку»¹⁰⁰ та визначте, чи відповідає тематика вашого дослідження завданням центру (доповідь)

3. Завершити онлайн-курс «Наукова комунікація в цифрову епоху» (тижні 9-13)¹⁰¹

Тест

(тестові завдання мають одну вірну відповідь)

1. Грантова заявка - це

1. Заявка на отримання гранту у довільній формі для реалізації власних проєктів
2. Детальний опис реалізації певної ідеї у відповідності до умов програми потенційного донора
3. Детальна розповідь про реалізацію своєї ідеї

2. Скільки цілей рекомендується закладати у проєкт? Під ціллю мається на увазі мета

1. 2
2. 1
3. 3
4. Скільки завгодно

3. Мета, завдання, результати проєкту мають відповідати критеріям

1. SMART
2. ART
3. CNART
4. жодному з наведених варіантів

4. Продукт проєкту (output) - це

1. короткостроковий результат, який виникає внаслідок запланованої діяльності
2. довгостроковий результат, який виникає внаслідок здійснення сукупності заходів в ході проєкту
3. фізичний об'єкт, створений в результаті реалізації проєкту
4. усі наведені варіанти разом

5. Результат проєкту (outcome) - це

1. короткостроковий результат, який виникає внаслідок запланованої діяльності
2. довгостроковий результат, до якого призводить поява продуктів проєкту
3. ефект, який виникає в результаті реалізації проєкту
4. те саме, що й продукт проєкту

6. Уявіть собі, що вам потрібно провести опитування студентів і потім презентувати його результати в соцмережах. Хто вам потрібен для реалізації проєкту?

1. соціолог
2. фотограф
3. проєктний менеджер
4. бухгалтер
5. гендерний експерт
6. івент-менеджер

¹⁰⁰ Ресурсний центр зі сталого розвитку. URL: <https://snu.edu.ua/index.php/subdivision/resursnyj-tsentr-zi-stalogo-rozvytku/>

¹⁰¹ Онлайн-курс «Наукова комунікація в цифрову епоху» (тижні 12-13). URL: <https://cutt.ly/f1tmemk>

7. дизайнер
8. відеограф
9. спеціаліст з питань моніторингу та оцінювання.

7. Встановіть порядок етапів роботи над проектом.

1. постановка мети і завдання проекту
2. презентація проекту
3. пошук інформації для проекту
4. виконання завдань проекту

8. Що таке навчальний проект? Позначте одну правильну відповідь.

1. продукт навчальної діяльності
2. самостійна робота за комп'ютером
3. презентація
4. спільна навчально-пізнавальна, дослідницька, творча або ігрова діяльність учнів-партнерів, що має спільну мету, узгоджені методи, способи діяльності, спрямована на досягнення спільного результату з розв'язування певної проблеми.

9. Яке з наведених визначень проекту є вірним? Позначте одну правильну відповідь.

1. проект — це сукупність взаємопов'язаних заходів або завдань, спрямованих на створення певного продукту або послуги для споживачів
2. проект — процес створення реально можливих об'єктів майбутнього або процес створення реально можливих варіантів об'єктів майбутнього
3. проект — сукупність заздалегідь запланованих дій для досягнення будь-якої мети
4. проект — це унікальна діяльність, що має початок і кінець у часі, спрямована на досягнення заздалегідь визначеного результату / мети, створення певного унікального продукту або послуги за певних обмежень у ресурсах і часі

10. За предметно-змістовною ділянкою проекти поділяються на ...

1. монопроекти.
2. міжпредметні проекти.
3. варіативні проекти.

Джерела

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.

2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.

3. Онлайн-курс «Наукова комунікація в цифрову епоху». URL: <https://cutt.ly/f1tmemk>. – (тижні 9-13)

4. Грантові програми для молодих вчених, докторантів, аспірантів. URL: <https://cutt.ly/e1Tn5Je>

5. Марченко О.В., Сушко Д.О. Методичні рекомендації щодо участі у грантових програмах та конкурсах. Дніпро : ДДУВС, 2018. С.4-32. URL: <https://cutt.ly/vwoMLUOf>

6. «Ресурсний центр зі сталого розвитку». URL: <https://cutt.ly/B1TTXyz>

Джерела до курсу

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

1. Конституція України: від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2006 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с. URL: <https://cutt.ly/E1TnSsF>
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014. № 1556-VII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 25.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
5. Про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-%D0%BF#Text>
6. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова КМУ України від 29.04.2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text>
7. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266»: Наказ МОН України від 06.11.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15/paran35#n35>
8. Про затвердження «Переліку наукових спеціальностей»: Наказ МОН від 14.09.2011 № 1057. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1133-11#Text>

МЕТОДИЧНА

1. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2022. 36 с.
2. Методичні вказівки до самостійної роботи здобувачів з дисципліни «Методологія проведення та оформлення результатів наукових досліджень у сфері права» для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії / Doctor Philosophy (PhD) спеціальності 081 «ПРАВО» / Укладачі: Розовський Б.Г., Татаренко Г.В., Котова Л.В., Вид-во ЧНУ ім. В. Даля, 2022. 32 с.

ОСНОВНА

1. Аракелян Р. М. Концепція правової політики в працях українських вчених XIX – початку XX століття. *Право та закон: теорія, методологія, практика* : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. м. Київ, 15 квіт. 2021 р. С.7-18. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=221
2. Бакіров Віль С., Богдан Кістяківський і соціологія. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». Випуск 46. 2021 р. С.7-18. URL: <http://surl.li/jegvg>.
3. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с. URL: <http://surl.li/jeihl>
4. Бутенко Л.Л. Культура наукового мислення як передумова успішності діяльності науково-педагогічних працівників. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. №2 (65). С. 27-39. URL: <http://surl.li/jegkm>
5. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2016. 260 с. URL: <https://cutt.ly/Bwo1iGRO>
6. Вершицька А. В. Наукове мислення та його витoki. URL: http://ni.biz.ua/3/3_10/3_105432_nauchnoe-mishlenie-i-ego-istoki.html
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL : <http://surl.li/jehjy>.
8. Гоменюк З. П. Концепція правової держави Б. Кістяківського: Філософсько-правові виміри: автореф. дис. канд. юрид. наук. 12.00.12. Львів, 2018. 19 с. URL : <http://surl.li/jejxt>

9. Грантові програми для молодих вчених, докторантів, аспірантів. URL: <https://cutt.ly/e1Tn5Je>
11. Гуменюк Т. Концепти функціонування сучасної юридичної науки. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 188-192. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/32.pdf>
12. Гураленко Н. А. Криза класичної методології пізнання права: від догматичної доцільності до доцільної синергетики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 494-497. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/131.pdf
13. Дністрянський С. С. Загальна наука права і політики. Т. 1. Прага: наклад Українського університету у Празі. 1923. 400 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12002/file.pdf>
14. Іляшко О. О. Концептуальні підходи до визначення правової політики держави в умовах гібридної війни. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С.105-115. URL: <https://cutt.ly/qwoN27eR>
15. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень: підручник. Харків : Право, 2019. 368 с. URL: <https://cutt.ly/vwoM6Wu8>
16. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (основи юрид. діяльності: теорем. І деонтологічні аспекти): наук.-метод. посіб. К., 2000. URL: <https://cutt.ly/6woB4zb>
17. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методи правового дослідження URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16738/1/Danilyan_Dzeban_456-459.pdf
18. Жаровська І. Правова політика держави(теоретико-правовий аналіз). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. № 4(28). С. 47-51. URL: <https://cutt.ly/iwoN2wwO>
19. Железняк Н. А. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика. URL:<http://cutt.ly/n1TmeRP>
20. Зацерковний В. І., Тишаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень: навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с. URL: <https://cutt.ly/s1TmiWC>
21. Лук'янова Г. Ю. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2011. № 4. С.33-34. URL: <https://cutt.ly/NwoBDgb3>
22. Луць Л. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2. С. 20-26. URL: <http://surl.li/jegea>
23. Класична, неklasична і постнеklasична наука (основні риси). Типи раціональності і ірраціональності. URL: <http://um.co.ua/8/8-16/8-168945.html>
24. Класичний етап розвитку юридичної науки. URL: http://ni.biz.ua/7/7_4/7_4022_klassicheskiy-etap-razvitiya-yuridicheskoy-nauki.html
25. Кравчук М., Матола В. Правова політика в сучасній Україні: сутність, особливості формування та реалізації. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018 р. Випуск 1 (13). С.29-35. URL: <https://cutt.ly/DwoN0a3Y>
26. Конспект лекцій з курсу «Методика виконання дисертаційної роботи (PhD Thesis Prospectus)» для здобувачів наукового ступеня доктора філософії / Укл. І.Я. Омецінська. Тернопіль: THEY, 2019. 80 с. URL: <https://cutt.ly/bwoBdiMm->
27. Копча В. В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Теорія та історія держави і права. Філософія права*. 2020. С.54-57. URL: <http://surl.li/jehjy>
28. Котова Л. В., Розовський Б. Г., Шаповалова О. В., Арсентьева О.С. Про стан та перспективи розвитку освітніх програм за спеціальністю 081 «Право» у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля. *Молодь і наука: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку права в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. аспірантів, студентів, науковців, 19-20 трав. 2021р., ч. 1, Северодонецьк, 2021. С. 14-20 URL: <https://cutt.ly/s99b6co>
29. Кузь О. М., Чешко В.Ф. Філософія науки : навчальний посібник. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 172 с. URL: <https://cutt.ly/ewoM2gFJ>
30. Кунев Ю. Методологія дослідження державно-правових явищ як актуальна проблема. *Право України*. 2009. № 11. С.118. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28733/14-Kunev.pdf?sequence=1>
31. Лисенко О. І., Тачиніна О. М. Методичні рекомендації з виконання контрольних робіт для студентів заочної форми навчання з дисципліни «Основи наукових досліджень». С.3-4. URL: <https://cutt.ly/QwoNrD72>
32. Матеріали ІІ Всеукраїнського науково-практичного семінару: «Правова політика України: історія та сучасність». 8 жовтня 2021 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=qdSynoIRKoE>
33. Марченко О. В., Сушко Д. О. Методичні рекомендації щодо участі у грантових програмах та конкурсах. Дніпро : ДДУВС, 2018. 68 с. URL: <https://cutt.ly/vwoMLUOf>

34. Методи, аналіз та презентація результатів правових досліджень: Методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни для підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» [електронний ресурс] / І. С. Канзафарова. Одеса, 2022. 28 с. URL: <https://cutt.ly/swoMjboG>.
35. Методологія наукових досліджень. Тексти лекцій для студентів галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 051 – Економіка, освітньої програми «Економіка довкілля та природних ресурсів» денної форми навчання / Укладачі: Дерій Ж.В., Зосименко Т.І. Чернівці: ЧНТУ, 2018. 113 с. URL: <https://cutt.ly/CwoBIQKL>.
36. Методологія наукових досліджень у галузі: практикум [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології» / уклад.: Н.І. Бурау, В.С. Антонюк, Д.О. Півторак. – Електронні текстові дані (1 файл: 0,4 Мбайт) /КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 58 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/45871>
37. Минькович-Слободяник О. В. Види правової політики України. *Часопис Київського університету права*. 2012. №2. С.21-24. URL: <http://surl.li/jegqe>.
38. Мокін Б. І., Мокін О. Б. Методологія та організація наукових досліджень: навчальний посібник/ Вінниця: ВНТУ, 2014. 180 с.URL: <http://mokin.com.ua/files/articles/62/61/mond.pdf>.
39. Морисон Р. Науковий текст: характеристика, види, структура, приклади. URL: <https://cutt.ly/o1TTRgD>
40. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Юридична деонтологія». Національна академія внутрішніх справ URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_2.html
41. McKinney L. Юридичний текст: характеристика, структура та приклади. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/texto-juridico-16705>
42. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення навчальної дисципліни студентами спеціальності 081 «Право»// Укладач: Гладкий С.О., д.ю.н., професор, професор кафедри правознавства ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі». Полтава. 2016. 260 с. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/tdp_03.pdf
43. Наука в Україні. URL: <https://cutt.ly/11TmgrpA>
44. Наука як соціокультурний феномен. Одеський державний економічний університет. URL: <https://studfile.net/preview/5594017/>
45. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків : Право, 2017. 448 с. URL: <https://cutt.ly/two1knlx>.
46. Онлайн-курс «Наукова комунікація в цифрову епоху». URL: <https://cutt.ly/f1tmemk>
47. Павленко В. В. Проблемні ситуації: поняття і типи. *Нові технології навчання: Збірник наукових праць/ Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки*. К. 2014. Вип. 83. 292 с. URL: <http://surl.li/jegne>
48. Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки / О. Петришин // *Право України*. 2010. № 4. С. 133-142
49. Пономаренко Я. І. Соціокультурний контекст формування особистості. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2012. № 1. С. 71-74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2012_1_20
50. Павко А. Правояксоціокультурний феномен. *Віче*. 2011. №13. С. 20-23. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=AS P_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=viche_2011_13_9.
51. Пріоритети науково-технічної та інноваційної діяльності: триває перегляд законодавства. URL: <https://cutt.ly/11Tmxb8>
52. Савенко В. Історіософський аналіз проблеми співвідношення права та закону в стародавній та античний періоди розвитку суспільства. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. nr. 5(9). pp. 32-35. С.35. URL: <https://cutt.ly/gwo1romy>
53. Самсонов В. В., Сільвестров А.М., Тачиніна О.М. Методологія наукових досліджень та приклади її використання: навч. посібник. К.:НУХТ, 2022. 385 с. URL: <http://surl.li/jehdn>.
54. Сибірна Р. І. Сучасні підходи до проведення наукових досліджень у юриспруденції. *Право. Уа*. 2021. № 3. С.28-34. URL: <https://cutt.ly/iwoBDLRV>
55. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: <http://surl.li/bvobx>
56. Словник іншомовних слів. URL: <https://cutt.ly/GwoM8LVf>
57. Стадніченко О. О., Мацегора І. Л. Основи наукових досліджень та інформаційна культура студентів: Навчальний посібник. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2009. 190 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r/r84.pdf>
58. Сторожук Д. Онтологія правового прогресу через призму типології праворозуміння. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2018_2_17http://old.univer.km.ua/visnyk/1770.pdf.
59. Сутність права, функції, принципи та значення права. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9583/>

60. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2005. 208 с. URL: <https://cutt.ly/qwo1soep>
61. Підсумкові тести з дисципліни «Юридична деонтологія»: укладач доц. Халабуденко О.А.: Київський національний університет будівництва і архітектури. 2018 р. URL: <https://cutt.ly/Q9M6n1m>
62. Філософський енциклопедичний словник / [під гол. ред. В.І. Шинкарука]. К. Абрис, 2002. 742 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovyk.pdf
63. Хаустова М. Г. Ідеологічний складник правової системи в умовах її модернізації. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С.74-77. URL: <http://surl.li/jegtww>
64. Царьова І. В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура : Монографія. Дніпро : ЛІРА, 2020. 446 с. URL: <http://surl.li/jaicv>.
65. Цифровізація сучасних бізнес-процесів як вектор нової економічної політики. Збірник наукових праць. За заг. ред. О.В. Шаповалової. Северодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2019. 70с. URL: <https://cutt.ly/HwoBsiSC>.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Вільна Енциклопедія (Wikipedia: The Free Encyclopedia). Наука. URL: <https://cutt.ly/S9ZUbEo>
2. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua.
3. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/index.php>
4. Бібліотека Інституту Поглиблених Правничих Студій. Велика Британія. URL: <http://www.ials.sas.ac.uk/library/library.htm>.
5. Сайт «Бібліотека юриста». URL: <http://www.lawbook.by.ru/>.
6. Українська правнича фундація. URL: <http://www.ulf.com.ua/>.
7. Центр європейського і порівняльного права. URL: <http://www.ecle.gov.ua/>.
8. Центр розвитку українського законодавства. URL: <http://www.ulde.kiev.ua/news.php>.
9. Офіційний сайт Суду ЄС. URL: <https://cutt.ly/R1TTHb3>
10. Офіційний сайт Європейського Суду з прав людини. URL: <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>
11. «Ресурсний центр зі сталого розвитку». URL: <https://cutt.ly/B1TTXyz>
12. Анкетування здобувачів щодо якості викладання дисципліни наявне в електронному курсі дисципліни «Опитування "Якість викладання дисципліни. URL: <https://cutt.ly/r1TR3SD>

Навчальне видання

Татаренко Галина Вікторівна

МЕТОДОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ПРАВА

(посібник для здобувачів вищої освіти ОП «Право» рівня «Доктор філософії»)

Самостійне електронне текстове мережеве видання

Оригінал-макет : Могильна О.В.

Підписано до видання 29.12.2023.
Гарнітура Calibri Light. Умов. друк. арк. 10,3. Обл.-вид. арк. 14,6.
Вид. № 3381.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Свідцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Юридична адреса: пр-т Центральний, 59-а, м. Сєвєродонецьк, 93400, Україна
Фактична адреса: вул. Іоанна Павла II, 17, м. Київ, 01042, Україна
E-mail видавництва: izdat@snu.edu.ua